మన ఆంధ్రత్వము

దిగవల్లి వేంకట శివరావు

ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ-2.

ఆదర్శ ప్రచురణ
ప్రథమ ముద్రణ
డిశంబరు 1962

వెల : సాదాప్రతి రు. 2-00
మేలుప్రతి 3-00

ముద్రణ :
విక్టరీ ప్రెస్,
విజయవాడ-1.

పరిచయము

శ్రీ దిగవల్లి వేంకటశివరావు కాకినాడలో 1898 లో జన్మించిరి. తండ్రి వేంకటరత్నము పంతులుగారు; తల్లి సూర్యమాణిక్యాంబగారు. వీరు రాజమహేంద్రవరములోని వీరేశలింగము హైస్కూలు, చెన్నపట్టణము రాజధాని కళాశాల, న్యాయశాస్త్ర కళాశాలలందు విద్యనేర్చి 1922 నుండి బెజవాడలో న్యాయవాదిగానున్నారు.

నలుబదేండ్లనుండి అనేకపత్రికలందు వ్యాసములను ప్రకటించిరి. పశ్చిమ కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీవారి ప్రచురణశాఖను నడిపి సత్యాగ్రహచరిత్ర, నిర్భాగ్యభారతము, బార్డోలీ సత్యాగ్రహవిజయము బ్రిటిష్‌వస్తు, బహిష్కారము మొదలగు చిన్నపుస్తకములు రచించిరి. ఇవి 1931లో నిషేధింప బడినవి. వీరు విజ్ఞానచంద్రికామండలి సంపాదక సభ్యులు. పారిభాషిక పదనిర్మాణమునకై ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వము వారేర్పరచిన గ్లాసరీకమిటీ సంపాదకవర్గసభ్యులు. హైదరాబాదులోని శాస్త్రవిజ్ఞానము, చరిత్రల, తెలుగు అకాడమీ సంపాదకవర్గ సభ్యులు.

ఈయనరచనలందు దక్షిణాఫ్రికాచరిత్ర, అధినివేశ స్వరాజ్యము, వ్యవహారకోశము, శాస్త్రపరిభాష, భారత దేశమున బ్రిటిష్‌రాజ్యతంత్రము, కథలు – గాథలు (నాలుగు భాగములు), 1857 పూర్వరంగములు, సన్యాసుల స్వాతంత్ర్య సమరములు, ఆఫ్రికా జాతీయోద్యమము, ఇత్యాదులు ప్రకటితములు. ఆంధ్రప్రదేశచరిత్ర, 1757–1857 స్వాతంత్ర్య సమరములు, ఆంగ్లప్రభుభక్తియుగము, ఇత్యాదులు అప్రకటితములు.

మన ఆంధ్రత్వము

విషయవిభాగసూచిక

మన ఆంధ్రత్వము

1. ఆంధ్ర సంస్కృతి, సంప్రదాయములు

ఆంధ్రత్వమనగా సంస్కృతి సంప్రదాయములందు తెనుగుదనము. సంస్కృతి సంప్రదాయములనగా ప్రజల వేష భాషలందు, ఆహారవిహారములందు, ఆచారవ్యవహారములందు, మతధర్మములందు, వృత్తివ్యాపారములందు, చిత్తవృత్తు లందు, నిత్యజీవితమునందు కనబడు నాగరికత, నాజూకు తనము, విశిష్టత. ఇది, వారి ప్రవర్తనమునందు, పద్ధతులందు, రుచులందు కనబడును. వారి భగవద్భక్తియందు, ధర్మనిరతి యందు, సౌందర్యరసానుభూతియందుకూడా కనబడును.

స్త్రీ పురుషుల కట్టు, జుట్టు, బొట్టు మొదలగువానిలో కనబడు నాజూకుతనము, ఔచితి, మర్యాదలు, వారి వేషము నకు సంబంధించిన సంస్కృతి. వారి సంభాషణములందు కన బడు మాటల పొందిక, మర్యాద, ఉచ్చారణమున కనబడు నాజూకుతనము, శ్రావ్యత, మాధుర్యము భాషకు సంబం ధించు సంస్కృతి. ఇది సంభాషణమునందేగాక, ఆటపాటలలో, సంగీతసాహిత్యములలో కూడా కనబడును. పదకవిత్వము, పద్య కవిత్వము ఈ సంస్కృతికి బాహ్యరూపములే. తుదకు తెలుగు వారు సంస్కృతశబ్దములను ప్రయోగించురీతిలో కూడా ఒక ప్రత్యేకతయున్నదని విజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. స్త్రీ పురుషుల మాటలలో, ఆటపాటలలో ప్రదర్శించు హావభావచేష్టలే,

కనుబొమలు, ముక్కు కదల్చుట, చేతులు త్రిప్పుట లోనగు అవయవ విన్యాసములు; వారి నడకలోని యొయ్యారము, వారి తెనుగుదనమునకు తార్కాణమై అభినయముగ, నృత్యముగ పరిణతిచెందును. సంగీతము, నృత్యము, అభినయము, ఆటపాట మాటలందలి లావణ్యము, తెలుగువారి హరికథలందు, కీర్తనములందు, కూచిపూడి భరతనాట్యమునందు, యక్షగానములందు, మాలదాసరుల వీధినాటకములందు, తెరలనాటకములందు, ఇటీవల సినిమాలయందు పరిపూర్ణత చెందినది.

సంగీతసాహిత్యములు, అభినయము, నృత్యము రసానుభూతికి సంబంధించిన సంస్కృతి. ఇట్లే శిల్పము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలును దానికి సంబంధించినవే. మన వారి భోజనపద్ధతులు, శాకపాకములు ఆహారమునకు సంబంధించిన సంస్కృతికి తార్కాణములు. రుచులూరు షడ్రసోపేతమగు భోజనము, సాత్వికాహారవిధానము, వంటయందును వడ్డనయందును ఆహారమును భుజించుటయందును కనబరచు నాజూకుతనమును దీనికి సంబంధించినవే.

స్త్రీ పురుషులు తమజీవితమును సుఖముగను సంతోషముగను గడపుటకు చేయు ప్రయత్నములు, అందులో వారు ప్రదర్శించు నాగరికత, ఔచితియు విహారమునకు సంబంధించిన సంస్కృతి.

ఇండ్లను చక్కగా కట్టుకొనుట, వానిని శుభ్రముగ నుంచుకొనుట, అలుకుట, ముగ్గులుపెట్టుట, గుమ్మమునకు పసుపుకుంకుమలనుపెట్టుట, తోరణములుకట్టుట, సింహద్వార

మునకు దూలములకు లాలు పువ్వులు, పశుపక్ష్యాదుల బొమ్మలు చెక్కించుట, గోడలకు సెల్లవేసి జేగురుపట్టెలను పెట్టుట, ఇతర అలంకరణములనుచేయుట లోనగు కళాదృష్టి వారిసంస్కృతికి తార్కాణముగ నున్నది. నిత్యజీవితమునందు నిత్యకృత్యములలోను పండుగలందును పర్వములందును శుభ కార్యములందును స్త్రీ పురుషుల సంస్కృతి బహుముఖము లుగ వెల్లడియగును.

స్త్రీ పురుషులందు కనబడు దయ, సత్య శౌచములు, దైవచింత, పాపభీతి, ధర్మగుణము లోనగునవి, మతమునకు సంబంధించిన సంస్కృతిలో చేరును. గృహదేవతార్చనమునను, దేవాలయములందును, తుదకు గ్రామదేవతల యారాధనము నందును మనసంస్కృతి కనబడును. నాగరికప్రజల నిత్యజీవిత ములందు విద్యావినోదములందు రసానుభూతియందు కొంత పుణ్యము, పురుషార్థముకూడా చేరియుండును. మన దేవతార్చ నమున షోడశోపచారములందేగాక, ఉత్సవములందు మేళ తాళములతోడి భజనలందు మధురభక్తి కనబడును. భోగము మేళములందును భరతనాట్యమునందును, భామకలాపమునం దును, గొల్లకలాపమునందును కూడా రసజ్ఞులకు ఆంధ్రుల సంస్కృతి సంప్రదాయములయొక్క విశిష్టత ద్యోతకమగు చుండును.

పూర్వకాలమునాటి అజంతాచిత్రములందును, అమ రావతి శిల్పములందును మాత్రమే గాక, దేవాలయ శిల్పము లందుకూడా లోకజ్ఞానముతోపాటు సౌందర్యరసానుభూతికి దోహదమొసగు చిత్రకళ కనబడును.

సంక్రాంతి పండుగదినములందు మన గ్రామములందు స్త్రీ పురుషుల కార్యకలాపములందు ఆటపాటలందు ఆచారములందు తుదకు ముగ్గులందుకూడా మన ఆంధ్రత్వము ద్యోతకమగును.

భారతదేశమునందలి ప్రజలందరికిని వేదశాస్త్ర పురాణేతిహాసములు పరమప్రమాణములు. ఈ విశాల దేశమునందలి స్త్రీ పురుషులు వానినాధారముగాగొని జీవించుచుండుటకు ప్రయత్నించెదరు. తమ నిత్యజీవితములను దిద్దుకొనుచుందురు. అందువలన భారతీయ సంస్కృతి సంప్రదాయములు యేర్పడియున్నవి. అయితే, వేరువేరు ప్రాంతములందలి దేశకాలపరిస్థితులవలన ఆచారభేదములు యేర్పడినవి. ఈ వివిధ సంప్రదాయములను ఆశ్వలాయన, బోధాయన, ఆపస్తంబులు సూత్రీకరించినారు.

ఈ సూత్రకారులనాటినుండి నేటివరకు దేశమున కలిగిన మార్పులవలన కులకట్టుబాటులందు, కుటుంబమర్యాదలందు గ్రామజీవనవిధానమునందు మార్పులుకలిగినవి. ప్రజల ఆహార విహారములందు, ఆచారవ్యవహారములందు, మతాచారమునందు చిత్తవృత్తులందునుకూడా మార్పులువచ్చినవి. పూర్వకాలమునాటి పంచగౌడులకును పంచద్రావిడులకును గల భేదములేగాక పంచద్రావిడులందు చేరిన ద్రావిడాంధ్ర కర్ణాటక మహారాష్ట్ర గూర్జరుల దేశభాషలందు ఆచారవ్యవహారములందు నానా భేదములు వచ్చినవి. ఆంధ్రుల సంస్కృతి సంప్రదాయములకు ప్రత్యేక లక్షణము యేర్పడినవి.

ఆంధ్రుల ధైర్యసాహసములు ధర్మగుణము చరిత్రప్రసిద్ధములైనవి. తెలుగునారి వేషభాషలు, ఆహారవిహార

ములు, ఆచారవ్యవహారములు తెలుగువారికేగాక ఇతరులకు కూడా ప్రీతికరములైనవి ఆంధ్రుడై పుట్టుట, ఆంధ్రభాష మాటలాడుట, పూర్వజన్మసుకృతమని భావింపసారిరి. మన ఆంధ్రత్వము పరంపరాగతమై చరిత్రప్రసిద్ధమైనది.

ఆంధ్ర వ్యక్తిత్వము

"ఆంధ్రవ్యక్తిత్వము చిరకాలాగతంబైన సంస్కార ఫలము. ఆ వ్యక్తిత్వమునందు నితరవ్యక్తిత్వములందువలె విశేషణములు గలవు. ఆంధ్రహృదయశీల మభివ్యాపకముగాని హ్యాసరకము కాదు; ఉదారముగాని సంకుచితము కాదు; సరళముగాని వక్రము కాదు. ఆంధ్రహృదయక్షేత్రమం దీ విశేషణము లాదికాలమునుండియు నప్రతిహతముగ ప్రకాశించు చున్నవి. ఆంధ్రభాష, వాఙ్మయము, మతసాంప్రదాయా చారములు - ఆచారవ్యవహారములు, కళలు, శిల్పములు నీ శీలమును విశదము జేయుచున్నవి. దేశవ్యాప్తములైన ప్రతిష్ఠానపురము నీ సమాజశీలము గోచరంబగుచున్నది. శ్రీశైలము వేదయుగమున ఋష్యాశ్రమము; బౌద్ధయుగమున విహారము; శంకరయుగమున శివక్షేత్రము; బసవయుగమున జంగమ మఠము; ఇప్పుడు శిథిలక్షేత్రము. శ్రీశైలము దశాభేదముల పాలైననూ ఇప్పటికిని సుప్రసిద్ధమైన యాంధ్రక్షేత్రముగ నున్నది." అని శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు 1924 లో - భారతి పత్రిక మొదటి సంచికయందు "స్వవిషయము" అను శీర్షికలో రచించిన వ్యాసమున వ్రాసియున్నారు.

అందు వారింకను ఇట్లనిరి :—

"ఆంధ్రభాష సంస్కృతసంప్రదాయబద్ధమైనను ద్రవిడ సంప్రదాయబద్ధమైనను ప్రత్యేక సంప్రదాయముల ననుసరించి వికసించినది. ప్రాకృత సంస్కృత ద్రవిడభాషల సంపర్కము భాషాభ్యుదయమునకు తోడ్పడినను భాషాశీలమును శిథిలము చేయలేదు. ఆంధ్రభాష స్వరాంతమై, సరళవర్ణరంజితమై, మృదుమధురస్వభావమును గాపాడుకొనగలిగినది. ఆంధ్ర వాఙ్మయము, ప్రాకృత సంస్కృత కర్ణాటక వాఙ్మయముల సంపర్కమును గలిగినను ప్రత్యేకరీతిని వికసించినది. మతాచారములు వైదిక జైన బౌద్ధ శంకర వీరశైవ రామానుజాది మత సంపర్కమును గలిగియున్నను, జ్ఞానమార్గము నవలంబించుచు వ్యక్తిత్వమును విశదముచేయుచున్నది. కళలు దేశకాలపాత్రల స్థితిగతుల కనుగుణముగను వృద్ధిక్షయములను బొందినను ప్రత్యేకలక్షణములను కలిగియున్నవి. జీవన ప్రవాహము నిమ్నోన్నతతలముల నధిగమించినను నిర్మలాకృతిని గలిగి ప్రవహించుచున్నది. ఆంధ్రవ్యక్తిత్వ పరిణామమును నిరూపించుట కపారమైన విషయావగాహనమును జేయుట కాంధ్రలోకము పూనుకొనవలసియున్నది. విషయావగాహనమునకు సాధనములైన ప్రాచీన మందిరములు, బౌద్ధ స్తూపములు, తామ్రశిలాశాసనములు, తాళపత్ర గ్రంథములు, కళావిచిత్రములు, వాఙ్మయ స్వరూపములు నిగూఢములై ప్రకాశము నపేక్షించుచున్నవి. ఈ విషయావగాహనమునకు దోడుగను ఆంధ్రప్రపంచమునందు భావరంగమునందు గలిగిన మహాసంచలనము సాదరపరిశోధనమున

ప్రకాశమును గోరుచున్నది. గ్రంథకర్తలు చిత్రకారులు కళా ప్రవీణులు సరసములైన రచనలను జేయుచు నవజీవనోదయమును జేయుచున్నారు. ఈ మహోదయ సమయమునందు యథాశక్తిని భారతిని గొలుచుట కనకాశము లారాధకులకు గలవు."

ఆంధ్రపత్రిక 1922 సంవత్సరాది సంచికలో, వా రిట్లు వ్రాసియుండిరి:

"ఆంధ్ర దేశము భారతేతిహాసములందు ప్రసిద్ధమైన ప్రాచీన దేశము. దేశమునందు ప్రజల జీవనపోషణములకు సాధనములైన నీటివసతులు, సుక్షేత్రములు, ప్రకృతిపరిస్థితులు గలవు. ప్రజలు ఉదారశీలముగల భగవద్భక్తులు. భాష, స్వరాంతమైన మధురభాష. ఆంధ్రదేశము, ప్రజలు, భాష, ప్రాచీన సంప్రదాయేతిహాససంజాతమైన సంస్కారములను గలిగి, ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును దెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రపౌరుషము ప్రతికూలపరిస్థితులందును గోచరంబగుచు నాంధ్రోద్యమస్వరూపమునను సువ్యక్తమైనది."*

తెలుగుదేశపు శీతోష్ణస్థితులు మంచివగుటచే తెలుగువారి ముఖముద్ర స్పష్టవికాసముకలదని, వారి ఆహారవిహారములు బలిష్ఠములగుటచే వారి యుచ్చారము దృఢ గంభీర రీతులు గలదని, ద్రవిడపదముల యచ్చ మెత్తదనముగాని సంస్కృతపదముల ప్రౌఢ గాఢ క్లిష్ట వాక్ఛరములుగాని లేక, ఆంధ్రభాష యీ మెత్తదనమును బింకమునుకూడ కలిగి జిలిబిలిపలుకులు గలిగియున్నదని, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర

---

* ఆంధ్రపత్రిక దుందుభి సంవత్సరాది సంచిక 1922 మే.

శాస్త్రిగారు 'తెలుగుదనము – సంప్రదాయము' అను వ్యాస మున వ్రాసి, దానినిగూర్చి యీ క్రింద పద్యములు రచించిరి.

"క॥ ఆతిథ్యగౌరవంబును
స్వాతంత్ర్యప్రియత, స్వల్పసంతోషము ను
ద్ధతివిహీనత, నైచ్యా
పేతత్వము నాంధ్రులందు పేర్పడు గుణముల్.

ఉ॥ ఓర్వరు మాయమర్మమును, నుజ్జ్వలధీమహిమంబు పేర్పడన్
నేర్వఁగఁగాక విద్దెములు, నెయ్యము, తియ్యము నాయకుండ్రు లో
గర్వము తక్కువేయయిన గండ్రతనంబు గానవత్తు, రా
యుర్విపురుజ్జ్వలల్ బలసమున్నతి తెల్లఁగ నాంధ్ర పుత్రకుల్."

అజ్జరపు పేరయ కవి హృదయాంబువిలాసమున ఆంధ్ర ప్రజల నిట్లు వర్ణించెను :

"భామ విను శ్రీమదాంధ్రభూభాగమునకు
తారహారంబునకు సొంపు దనరుచున్న
మధ్యమణిచందమున మహోన్నహిమదాల్చి
భూరి విభవంబు బెజవాడ పురవరంబు.
క్రొత్తబియ్యము కాయగూర లొబ్బట్లు పై
దంపు బూరెలు పంచదార తోలలు
వడలు నల్లంబు మిరఁగడల తియ్యని పెరుగు
కమ్మని సిరివాలు గసగసాలు

చిఱు సెన్గపప్పును తఱచు పిష్టంబులు
కంబళ్ళు నంబళ్ళు కంచుకములు
ఇంగువ జిలకఱ్ఱ నెనసిన మిరియంబు
మంచివాసన నెయ్యి మాటుమురుసు

తఱచు రణశీల మొప్ప గంధాక్షతములు
సంద మింపొంను శిఖలు, నొయ్యారినడలు
కలిగి కాంతలు పురుషులు కలసి సిగల
చెలఁగు నయ్యాంధ్రదేశంబు చెలువుగాంచె

కదళీఫలంబులు ఖండశర్కరయును
పెను పచ్చిపోకలు పనసతొలలు
సామిసీపంస్లు కమ్మని గోఘృతమ్మును
వంకాయ టెంకాయ పలువుపప్పు
బహువిధ భక్ష్యముల్ పరమాన్నమును బైళ్ళు
కంద పెండలములు కాయగూర
అమృతోపమానంబులైన రసావళుల్
శాల్యోదనము పెస్సు సకల రుచులు

* అజ్జరపు పేరయలింగము కవి క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దినాటివాడని శ్రీ వీరేశలింగముగారు వ్రాసియున్నారు.

కలుగు నూఱుఁగాయలు బానకములు పప్పు
డములు పీయుగులు వడియముల్ శ్రమము
దీర ననుభవించిరి వేదశాస్త్రార్థవాద
ములకు నలయుచు కోన భూస్థలమునందు."

ఆంధ్రత్వావతరణము

ఏనాడు దండకారణ్యమధ్యమున నాంధ్రరాజ్య మొకటి యేర్పడెనోగాని, అది పురాణేతిహాస ప్రసిద్ధమును, చరిత్రాత్మకమునైన అంకురారోపణముగా పరిణమించినది. ఒకప్పుడు మన రాజులు వింధ్యకిరుప్రక్కలను గల దేశము నేలిరి; వింధ్యకు దక్షిణమునగల దేశములన్నిటి నేకదేశముచేసి పాలించిరి.

ఏనాడు పైశాచి మహారాష్ట్రి ప్రాకృతములు, గోండి మొదలగు ఆదిమభాషలు ద్రావిడ తెలుగన్నడము మొదలగు దేశిభాషలును సంస్కృతమును కలిసి తెలుగుభాషను గన్నవో గాని, అది మృదుమధురమై, వింధ్యాచలమునుండి కన్యాకుమారివరకును వ్యాపించి, అసంఖ్యాక జనులకు మాతృభాష గనో, రాజభాషగనో అభిమానభాషగనో ఉండి, సంగీత సాహిత్య నృత్య శిల్పకళలకు కాణాచియై విజాతీయులకుకూడా ప్రీతికరమైనది.

ఏరాజు లెంతెంత దేశము నేయేకాలములలో పరిపాలించిరోగాని, తెలుగువారి సంస్కృతి సంప్రదాయములు మహారాష్ట్ర ఉత్కల కర్నాటక ద్రావిడ కేరళ దేశములకును

దేశాంతరములకునుకూడా వ్యాపించి, మహాంధ్రసామ్రాజ్య స్థాపనమునకు దారితీసినది.

వేషభాషలందు, ఆహారవిహారములందు, సంగీత సాహిత్య నృత్య శిల్పకళా సౌందర్యరసానుభూతియందు, గృహ కుల, సంఘ సభామర్యాదలందు దక్షిణాపథమునకంతకును మేలుబంతియగు సంస్కృతి యలవరించినది.

ఆంధ్ర సంస్కృతి సంప్రదాయముల విశిష్టతను గ్రహించిన రసజ్ఞుల కందరికిని దేశభాషలందు తెలుగు లెస్సయైనది. తుదకు ఆంధ్రునిగా జన్మించుట ఆంధ్రభాష నభ్యసించుట తపఃఫలమైనది.

ఆంధ్ర మహారాష్ట్ర కర్ణాటక తమిళ ప్రాంతములు వేరు వేరు రాజుల క్రింద నున్నప్పుడుకూడా ఆ ప్రాంతముల ప్రజలందరికిని సన్నిహితసంబంధము లుండెడివనుటకు చరిత్రయే గాక, మన వేషభాషలలోను ఆచారవ్యవహారములలోను నిదర్శనములు కనబడుచున్నవి.

అయితే ఆంధ్రులవ్యక్తిత్వము చిరకాలానుగతముగ ప్రఖ్యాతి చెందియున్నది. అది ఆపస్తంబునికాలమునుండి గాంధిమహాత్మునికాలమువరకు పరిణతి చెందియున్నది.

ఆంధ్రదేశము

ఇంగ్లీషుప్రభుత్వకాలమున మద్రాసు రాజధానిలో చేరియుండిన గంజాముమండలములోని శ్రీకాకుళముదగ్గర బయలుదేరి, తూర్పు సముద్రతీరము

కాంబడిని చెన్నపట్టణముదగ్గరనున్న పులికొండ అను ప్రళయకావేరి వరకును పోయి, అక్కడనుండి పడమరవైపునకు బెంగుళూరు వెళ్ళి, అక్కడనుండి బళ్ళారికి పోయి, అచ్చటినుండి యుత్తరమున ఔరంగాబాదు జిల్లాలోని పఠాను అను ప్రతిష్ఠానపురమువరకును వెళ్ళి, అటునుండి గోండ్వనదేశములోనుండి నాగపురమునకును, అటు తర్వాత బస్తరురాజ్యములోనుండి బయలుదేరినచోటునకు మరల వచ్చినచో నీమధ్యగల దేశమంతయు నొకకాలమున తెలుగుదేశముగనుండెనని తెలిసికొనవచ్చును. ఈ సంగతి ఇంగ్లీషు చరిత్రపరిశోధకులు తమ గ్రంథములందు వ్రాసియున్నారు.

ఆంధ్రుల ప్రశంస

ఋగ్వేదము నందు ఆంధ్రులప్రశంస యున్నది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున విశ్వామిత్రఋషి తనపుత్రులలో నేబదిమంది యొక్క సంతతివారిని ఆర్యావర్తములయొక్క పరిహద్దులలో నివసించునట్లు శపించెననియు, వారే ఆంధ్రులు, పుండ్రులు శబరులు పుళిందులు అని వ్యవహరింపబడుచున్నారనియు, విశ్వామిత్రుని సంతతిలోనివారే దస్యులలో నధికభాగముగ నేర్పడిరనియు చెప్పబడినది. అందువలన ఆంధ్రు లారణ్యక అనాగరకజాతులలో చేర్చబడిన ట్లూహింపవచ్చును.

ఆంధ్రదేశము దండకారణ్యభాగముగ నుండెను. ఆంధ్రులు దక్షిణాపథమున నున్నట్లు శ్రీమద్రామాయణమున

కిష్కింధాకాండమున గలదు. మహాభారతము నందును ఆంధ్రుల ప్రశంసయు, వారి రాజ్య ప్రశంసయు గలవు. ఆంధ్రులు దక్షిణాపథవాసులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి.

మహానదికి ఉపనదియగు తెలివాహానదికి దక్షిణమున ఆంధ్రభూమి కలదని బహుపురాతనములగు బౌద్ధగ్రంథములందు చెప్పబడినది. తరువాత సుత్తనిపాతమను బౌద్ధగ్రంథమునుబట్టి అంధకరట్టము గోదావరియొడ్డున నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

చరిత్రారంభకాలమునాటికే ఆంధ్రులు, వింధ్యపర్వతములకు దక్షిణమున దండకారణ్యప్రాంతములందు నెలకొని, గోదావరి కృష్ణానదీగర్భసీమలందు రాజ్యము స్థాపించినట్లు తెలియుచున్నది. అశోకునిశిలాశాసనము లాంధ్రులను పేర్కొన్నవి. అవి కర్నూలు బళ్ళారిజిల్లాలలో కనబడినవి

క్రీస్తుపూర్వము మూడువందల సంవత్సరముల క్రిందట మౌర్యచంద్రగుప్తచక్రవర్తి యాస్థానమున నుండిన గ్రీసుదేశపు రాయబారియైన మెగాస్తనీసు ఆంధ్రుల రాజ్యమును వర్ణించుచు వారికి ముప్పది దుర్గములు, లక్ష కాల్బలము, రెండువేల మంది యాశ్వికులును, వేయి ఏనుగులు నున్నట్లు చెప్పినాడు.

క్రీస్తుపూర్వము మూడవశతాబ్దమునుండి నాలుగువందల యేబది సంవత్సరములకుపైగా దక్షిణాపథము నేలిన శాతవాహనరాజవంశపురాజులు ముప్పదిమంది యున్నారు. వీరిని మన పురాణములు ఆంధ్రరాజులని పేర్కొనినవి. పురాణములందు పేర్కొనబడిన ఆంధ్రరాజులే శాసనములందు కనబడు

సాతవాహన రాజులని చరిత్రకారు లంగీకరించుచున్నారు. బళ్ళారిజిల్లాలో కనబడిన ఒక శాసనమువలన క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమునాటి కా ప్రాంతము ఆంధ్రపథమని వ్యవహరింప బడినట్లు తెలియుచున్నది.

సాతవాహనరాజులకాలమునాటి గుంటుపల్లి, నాసిక, కార్లీ, కన్హేరి గుహాశిల్పములందలి చిత్రములును, సాంచి తూర్పుతోరణము, భట్టిప్రోలు, అమరావతి నగరములందలి మహాచైత్యములందలి శిల్పములును ఆనాటి ప్రజల రూపు రేఖావిలాసములు, జీవితవిధానమును నాగరికతను ప్రదర్శించుచు ఆంధ్రవ్యక్తిత్వమునకు తార్కాణముగ నున్నవి.

సాతవాహనరాజగు హాలుడు సంతరించిన గాథాసప్త శతియు ఆంధ్రవ్యక్తిత్వమును తెలుపుచున్నది.

వింధ్యపర్వతములనుండి దక్షిణమున గోదావరివరకును, పడమర భిల్లులదేశమునుండి తూర్పున కటకముపై నాధార పడిన మహాభూ అని వ్యవహరింపబడిన ఖోండులదేశము వరకును వ్యాపించియుండిన గోండ్వనమను అరణ్యప్రదేశము నందు నసించు గోండులు మొదలైన ఆటవికజాతులవారి వేష భాషలును మతాచారవ్యవహారములును, ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు చొచ్చుకొనివచ్చిన ఆర్యుల సంస్కృతభాషయు, వైదికధర్మములును నాగరికాచారములును, దక్షిణమునుండి వ్యాపించిన ద్రావిడభాషయు దాక్షిణాత్యసంప్రదాయములును, దక్షిణాపథమున సాతవాహను లేలిన ఆంధ్రప్రదేశమునందు తారసిల్లుటవలన నక్కడ నొక అపూర్వమైన సంస్కృతి పుట్టి

పెరుగుట కవకాశము లేకపోయెను. ప్రాకృత సంస్కృతములు వైదిక బౌద్ధమతధర్మములు వివిధ భాషలు మాటలాడు ప్రజల పలుకుబడులు, విభిన్నములైన జాతుల యాచారములును, సంస్కృతి సంప్రదాయములును తెలుగువారిలో లీనమైనవను సంగతి మన భాషను ఆచారవ్యవహారములను జాగ్రత్తగా పరిశీలించినవారందరు నంగీకరించుచున్నారు.

తెలుగుభాష సంస్కృతమునకు చాల సన్నిహితముగా నుండి, అందులో సంస్కృతశబ్దములు విశేషముగా కలిసి యున్నను, ప్రాకృతశబ్దములును గోండుమాటలును ద్రావిడ పదములు మొదలగు దేశ్యములును వాని తత్సమములు తద్భవములు రూపాంతరములు నేటికిని తెలుగులో కనబడు చున్నవి. శాతవాహనుల కాలమున మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమే రాజభాషగను, కావ్యభాషగాను నుండెను. తెలుగు నాగరిక భాషగానుండినట్లు కనబడదు.

మన జాతకర్మలందు, అపరకర్మలందు, వివాహాచారములందు, వ్రతములందు, నోములందు, పండుగలలో ఆరాధన విధానములలో వైదిక బౌద్ధ జైనమతధర్మములకు ద్రావిడసంప్రదాయములకు సంబంధించిన ఆచారములేగాక, ఆదిమనివాసుల ఆచారములుకూడా కొన్ని కనబడుచున్నవి. మేనరికము నుత్తరభారతదేశీయులు హర్షింపరు. అది ఆంధ్రదేశములో శిష్టాచారమై ద్రావిడదేశమునకూడా అంగీకరింపబడినది. ఇది గోండుజాతివారిలో పూర్వాచారముగా నున్నది. నిగమాగమములప్రకారము జరుగు దేవతార్చనములతోపాటు మహా

యాన బౌద్ధదేవతల పూజారాధనము ఆగమోక్తములగు మంత్ర తంత్రములతోపాటు బౌద్ధ జైన సంప్రదాయములు, వానికి తోడు ఆదిమవాసులకు ప్రీతికరములగు దేవతల పూజలును అనేక రూపములు దాల్చినది. దేవాలయములందలి శైవ వైష్ణవ దైవములతోపాటు గ్రామదేవతల పూజారాధనమును కొలుపులును ఆంధ్రదేశమున వ్యాపించినవి. దీనికితోడు ఉన్నత కులములందు అద్వైతవేదాంతమును, జనసామాన్యమునందు వేదాంతమునకు మూల్యమైన తత్వబోధలును వ్యాపించి యున్నవి. గుంటుపల్లి, నాసిక, కార్లీ, కన్హేరి గుహాశిల్పము లును సాంచి స్తూపతోరణము, భట్టిప్రోలు, అమరావతి నగరముల మహాచైత్యములును శాతవాహనయుగమునాటి శిల్పులయొక్కయు, కళాకారుల యొక్కయు అద్భుత కౌశల మునేగాక, ఆ కాలమునాటి ప్రజల రూపురేఖావిలాసములను, జీవితవిధానమును, సంస్కృతినికూడా తెలుపుచున్నవి. ఆకా లమునాటి శాసనములవలనను, శిల్పచిత్రములవలనను, బృహ త్కథవలనను, హాలుని గాథాసప్తశతివలనను, నాగార్జునా చార్యుని సుహృల్లేఖవలనను అప్పటి ఆంధ్రసంస్కృతి తెలియు చున్నది.

తెలుగువారిలో వివాహములందు మంగళసూత్రము కట్టుట అనాదియాచారము. ఈ యాచార ముత్తరదేశము లలో లేదు. గృహ్యసూత్రములలో లేనందున నిది ఆర్యుల ఆచారము కాదనవచ్చును. ప్రాచీనకాలమునుండి ఆంధ్ర స్త్రీలకు వివాహములందు తాటియాకు చుట్టచుట్టి దానికి

పసుపుపూసి నూలిత్రాడుతో కట్టి, వరునిచే మూడుముళ్లు వేయించుట యాచారము. అందువలననే దానికి తాళిబొట్టని పేరువచ్చెను. అట్లే ఆంధ్రస్త్రీలు చెవులకు కమ్మలను - అనగా తాటియాకులనే చుట్టి పెట్టుకొనుట యాచారము. తాటాకుపదమే సంస్కృతమైన తాటంకమైనదని, తాళిబొట్టు కట్టుకొనుటయు, చెవులను తాటియాకులకమ్మలను ధరించుటయు తెలుగువారినుండియే దక్షిణ పంచద్రావిడులలో వ్యాపించినదనియు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారి యభిప్రాయము. "ఆంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాట మహారాష్ట్ర గూర్జరాః" అను యీ యైదుదేశములవారిని పంచద్రావిడులని పూర్వులు పేర్కొనియున్నారు. కన్నడులకును అరవవారికిని మన తెలుగువారితో దేశభాషలందును ఆచారములందును గల సన్నిహితసంబంధము మనము గమనించుచున్నను మహారాష్ట్రులకును గూర్జరులకును మనతో గల సంబంధమును మాత్రము మనము గమనించుటలేదు. వారి దేశభాషలతోను, ఆచారములతోను కూడా మనకు చాలా దగ్గరచుట్టరికమున్నది.

సాతవాహనులును వారితరువాత దక్షిణాపథము నేలిన ఇతర రాజవంశములవారును సమారము పండ్రెండువందల సంవత్సరములు మహారాష్ట్ర కన్నడ ఆంధ్రప్రాంతములును కలిపి పాలించుటవలన, ఆంధ్ర సంస్కృతి సంప్రదాయములకు మొదట మహారాష్ట్ర కన్నడ సంస్కృతి సంప్రదాయములతో సన్నిహితసంబంధ మేర్పడియుండెను. ఆంధ్రుల వేష

(3)

భాషలందు ఆచారవ్యవహారములందు సంస్కృతి సంప్రదాయములందు నిప్పటికిని మహారాష్ట్ర కర్ణాటక ఆచారములు కనబడుచుండును.

శాతవాహనులతరువాత దక్షిణాపథము నేలిన రాజవంశములలోనెల్ల క్రీ. శ. ఆరవశతాబ్దిలో వాతాపిని రాజధానిగా చేసికొని దేశమును పరిపాలించిన పశ్చిమ చాళుక్యులును, 750 - 975 మధ్య మాల్యఖేటమును రాజధానిగా చేసికొని దేశము నేలిన రాష్ట్రకూటులును, అటుతరువాత 11[illegible] మధ్య మాల్యఖేటమును కళ్యాణిని రాజధానులుగా చేసికొని దేశము నేలిన పశ్చిమచాళుక్యులును మహారాష్ట్ర కర్ణాటకాంధ్ర ప్రజలను కలిపి పాలించుచుండిరి. రాష్ట్రకూటులును, పశ్చిమచాళుక్యులును వేంగిరాజ్యమును జయించుటకు యుద్ధములుచేయుచుండిరి. పశ్చిమ చాళుక్యులలో త్రిభువనమల్ల ఆరవ విక్రమాదిత్యమహారాజు విక్రమచోళుని కాలములో వేంగిరాజ్యముమీదికి దండెత్తివచ్చినాడు. దేశమును కన్నడనియోగులు పాలించిరి. విక్రమాదిత్యుని ప్రధానమంత్రియైన విజ్ఞానేశ్వరుడు రచించిన మితాక్షరము మహారాష్ట్ర కర్ణాటాంధ్రులు మొదలగు పంచద్రావిడుల కందరికిని పరమప్రమాణమగు ధర్మశాస్త్రమైయున్నది.

1187 నుండి 1294 వరకును దౌలతాబాదు అనబడు దేవగిరిని రాజధానిగాచేసికొని దేశము నేలిన యాదవరాజుల మంత్రియైన హేమాద్రి రచించిన చతుర్వర్గచింతామణిలోని దానఖండమును వ్రతఖండమును మహారాష్ట్రులు కన్నడులును ఆంధ్రులును వ్రతాచరణమునందు శిరసావహించు

చున్నారు. ఇట్లీ మూడుభాషలవారికిని సాహిత్యాచారవ్యవహారములందు సన్నిహితసంబంధము ఏర్పడి యున్నది.

క్రీ. శ. ఏడవశతాబ్దినుండి యించుమించు నైదువందల సంవత్సరములు వేంగిదేశము నేలిన తూర్పుచాళుక్యులు పశ్చిమ చాళుక్యవంశమువారే. ఆ కాలమున రెండుప్రాంతములకు రాకపోకలుండెను. కన్నడదేశమునుండి వేంగిదేశమునకు వచ్చిన కవులు, గాయకులు, పండితులు ఇతరవృత్తులవారు ఆంధ్రనాగరికతను వృద్ధిచేయుటకు తోడ్పడిరి.

సంగీత సాహిత్యములందు ఆంధ్రభాషకు మహారాష్ట్ర కన్నడములతో సన్నిహితసంబంధ మేర్పడి యుండెను.

తూర్పుచాళుక్యులలో ప్రసిద్ధిగాంచిన రాజరాజనరేంద్రుడు కాంచీపురము నేలిన చోళరాజుల యల్లుడు. ఆయనకుమారుడైన రాజేంద్రచోళుడు 1070 లో మాతామహుని రాజ్యమునకుగూడా వారసుడై కులోత్తుంగ చోళ చక్రవర్తి యనుపేరుతో ఆంధ్ర ద్రవిడదేశముల నేకముచేసి పాలించెను. ఆయన తరువాత ఆయనవంశమువారు నూరేండ్లు రెండుదేశముల నేలుటవలన ఆంధ్రదేశములోని ప్రజలకు తమిళులతో సన్నిహితసంబంధము ఏర్పడెను.

క్రీ. శ. 12, 13 శతాబ్దములలో కాకతీయుల కాలమున ఆంధ్రదేశము ఉత్తరమున బస్తరువరకును, దక్షిణమున కాంచీపురమువరకును వ్యాపించెను.

క్రీస్తుశకము 14వ శతాబ్దములో నుద్భవించిన విజయనగరసామ్రాజ్యము నేలిన ఆంధ్రచక్రవర్తులు కృష్ణానది మొదలు కన్యాకుమారివరకును గల దక్షిణదేశము నేకఛత్ర

ముగా పరిపాలించుటవలన ఆంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాటకములకు సన్నిహితసంబంధముండెను.

వీరితరువాత గోల్కొండ సుల్తానులు యావదాంధ్ర దేశము నేలిరి. హైదరాబాదు నిజామును ఇంగ్లీషువారును కలిసి మన దేశమును మూడుముక్కలుచేసిరి. ఇట్లు ఆంధ్రులకు మహారాష్ట్ర కన్నడ తమిళప్రజలతో మొదటినుండియు సన్నిహితసంబంధము లేర్పడియుండినందువలన వారి సంప్రదాయములతో పోలికలున్నను ఆంధ్రవ్యక్తిత్వమునకు ప్రత్యేక విశిష్టతకలిగెను.

2. వేషభూషాలంకరణములు

తెలుగువారి కట్టు, జుట్టు, బొట్టు ఎటువంటివని మన నెవ్వరైన ప్రశ్నించినచో దానికి వెంటనే జవాబుచెప్పలేము. దీనికి కారణము: ఆంధ్రదేశములోని స్త్రీపురుషుల వేషభూషాలంకరణములు వివిధములై యుండుట — అవి యనుక్షణము మారుచుండుట.

ఇప్పుడు పురుషులలో చాలామంది పెద్దవారు ధోవతిని బిళ్ళగోచిపోసికొనిగాని, గోచిచెంగును జారవిడిచిగాని కుచ్చిళ్ళుపోసి కట్టుకొనుచున్నారు. కొందరు పట్టును ధరించుచున్నారు. కొందఱు కంటిమెడగల చొక్కాలను, లాల్చీలను ధరించుచున్నారు. పైమీదను ఉత్తరీయమును వేసికొనుచున్నారు. కొందరు టర్నింగుకాలరుగల కోట్లను, నక్టయిలను ధరించుచున్నారు; మరికొందఱు వెస్టుకోటులను ధరించుచున్నారు. కొందరు పాగాలను ధరించుచున్నారు; మరికొందఱు గాంధి టోపిని పెట్టుకొనుచున్నారు. కొందఱు క్రాపుజుట్టు పెట్టుకొనుచున్నారు; మరికొందఱు జుట్టుముడి నుంచుకొనుచున్నారు. కొందరు గంధాక్షతలు, కొందరు కుంకుమ, మరికొందరు చుక్కబొట్టు ధరించుచున్నారు. యువకులు నాగరకులు పంట్లామును, బుష్షర్టును ధరించి, క్రాపింగుదువ్వుకొని మొగమునందు బొట్టులేకుండ నుందురు. కాళ్ళకు కొందరు చెప్పులను, మరికొందరు స్లిప్పర్లు ఇంకను కొందరు బూట్సు ధరించుచున్నారు.

ఇప్పుడు కొద్దిమందిమాత్రమే బుగ్గమీసములు, కత్తిరి మీసము లుంచుకొనుచున్నారు. చాలామంది మీసములు

తీసివేయుచున్నారు. యువకులు కొంతమంది క్రాఫ్ మీసము లనుగాని, సినీమానటుల సన్నని వంపుమీసములనుగాని ధరించుచున్నారు.

ఇప్పటికిని పల్లెటూళ్ళలోని పురుషులు తలవెండ్రుకలను బాగా పెంచి దువ్వి ముచ్చటముడులుగను, కొండె శిఖలుగను ముడుచుచున్నారు. గిరజాలుంచుకొనుచున్నారు. పూర్వాచారపరాయణులు తలను క్షౌరము చేయించుకొని, గోష్పాదమంత జుట్టునుంచుకొని ముడివేసికొనుచున్నారు.

ఏబదేండ్ల క్రిందట మన పట్టణములందుకూడా ఇన్ని క్రాపింగుతలలు కనబడెడివి కావు. అష్టాదశవర్ణముల పురుషులకును జుట్టుముళ్లుండెను. ఆనాటి నాగరికులు గిరజాలనుంచుకొనుచుండిరిగాని, తమ శిరోజములను కత్తిరింపక ముచ్చటముళ్లు వేసికొనుచుండిరి. ఆ కాలమున బుగ్గమీసములను పెంచుట, కోరమీసములను మెలిపెట్టుట అందముగా నెంచుచుండిరి.

పూర్వము తెలుగుదేశమునందలి సంపన్నులు ఎర్రంచు జరీకమ్ములుగల సన్నని నేతపంచలను ధరించుచుండిరి. పట్టుసాలి నూలుతో నేసిన పంచలు, ఉప్పాడ నేతపంచలు, ఉత్తరీయములు నాజూకుగా నెంచుచుండిరి. పట్టణములందలి నాగరికులు గ్లాస్గోమల్లుపంచలను కట్టుకొని, తెల్లని లాంగుక్లాతు లేక కేంబ్రికు కమీజులను చొక్కాయలను ధరించుచుండిరి. ఈ కమీజులు నేటి షర్టులవలెగాక ముంజేతుల దగ్గరను వక్షస్థలము దగ్గరను చాలా దళసరిగానుండి గంజి పెట్టి యిస్త్రీ చేసినప్పుడు అట్టలవలె నిలువబడియుండెడివి.

ఆకాలమున నీ కమీజులను మెడనుండి వక్షస్థలమువరకు బంగారు బొత్తాములు పెట్టుకొనుచుండిరి. ముంజేతులకును బంగారుబిళ్ళల బొత్తాములు లేక బంగారుఖడ్డీ బొత్తాములు పెట్టుకొనుచుండిరి.

ఇంగ్లాండు దేశములో విక్టోరియారాణి కాలమునాటి దొరలబొమ్మలలో కనబడు షర్టులు, కోటులు స్వల్పమైన మార్పులతో మనవారు ధరించుచుండిరని చెప్పవచ్చును. ఉద్యోగులును, నాగరికులును సన్నని జరీఅంచు నీలి తెల్ల పాగాలనుగాని గ్లాస్గోతెల పాగాలనుగాని ధరించి, జరీఖండువాలను వల్లెవాటుగా వేసికొనుచుండిరి.

ఆకాలమునాటి పురుషులు తమ చెవులకు రవ్వల తమ్మెంట్లు పెట్టుకొనుచుండిరి. వ్రేళ్ళ కుంగరములు ధరించుచుండిరి. చేతికి మురుగులు, మురిడీగొలుసులు ధరించుచుండిరి. మెడలో ముత్యాలహారములు, పగడాలదండలును వేసికొనుచుండిరి. కొందరు బంగారు చిక్కములుగల రుద్రాక్షలను, స్ఫటికముల పేరులను ధరించుచుండిరి.

మహమ్మదీయ పరిపాలన కాలమున పురుషులు పాగాలు, అంగరకాలు ధరించి, గోలకొండ సుల్తానుల దర్బారు మర్యాదల ననుకరించి, ఆనాటి వేషభూషణాలంకరణములను ధరించుచుండినట్లు చిత్తరువులవలనను గ్రంథములందలి వర్ణనములవలనను తెలియుచున్నది.

ఆంగ్లయుగారంభమునాటి విజయనగర సంస్థానము నేలిన రాజుల చిత్రములనుబట్టియు, పెద్దాపురపురాజుల బొమ్మలనుబట్టియు ఆంధ్రదేశమునం దానాడు రాచవారి

వేషభూషణాలంకరణములు తెలిసికొనుటకు వీలున్నది. రాచవారు జుట్టును ముచ్చటముడిగా వేసికొని, గిరజాల నుంచుకొని కోరతలపాగాలు ధరించుచుండిరి. ముఖమున తిరుచూర్ణమునుగాని, కుంకుమనుగాని గంధాక్షతలనుగాని ధరించుచుండిరి. వారు తమ చెవులకు రత్నములును ముత్యములును తాపిన తమ్మ్రంట్లును బంగారుపోగులును ధరించుచుండిరి. మెడలో ముత్యాలహారములు, చేతివ్రేళ్ళ కుంగరములు, మురుగులు, మురిడీగొలుసులు, భుజబందులు, దండకడియములును ధరించుచుండిరి. నడుమును రత్నముతాపిన బంగారు పటకాయును, పట్టుదట్టీయును, అందులో నవరత్నములు తాపిన పిడులుగల బాకులును కరవాలములును ధరించుచుండిరి. వారు బుగ్గమీసములనుగాని, మెలిపెట్టిన కోరమీసములనుగాని వీరపురుషోచితముగా నుంచుకొని, తమ పంచెలను వెనుకకు విరిచికట్టి, అంగరకాలను ధరించుచుండిరి. పట్టునూలు జలతారుత్తరీయములను వల్లెవాటుగా వేసికొనుచుండిరి.

మన వెలమదొరల చిత్రములవలన వారి వేషభూషణాలంకరణములు తెలియుచున్నవి. వెలమవారు సాధారణముగా రాచవారి ననుకరించినను వారి కొండిశిఖలు, బుగ్గమీసములు చాలా ప్రసిద్ధిచెందినవి. ఇక రెడ్ల వేషభూషణాలంకరణ విధానములును ప్రత్యేకమైనవే. "తలనిండా జుట్టు, పట్టెడు ముచ్చటముడి, చేతులకు అంగుళము వెడల్పు తోడాముగుగులు, చెవులకు అర్ధరూపాయికాసంత లేసి అంత రాళముకమ్మలు, రెండుచేతులకు అన్ని వ్రేళ్ళకు రకరకముల

యుంగరములు" తను చిన్నతనమున రెడ్డియువకుల వేషముగా నుండెనని శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు.

అంతకుపూర్వము తెలుగు దేశములోని వివిధకులముల పురుషుల వేషభూషణాలంకరణములు మన కవుల గ్రంథములందు వర్ణింపబడియున్నవి.

ఈకాలమున మన తెలుగుస్త్రీలు చాలామంది రకరకముల చీరెలను జాకెట్లను నగలను ధరించుచున్నారు. నేడు సినీమాలలో కనబడు వేషభూషణాలంకరణములను ధరించుటకు ముచ్చటపడుచున్నారు. వాయిలు, శాటీను, జార్జెటు, రేమనుసిల్కు మొదలగు ఉలిపిరి వస్త్రములు నేగాక, ఒడలెల్ల కనబడు నైలను చీరెలను కట్టుకొనుచున్నారు. మన దేశాచారప్రకారము భర్తకుతప్ప పరపురుషులకు కనబడరాని మెడ, జబ్బలు, పొట్ట, బొడ్డులోను శరీరభాగములు దారిని పోయెడువారందరికిని కనబడునట్లు తమ చీరెలను రవికెలను ధరించుచున్నారు. ఇందుకు భిన్నముగా శరీరమునిండుగా వస్త్రములు ధరించువా రనాగరకులుగా పరిగణింపబడుచున్నారు.

మన స్త్రీ లిప్పుడు చెవులకు చిత్రవిచిత్రములైన దుద్దులను కమ్మలను పోగులను లోలాకులను ధరించుచున్నారు. మెడలో నెక్లెసులు ధరించుచున్నారు. ఒక చేతినిండ గాజులజతలను రెండవచేతికి రిస్టువాచీని పెట్టుకొనుచున్నారు. ముఖమున చిత్రవిచిత్రములైన నమునా

లలో తిలకములను దిద్దుకొనుచున్నారు. ఒక్కొక్క వారమున వచ్చిన సినిమాలో కనపడిన వేషభూషణాలంకరణము లింకొకవారమున మన స్త్రీలు అనుకరించుస్థితి వచ్చినది. కొందఱు మెడలలో హారములు పతకములు ధరించుచున్నారు. ముక్కుపుల్లలును బేసరులును ధరించు స్త్రీలు నేడు తగ్గిపోయినారు. అడ్డబాసలను, నత్తులను ధరించువారు లేనలేరు.

నేటి స్త్రీలు ముఖములకు రకరకములపౌడరుల నలదికొని, పెదవులకు రంగుపూసికొని, చేతిగోళ్ళకు రంగు వేసికొనుచున్నారు. స్త్రీలు తమ శిరోజములను వింతచుట్టలుగా చుట్టుచున్నారు. జడలువేసికొనుట, జడ చుట్టలుచుట్టుకొనుట-లేదు. పువ్వులు తలవెంద్రుకలనుండి జారవిడుచునట్లుగా పెట్టుకొందురేగాని, తలలో ముడుచుకొనరు.

మన స్త్రీ లిప్పుడు కాళ్ళకు అందెలు, కడియములు, పట్టగొలుసులు పెట్టుకొనుటలేదు. కాలివ్రేళ్ళకు మట్టెలు ధరించువారు తగ్గిపోవుచున్నారు. కాలికి పసుపు పారాణి పెట్టుకొనుట మోటుగా నెంచుచున్నారు. మన పల్లెటూళ్ళలోమాత్ర మిప్పటికిని బనారసు పట్టుచీరెలును, దక్షిణాది చీరెలును ధరించి, రవికెలుధరించి, ముక్కుపుల్లలు అడ్డబాసలు నత్తులు ధరించువారును, కాసులపేరు చంద్రహారము గజ్జెల యొడ్డాణము పట్టెడ నానుకోళ్ళు కుతికంటుపూసలు మున్నగు పాతకాలపు నగలు ధరించువారు కనబడుచున్నారు. కాళ్ళకు కడియములు నందెలు గొలుసులు ధరించి, పసుపు పారాణి పెట్టుకొని కాలివ్రేళ్ళకు మట్టెలు ధరించుచున్నారు. జడను

చుట్టచుట్టి పైపాయలో పువ్వులు ధరించుచున్నారు. పూర్వకాలపు ముత్తయిదువులు కొప్పుపెట్టుకొని నుదుటను అర్ధణా కాసంత కుంకుమబొట్టును ధరించుచుందురు.

పూర్వము అనగా నెంతోకాలముక్రిందట కాదు, ఏబదేండ్లక్రిందటివరకును పట్టణవాసులందరి స్త్రీలు సయితము పైన చెప్పినవిధముగనే చీరెలు రవికెలు ధరించి, ఆవిధముగనే నగలుపెట్టుకొనుచుండిరి. అయినే, అప్పటికే రాగిడి, చంద్రవంక, సూర్యుడు చంద్రుడు, నమలపాకు, మొగలిరేకు, పాపిడిబిళ్ళలు. జూకాలు, బంగారుజడ, మొహరీలపేరు, నరవాలపేరు, గావిలీలు, ముక్కుపుల్లలు, దండకత్తావేదులు, అడ్డబాస, నత్తు మొదలైన పూర్వకాలపునగలు, మోటుగా నెంచుచుండిరి. ఆ నగలను రాచవారు, ఇతరకులములవారిలోని సంపన్నులును ధరించుచుండిరి. చాలామంది యీ నగలను ధరింపక, పెట్టెలో పెట్టి పూజించుచుండిరి.

పూర్వము తెలుగుదేశపు స్త్రీలు బాదము గువ్వకన్ను అద్దకముచీరెలను చుట్టుచెంగావిచీరెలను పట్టుచీరెలను అద్దాలరవికెలను ధరించుచుండిరి. బొమ్మంచుచీరెలను, చంద్రగిరిచీరెలను నాజూకుగా నెంచుచుండిరి. సన్నని యులిపిరి తెల్లచీరెలను కట్టుట మర్యాదగా నెంచకుండిరి. మొగమునకు పసపురాచికొని, కుంకుమబొట్టు ధరించుచుండిరి. కాళ్ళకు పసుపు పారాణి పెట్టుకొనుట శుభప్రదముగా నెంచుచుండిరి. కొప్పునుపెట్టుకొనుట. కచ్చబోసి చీరెకట్టుకొనుట మర్యాదగా నెంచుచుండిరి. కట్టు జుట్టు బొట్టులలో

కొంచెము నాజూకుతనముచూపువారిని సామాన్యసంసారులు ఎగతాళిచేయుచుండిరి.

తెలుగుదేశమున రాచవారి స్త్రీజనముయొక్క వేషభూషణాలంకరణములు చాలా నాజూకైనవిగ నుండెను. "పొడుగుకుతగిననిండైనవిగ్రహము, పాదాలమీదజీరాడుతూ చారల తాబొందూ, చేతులకు కంకణాలూ, పోచీలూ, మురుగులూ, చెవులకు జూకాలూ, కర్ణపువ్వులూ—వీటిలో క్షత్రియసామాన్యస్త్రీగా కాదు, మహారాణీలాగ కనబడేవా రామె నాకు" అని శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారొక రాచవారియింటి యూడుపడుచునుగూర్చి వ్రాసినారు.

పూర్వము మన తెలుగుదేశపుస్త్రీలు కొందరు పమిటిపానడాలను కట్టుకొని, రవికెలను ధరించుచుండిరి. చిన్నపిల్లలు పరికిణీలను, ఓణీలను, రవికెలను ధరించుచుండిరి. నూరు నూటయేబదేండ్లనాటి స్త్రీల వేషభూషణాలంకరణములు హంసవింశతిలోను, శుకసప్తతిలోను కన్నులకుగట్టినట్లు వర్ణింపబడినవి. మన పూర్వకవులనేకులంనాటి స్త్రీల కట్టుజుట్టుబొట్టులను అలంకరణములను వర్ణించియున్నారు.

"సీ. కుప్పె, రాగిడిబిళ్ళ, కుంకుమరేఖ పా
పటబొట్టు, కమ్మలు, బావిలీలు
లలి సూర్యచంద్రవంకలు, సూసకము, కెంపు
రవల పల్లెరుబూవు, రావిరేక
బుగడలు, నాన్దీగె, సొగసైన మెడనూలు,
కుతికంటు, సరిపెణ, గుండ్లపేరు

సరిగె, ముక్కఱ, బన్నసరము, లుత్తండాలు,
కంకణంబులు, తేట్లు కడియములును

సందిదండలు, నొడ్డాణ, మందమైన
ముద్రికలు, హంసకంబులు, మ్రోయు గజ్జె,
లలను బొబ్బిలికాయలు, గిలుకు మెట్టె
లాదియగు సొమ్ము దాల్చె యయ్యబల మిగుల."

అని హంసవింశతిలో నానాటి స్త్రీలనగలు వివరింప బడినవి.

కళాపూర్ణోదయమునందు నానాటి స్త్రీలు ధరించు రకరకములనగలు వివరింపబడియున్నవి. మన కవులు వర్ణించిన వేషభూషణాలంకరములను గమనించినచో అవి ఆయా కాలములం దెన్నెన్ని మార్పులు చెందినవో తెలియగలదు.

క్రీస్తుశకారంభమునాటికి మన ఆంధ్రదేశ స్త్రీల వేష భూషణాలంకరణము లెట్లుండెనో తెలియుటకు మన యదృష్ట వశమున దక్షిణాపథము నేలిన ఆంధ్రరాజవంశమగు సాత వాహనులకాలమునాటి అజంటా మొదలగు ప్రదేశములం దలి శిల్ప చిత్రములును బొమ్మలును తోడ్పడుచున్నవి. హాలమహారాజు సంతరించిన గాథాసప్తశతియందలి వర్ణన ములు కూడా మన కుపకరించుచున్నవి.

గాథాసప్తశతిలోని వర్ణనములనుబట్టి స్త్రీల వేషభూష ణాలంకరణములవివరములు తెలియుచున్నవి. స్నానముచేయు నప్పుడు పసుపురాచికొనుచుండిరి. కాళ్ళకు లక్కరంగు పూసికొనుచుండిరి. ముత్తైదువలు కొప్పుముడిని జడవేసికొను

చుండిరి. సంపన్నులగు స్త్రీలు పచ్చలు, కెంపులు గల కంటె లను ధరించుచుండిరి. మట్టిగాజులను ధరించుచుండిరి. స్త్రీలకు చీర, రవిక ప్రధాన దుస్తులు. కుసుమవన్నె చెంగావి రంగు శ్రేష్ఠమైనదిగ నెంచుచుండిరి. నీలివర్ణము సాధారణ మైనది. రవికెను పొట్టమీద ముడివేసికొనుట దాక్షిణాత్యా చారము. ఇవి గాథాసప్తశతియందు కనబడుచున్నవి.

సాతవాహనయుగమునాటి శిల్ప చిత్రములందు స్త్రీ పురుషులు తలపైనను, మెడలోను, మొలకును నగలు హార ములు, ఆభరణములు ధరించినట్లు కనబడుచున్నను, చాలా చిత్రములందు స్త్రీలు పైటలేకుండా చిత్రింపబడియుండుటవలన నానాడు పైటధరించు ఆచారము లేదని చరిత్రకారులూహించు చున్నారు. ఆకాలమునాటి స్త్రీలు మధ్యపాపిడితీసికొని, తలవెంట్రుకలను వెనుకకు దువ్వి ముడివేసికొనుచుండిరి. ఆ ముడికి మెలిపెట్టినవస్త్రములను జడకుచ్చులవలె కట్టుచుండి నట్లు బొమ్మలలో కనబడుచున్నది. కొందఱు స్త్రీలు తమ శిరోజములను ఫాలముపైన ముత్యములసరములతో కట్టు చుండినట్లు కనబడుచున్నది. చెవులకు బంగారుపోగులు, చేతులకు మురుగులు మురిడీనోలుసులు ధరించుచున్నట్లున్నది గాని, ముక్కులకుమాత్రం మెట్టి యాభరణములును లేవు. కాళ్ళ కండెలు కడియములు నున్నవి. ఇక ఆనాటి పురు షుల వస్త్రములు, ఉత్తరీయములు శిరోవేష్టనములు కనబడు చున్నవి.

3. తెలుగు భాష

నర్మదానదికి దక్షిణమునున్న దేశము నార్యులు దక్షిణాపథ మనిరి. తపతీనదీతీరమునుండి గోదావరినదివరకును దండకారణ్యము వ్యాపించియుండెను. ఇది దక్షిణాపథము లోనిదే. క్రీస్తుశకారంభమునాటికి దక్షిణాపథమునందలి ప్రజలు మహారాష్ట్రి ప్రాకృతమును మాటాడుచుండిరి. ఇది ఉత్తరమున మాల్వదేశము రాజపుత్రస్థానము సరిహద్దులు మొదలుకొని దక్షిణమున కృష్ణానది, తుంగభద్రానదుల వరకును వ్యాపించియుండెను. దీనికి దక్షిణమునగల ప్రజలు ద్రావిడభాషలను మాటాడుచుండిరి. వింధ్యపర్వతముల నానుకొని గోదావరి, ఇంద్రావతీనదీసంగమములవరకు గల గోండ్వానారణ్యభూములందలి ఆదిమజాతులవారు గోండి భాషను మాటాడుచుండిరి.

తమిళము స్వయంభువనియు, దానికి సంస్కృత ప్రాకృతములతో సంబంధములేదనియు అరవవారు చెప్పు మాట సరికాదు. ఆ భాష మొదట యెట్లుద్భవించినను సంస్కృత ప్రాకృతభాషల సంపర్కమువలననే పరిపుష్టిచెంది నాగరిక మైనదనుటకు సందేహములేదు. ఇట్లే దేశభాషలగు కన్నడమును తెలుగును సంస్కృత ప్రాకృతముల సంపర్కమువలన నాగరికములైనవి. మహారాష్ట్రి, గోండి, ద్రావిడభాషల మధ్య పుట్టి పెరిగిన తెలుగులో ఆ భాషల ధ్వనులు, శబ్దజాలము, భాషారీతులు నుండుటలో ఆశ్చర్యములేదు.

మహారాష్ట్రి ప్రాకృతము కావ్యరచనకు అనువుగా

నుండినందున చాలమంది మహాకవు లాభాషలోనే కావ్యములు రచించిరి.

సాతవాహనరాజగు హాలమహారాజు కూర్చిన గాథాసప్తశతి, సేతుబంధనము, గాడవాహా, కర్పూరమంజరి మొదలగు గొప్పగ్రంథము లాభాషలోనే రచింపబడినవి. ఆకాలమునను అటుతరువాతనుకూడా సంస్కృతకవులు తమ నాటకములందలి నీచపాత్రలనోట అర్ధమాగధి సౌరసేని ప్రాకృతభాషలను పలికించుట యాచారముగ నుండెను. మాగధిభాష దక్షిణబీహారునుండి పడమర కాశివరకును వాడుకలోనుండెను. కాశికిని అయోధ్యకును మధ్య అర్ధమాగధి వాడుకలోనుండెను. బౌద్ధమతమువలన పాలీయను మాగధి భాషయు, జైనమతమువలన అర్ధమాగధిభాషయు భారతదేశమున నన్నిప్రాంతములకును వ్యాపించెను. మొదట మధురానగరప్రాంతమున వాడుకలోనుండిన సౌరసేని తరువాత ఇతర ప్రాంతములకు వ్యాపించెను. ఇట్లే పశ్చిమోత్తర భాగమున నుండిన పైశాచియు నితరప్రాంతములకు వ్యాపించెను. ఆకాలమున మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ఆంధ్ర ద్రవిడ ప్రాంతములందు ఈ ప్రాకృతములకు భిన్నములగు వివిధ దేశభాషలుకూడా క్రమక్రమముగా అభివృద్ధి చెందుచుండెను. దక్షిణమున తమిళముమాత్రము గ్రాంథికభాషగ నుండెను. గాని మిగిలినభాషలు పదవశతాబ్దమునాటికికూడా గ్రాంథికములు కావు. మహారాష్ట్రికి భిన్నమగు మరాటీభాషలోను తెలుగుభాషలోను సంస్కృత ప్రాకృత తత్సమములు సంస్కృత ప్రాకృతభవములు, దేశ్యములు గ్రామ్యములు

నగు పదములు వచ్చిచేరుచుండెను. శాతవాహన చక్రవర్తులు దక్షిణాపథములోని ఆంధ్ర మహారాష్ట్ర కర్ణాటక ప్రాంతములనన్నిటిని కలిపి కొన్నినందలేండ్లు పరిపాలించుటవలన నీప్రాంతముల ప్రజల భాషలందు ఆచారవ్యవహారములందు సన్నిహితసంబంధము లేర్పడెను.

క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్దమునుండి తెలుగుశాసనములు కనబడుచున్నవి. అవి మొదట గద్యములోను, తరువాత పద్యములోను కనబడుచున్నవి. పద్యశాసనములభాష క్రమక్రమముగా పుష్టిచెంది నన్నయ భారతభాషను సన్నిహితముగానున్నది. నన్నయకుపూర్వశాసనపద్యములలో నొక్కటియు సంస్కృతఛందస్సు ననుసరించి వృత్తరూపమున లేదు. దేశీయఛందస్సు ననుసరించినవే యున్నవి. చాళుక్య గుణగ విజయాదిత్యుని కాలమునాటి అద్దంకిశాసనమున తరువోజ, అటుతరువాత మధ్యాక్కరలు కనబడుచున్నవి.

ఏడవశతాబ్దిలో చెక్కింపబడిన చాళుక్య జయసింహవల్లభుని తెనుగుశాసనములో సంస్కృత ప్రాకృత ద్రావిడ భాషల ప్రభావము స్పష్టముగా కనబడుచున్నది.

"జయసింహవల్లభమహారాజు లొసున్ ప్రవర్థమాన విజయరాజ్యసంవత్సరంబుళ్ ఎణుంబోది అన్నేణ్డు అమ్మ్రన్ పూణ్డనాణ్డుం ప్లూంపిండిరాజులకు ఱ్లుకలిముడిరాజుల్ ప్లూవిండి సముద్రరకై నాకుబణిసేసిన కల్ప్చి పీఱుఱ్లు మద్దికదు మూంటికి విత్పత్తె ఉత్తరంబున పులోంబున చెఱువు పడుమాఱటి కోటన్ ఎణ్ణుం బోది పుట్లు అఱ్ల పట్టు సేను తాఱ్టి తోంటలాయు పడువారంబు ఇచ్చిరి" ఈరూపమున మన తెలుగు క్రమక్రమ

ముగా పరిణతిచెంది సర్వాంగశోభనమైన భాషయైనది. దాని కొక స్థిరరూపమును గల్పించి సంస్కృతభాషకు అనుబంధించి నన్నయ వాగనుశాసనుడైనాడు. తెలుగు మృదుమధురమైనభాషయని ఇతరులుకూడా మెచ్చుకొనుచున్నారు.

పద పద్య కవిత్వములు

నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు శాసనములందు సీస గీత మధ్యాక్కర పద్యములు కనబడుచున్నవి. యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనములోని పద్యములు మధ్యాక్కరలు. ఈ సీస గీత మధ్యాక్కరలు పాటలుగా పాడుటకు వీలుగా నుండును.

పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవపురాణములోను, పండితారాధ్యచరిత్రములోను తుమ్మెదపదములు, పర్వతపదములు, గొబ్బిపదములు మొదలైనవెన్నో యుండినట్లు పేర్కొనినాడు. ద్విపదలందు గణ యతిప్రాసలుండినట్లును చెప్పినాడు. ఇవి దేశిఛందస్సూత్రములనుటకు వీలున్నదని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. (నన్నయకు పూర్వపుఛందస్సు) 'ఆదికాలపు కవులు పాటించిన సీస ద్విపద, గీతపద్యములు కొంచెము మార్పుచెందియు చెందకయుగూడా స్త్రీజాల పామరులు పాడు పాటలలోను పదాలలోను కనబడుచున్నవి. శ్రావణమంగళవారపుపాట సీసమాలికయె. ద్విపదయను ఆదికాలపు రచన అనేక పరిణతిభేదములతో పాటలలోను పదాలలోను కనబడుచున్నది.' కవిత్రయమువారి పద్యములను పోతన శ్రీనాథాది మహాకవుల పద్యములను గేయముగా పాడుటకు వీలున్నదని శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు నాకు పాడిచూపించినారు. అందువలన తెలుగు పద్యకవి

త్వము దేశీఛందోరీతుల ననుసరించి పదకవిత్వమునుండి పుట్టి సంస్కృతఛందోరీతులననుసరించి పరిపుష్టి చెందినదని చెప్ప వచ్చును.

"అప్పుడు రాములవారూ—అంగన సీతను గూడీ
సంతసమందును వేగా—స్వపురమునకు చనుదెంచీ
తమ్ములతోడను గలసీ—నెమ్మది రాజ్యము లేలే
ధర్మముతో ప్రజలెల్లా—తామరతంపరగాత్రీ"

అను పూర్వకాలపు పాట గణవిభజనచేసి చూడగా మధ్యాక్కరలక్షణములుకలదై యున్నది. అందువలన తెలుగు పద్యకవిత్వము దేశిఛందోరీతులననుసరించిన పదకవిత్వము నుండి పుట్టి సంస్కృతఛందశ్శాస్త్రమునననుసరించిన వృత్త ములచే పరిపుష్టినందినదని చెప్పవచ్చునని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారి యభిప్రాయము. *

తెలుగుదేశములోని పల్లెటూరిస్త్రీలు పాడు పాటలు, ఏలపాటలు, రామాయణ భారతగేయములు దేశిసంప్రదా యమునకు చెందినవి. ఇవి భావమునందును రాగమునందు శైలియందు విశేషలక్షణములు కలిగియున్నవి. ఆరంభ కాలమున ఏలలనుపేరుతో పేర్కొనబడిన చమత్కారపు విడిపాటలే తరువాత కోలలనీ, సువ్వాలులనీ ఓలలనీ ఇంకా యితరపేర్లతోను విభాగములతోను పేర్కొనబడినవని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసినారు.

క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దములోనిదనదగిన మతం గుని బృహద్దేశిలో ఆంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాటకభాషల ఏలలు

* తెలుగు మెఱుగులు. సింహావలోకనము.

పేర్కొనబడినవి. తరువాతి సంగీతగ్రంథములు సంగీతచూడామణి, అభిలషితార్థ చింతామణి, సంగీతరత్నాకరము మొదలగునవికూడా ఏలలభేదములను విడివిగా పేర్కొనినవి. సంగీతచూడామణిలో తెలుగువారి యేలలు చాలా మనోజ్ఞముగానుండునని ప్రశంసింపబడినది.

సాతవాహనులనాటివాడైన మతంగుడు బృహద్దేశిలో నేలలం దెన్నో భేదములు పేర్కొని, కర్ణాట గౌడ ద్రవిడ దేశముల యేలల గుణదోషములను వర్ణించి తెలుగువారి యేలలను ప్రశంసించినాడు. *

"భారతిలో కైశేలలు పాడెడువారు
నమదంద జంపుల పాడెడువారు"

అని పాల్కురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో వ్రాసినాడు.

ఏలలు అనేకరాగములతో అనేకతాళములతో అనేక ఫణితులతో నున్నవని, ఇవి శృంగార చమత్కారగర్భితములైన పదరచనలని తెలియుచున్నది. ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు నింక నెన్నోవిధములైన పదములు మొదలగునవి తెలుగు

---

* [ప్రాసైర్మనోహరైర్యుక్తాః ఆదిమధ్యాంతగోచరైః
ఏలాకర్ణాటికాప్రోక్తా లలితధ్వనిసంయుతా
సర్వత్ర ప్రాసహీనా గమకైశ్చవివర్జితా
నాదబిందురసోపేతా ఏలాసాగౌడదేశజా
అనేకరాగసంకీర్ణా మేలా మాంధ్రీం విదుర్బుధాః
భావాభినయతాళాఢ్యా విచిత్రధ్వనిరంజితా
ప్రాసహీనారసస్థాచ ఏలాద్రవిడదేశజా"]

దేశములో గ్రామసీమలందు స్త్రీలలోను ఆబాలగోపాలము లోను వ్యాపించియున్నవి. గానము కవిత్వము దేశవ్యాప్త ములైయున్నవి. ఈసంగతి తెలియనివారు తెలుగువారికన్న అరవవారే సంగీతమునందు హెచ్చుప్రీతిగలవారనుకొందురు.

నన్నయభట్టారకునికి రెండువందలేండ్ల తరువాత క్రీ. శ. పదమూడవశతాబ్దిలో నుండిన పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పండితారాధ్యచరిత్రలో వ్రాసినదానినిబట్టి చూడగా తెలుగు దేశములో నప్పటికే దొమ్మరియాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు, పగటివేషములు, వీధిభాగవతములు నుండినట్లు తెలియగలదు.

సోమనాథుడు తన బసవపురాణమున కోలాటమును, "పాత్రగొండ్లి పేరణియు దేశికజోకయు లీల నటింప" అని వ్రాయుటవలన కోలాటము గొండ్లి (గర్భనృత్యము), పేరణి (కుంభముపై నృత్యము) మున్నగునవి యాకాలమున గలవని తెలియును. గొండ్లియనునది గోండులనుండి తెలుగువారికి సంక్రమించిన నృత్యము.

తెలుగుదేశములో యక్షగానములు నాటకములకు పూర్వరూపములు. అవి దేశప్రజలను, దేశమునేలు ప్రభువు లనుకూడా ఆకర్షించినవి. కొన్నిశతాబ్దములపాటు తెలుగు యక్షగానములు దక్షిణదేశములోని ఇతరప్రాంతములందు కూడా ప్రదర్శింపబడుచుండెను. అరవములోను కన్నడము లోను రచింపబడిన యక్షగానములకు తెలుగుయక్షగానములే మేలుబంతిగా నుండెను. ఆ భాషలలోని యక్షగానములందు కూడా తెలుగుపదములనే పాడుచుండిరి.

చాలాకాలమువరకు భారతదేశమున పండితుడనగా వేదశాస్త్రములుచదివినవాడే. చాలాకాలమువరకు సాహిత్య

మనగా సంస్కృతసాహిత్యమే. కవియనగా సంస్కృత కవియే. అందువలన దేశభాషలు వర్ధిల్లలేదు. ఆంధ్ర కవిత్రయమువారును, వారివలెనే సంస్కృత పురాణేతిహాసములను తెలుగుచేసినకవులును వానినిస్వతంత్ర్యకావ్యములవలె నడిపిరి. అటుతరువాత కొందరు సంస్కృతనాటకములను తెలుగులో శ్రవ్యకావ్యములుగ రచించిరి. క్రీ. శ. 1500 తరువాత కృష్ణదేవరాయలకాలమునుండి తెలుగులో ప్రబంధమను అపూర్వ కావ్యరచన ప్రారంభమైనది.

"వస్తువునకు ఐక్యము, రసానికి అంగాంగీభావము కుదిరి, ఉపక్రమోపసంహారాలతో, రమణీయార్థములతో సంవాదచాతురతతో నడచిన ఈ కావ్యానికి ప్రబంధమనే నూతన సంకేతం ఏర్పడింది. వలసినంత భావనాసమృద్ధితో అలంకారశిల్పముతో, రసభావనిరంతరంగా, గద్యపద్యాత్మకంగా, రచితమైన ప్రబంధమనే ఈ కావ్యపరిష్క్రియ ఆంధ్రసాహిత్యానికి సొంతమని చెప్పవచ్చును... భారతాదులవలె కథాకథనము, ధర్మోపదేశము ఈ కావ్యములందు ప్రధానము కాదు. విభావానుభావాదులచే పరిపుష్టమగు రసనిష్పత్తియే ఇందు ప్రాధాన్యమువహించును. ఈ కాలపు కవీశ్వరులు తమయెదుట కన్పట్టు మహారాజ్యవిభవాన్ని, అప్పటి రాగ భోగాలను, నడత నాగరికాలను మనసులందు నిల్పుకొని, వానికి రూపాంతరాలు కల్పించి, రసమయమైన గంధర్వ లోకాన్ని సృష్టించారు" అని శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావు గారు తాము సమకూర్చిన తెలుగుకావ్యమాల నివేదనమున వ్రాసియున్నారు.

4. భోజన పద్ధతి

తెలుగువారు అరవలు కన్నడులు మహారాష్ట్రులు గుజరాతీలు, కొన్ని స్వల్పభేదములతో ఒకేవిధమైన భోజన పద్ధతికలవారు. ఇటీవల కొంతకాలమునుండి వారి భోజన విధానము మార్పుచెందుటవలన, తెలుగువారి పద్ధతి వారందరిదానికి భిన్నముగా కనబడుచున్నది.

పూర్వము తెలుగుదేశములో వరియన్నముదొరకని పలనాడు మొదలగు ప్రాంతములందు జొన్నయన్నమునే తినుచుండిరి జొన్నసంకటిలో కందిపప్పుదోసకాయ,గోంగూర కొరవికారము వారి యాదరువులు. వరియన్నము తినువారు వేయించి ముద్దగా వండిన కందిపప్పులో చారెడునేయి పోసికొని కలిపి దప్పళమును పులుసులోని ముక్కలనుగాని, ఊరుగాయలు పచ్చళ్లుగాని నంజుకొనుచు తిని, తరువాత కూరలు పచ్చళ్లు ఆవకాయ వేరువేరుగా కలుపుకొని, అప్పడను వడియములు నంజుకొనుచు దప్పళమును కలుపుకొని పెరుగుపోసికొని ముగించుట మనవారిపద్ధతి. అరవవారు ముందుగనే సాంబారు కొళంబులు పోసికొని, కూరలు నంజుకొని తిని, పలుచని మజ్జిగ పోసికొందురు. కన్నడులకు పప్పుచారు ప్రీతికరము. ఇది మైసూరురసమని ప్రసిద్ధిచెందినది. మహారాష్ట్రులు పచ్చికందిపప్పును గరిటజారుగా నుడికింతురు. జొన్నరొట్టెగాని గోధుమరొట్టెగాని అన్నముతో తిందురు. గుజరాతీల భోజనమునందు అన్నము, రొట్టెలు వివిధములైన వంటకములు పిండివంటలు నుండును. ఇటీవల

రైళ్ళరాకపోకలవలన అన్నిప్రాంతములవారి భోజనము లందు కొంత మార్పువచ్చినది.

ఆంధ్రుల నేటి యాహారసంప్రదాయమే ద్రావిడు లందరియొక్క భోజనపద్ధతిగా నుండెననుటకు శ్రీ శంకరాచార్యులవారు మొదలైనవారు రచించిన పూజాస్తోత్రము లందలి నైవేద్యక్రమవర్ణన శ్లోకములవలన నూహింపవీలగు చున్నది. శాల్యన్నము, నెయ్యి, పప్పు, కూరలు, పచ్చళ్లు, దప్పళము, పెరుగు ప్రధానాహారములుగా శ్లోకములున్నవి.

క్రీస్తుశకము పదునొకండవశతాబ్దమున ఆంధ్రమహాభారతమును రచించిన నన్నయభట్టారకుడు ఏకచక్రపురము నందు కుంతీదేవియు పాండవులు నుండగా, భీముడు బకాసురుని జంపు ఘట్టమున ఆకాలమునాటి భోజనము నిట్లు వర్ణించెను:

తరలము॥ పలుదెఱంగుల పిండివంటలుఁ బప్పుఁగూడును
నేతికుండలు గుడంబు దధిప్రపూర్ణఘటం
బులుం గొనివచ్చి యీ నలఘుసత్త్వుఁడు
మారుతాత్మజుఁ డన్నిటన్ గడు
తృప్తుఁడై బలముఁ గల్గి కడంగె నప్పుడు
బ్రాహ్మణార్థముసేయఁగాన్॥

శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముడు భోజనప్రియుడు. ఆయన తన గ్రంథము లన్నిటియందును భోజనమును వర్ణించి యున్నాడు.

ఉ॥ పప్పును బెండివంటలును బానకముల్ ఘృతముల్ గుడంబులున్
గుప్పలుగాఁగ జట్టునను గూర్పఁగఁగూడిన నేతిబ్రాల తె
ల్లప్పరబోగివంటకము గమ్మని తాలిపు సాజ్జపిండితో
నొప్పులుగా భుజించిరి బుధోత్తము లాఁకటిచిచ్చు పెచ్చునన్

కాశీఖండమునందు విశాలాక్షీమహాదేవి వడ్డించిన చిత్రవిచిత్రములైన వంటకములను వర్ణించుచు పెద్ద వచనము వ్రాసినాడు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు తమ ఆముక్తమాల్యదలో తెలుగువారి భోజనపద్ధతులను వర్ణించుటయేగాక, వేసవికాలమందు వర్షకాలమునందు మనవారు చేసికొని తిను వంటకములనుగూర్చియు వివరించిరి.

వంటలనుగూర్చియు వంటకములనుగూర్చియు చక్రవర్తి కిన్ని వివరము లెట్లు తెలిసినవాయని విమర్శకు లాశ్చర్యపడుచుందురు.

5. తిట్టు, పెట్టు

(శ్రీ) వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారు 1935 అక్టోబరు భారతిలో ఆంధ్రత్వము అను శీర్షిక క్రింద నిట్లు వ్రాసిరి :

"ప్రతిజాతికిని కొన్ని విలక్షణమైన చిహ్నములుండును. ఇందు కొన్ని బాహ్యచిహ్నములు. అనగా వ్యక్తినిచూచి యేజాతికి చెందినది చెప్పవచ్చును. మరికొన్ని మనోవృత్తులకు సంబంధించినవి. మొత్తముమీద ముఖమైఖరినిబట్టియు, వేష భాషలనుబట్టియు, ఆహారవిహారములనుబట్టియు జాతిని గుర్తించుటకవకాశమున్నది.

జుట్టు కట్టు బొట్టు – వీనినిజూచి జాతిని నిర్ణయించుట కొకప్పుడవకాశములుండెడివి. కాని రానురాను నాగరకత హెచ్చి, యితరజాతుల ననుకరించుట ప్రబలి మన వేష భాషలు మిశ్రమగుటవలన పై మూడుగుర్తులను పురస్కరించుకొని వీ డాంధ్రుడు, వా డాంధ్రుడుకాడు అని నిరూపించుట దుస్తరమగుచున్నది. అందుచేత పైని చెప్పిన మూడు బాహ్యచిహ్నములకుతోడుగ మరి రెండు గుర్తులు గమనించినయెడల, ఆంధ్రత్వమును నిర్ణయించుట సులభ సాధ్యమగునని మనవిచేయుచున్నాను. జుట్టు, బొట్టు, కట్టు, తిట్టు, పెట్టు – ఈ యైదులక్షణములు చక్కగ పరిశీలించిన యెడల సర్వసామాన్యమగు ఆంధ్రత్వము విశదముకాగలదు. ఇందు మొదటి మూడును తమ విలక్షణమును కొంతవరకు కోల్పోయినవని చెప్పితిని కాని, తిట్టు, పెట్టులు యిప్పటికిని సజీవములై యున్నవి.

ఆంధ్రులు ప్రయోగించెడి తిట్లు విలక్షణములైనవి. పైకి మార్దవముగనున్నను, గూఢార్థము సూదిపోటువలె మనస్సున నాటుకొని విశేష ఖేదము కలిగించును. సామాన్యముగ నిదియె ఆంధ్రు లుపయోగించెడి తిట్లలోగల విశేషత్వము. "దుంపతెగ; కడుపుకాల; పీనిగెళ్ళ; పాడెకట్ట; బండపడ; నిర్దయాళుత్వమును సూచించెడి యిట్టి కఠినములైనతిట్లు ఇతరజాతులలో తక్కువ." ఇటువంటి తిట్లు తమిళములోను ఇతరభాషలలోనుకూడా ఉన్నవి. అందువలన దీని నాంధ్రులవిశేషలక్షణముగ పేర్కొనుట న్యాయముకాదు.

"ఇక పెట్టునుగూర్చి విచారింతము. ఆంధ్రులు భోజనప్రియులు; నిరతాన్నప్రదాతలు. ఈ సుగుణములను ఆంధ్రేతరులుసయితము పొగడిరి. ఇంత భోజనప్రియులగు ఆంధ్రుల శాకపాకాదులలోను రుచులందును ప్రత్యేకత యుండితీరవలెను. వివిధప్రాంతములలోనున్న ఆంధ్రుల భక్ష్యభోజ్యములను రుచిభేదములను సంగ్రహించి క్రోడీకరించి యాహార పదార్థమునుబట్టి ఆంధ్రత్వము నిరూపించుటకు రాజమహేంద్రవరమున రెండుసంఘములు కొంతకాలమునుండి ఘనముగ పనిచేయుచున్నవి.

ఇటీవల కాఫీహోటళ్ళు ప్రబలినతరువాత మనరుచులు ఆంధ్రయువకులకు పురాణగాథలగుచున్నవి. పూర్తిగా మరచిపోయెడికాలము సమీపించుచున్నది," అని గోంగూర కంద, బచ్చలి, వంకాయముద్దకూర; ఉల్లిపాయ, దిబ్బరొట్టె, కారపుగారెలు, పెరుగువడలు నుదాహరించిరి. వీనికి పకోడీలు, చేగోడీలు, పెసరపుణుకులు, పులిహోర, అటుకులు చేర్చవచ్చును.

6. ఆంధ్రుల మతధర్మములు

ఆంధ్రదేశమునందు వివిధకాలములందు బౌద్ధమతము, జైనమతము, శైవము వైష్ణవమును, వీరశైవమును, భైరవార్చనమును, శక్తిపూజలును, గ్రామదేవతలఅర్చనములు ఇతరవిధములైన మతధర్మములును కొంతకొంతకాలము విజృంభించి, క్రమక్రమముగా క్షీణించినవి. అయితే వాని ఛాయ లిప్పటికిని మనయాచారములందు కనబడుచున్నవి.

కొంతకాలము తామసపూజలును జంతుబలులును తెలుగుదేశములో తీవ్రముగా జరుగుచుండినను, క్రమక్రమముగా అవి తగ్గిపోయినవి. ఉన్నతకులములవారియందేగాక, అష్టాదశవర్ణములవారిలోకూడా సాత్విక పూజావిధానమును వేదాంతమును అభివృద్ధిచెందెను. ఇప్పటికిని గ్రామదేవతల కొలుపులందును, జాతరలందును, జంతువులను కోడిపెట్టలను బలియిచ్చుచుండుట, కుంభములుచెల్లించుటయు జరుగుచున్నను, అప్పుడప్పుడు వీరభద్రుని కొలుచువారును భేతాళుని కొలుచువారును ఇతరసందర్భములందు మ్రొక్కుకున్నవారును వీరావేశములో ప్రభలతో నూరేగుట, ఖడ్గములు చెరుపుట, శిరశెక్కులాడుట, నిప్పులగుండములుత్రొక్కుట, నారసములు గ్రుచ్చుకొనుట మొదలైన సాహసకృత్యములు చేయుచుండుట కనబడుచున్నను, పూర్వమున్నంత తీవ్రావేశము కనబడుటలేదు. భీకరమైన వాద్యములు, గావు కేకలు, తలవిరియబోసికొని పసపుకుంకుమ పూసికొనిన రూపములు, పూర్వకాలపు తామసారాధనకు తార్కాణములుగనున్నవి. మనదేశములోని అష్టాదశవర్ణముల స్త్రీపురుషు

లలో చాలామంది పండగలందును పబ్బములందును వ్రతము లందును నోములందును తమ పూర్వాచారమతధర్మమును కనబరచుచుందురు. నదీతీరములందున్నవారు తప్పక నదిలో స్నానముచేయుదురు; ఉపవాసములుందురు; జాగరణములు చేయుదురు; భజనలుచేయుదురు; శనివారము మొదలగు వ్రతముల నాచరింతురు. పండుగలందు ఇష్టదైవముల నారాధింతురు. కాశికి రామేశ్వరమునకు పోవకపోయినను, శ్రీశైలమునకు, తిరుపతికి, సింహాచలము మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములకు, కోటిపల్లి అంతర్వేది మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములందు జరుగు తీర్థములకు పోయి తమ యిష్టదైవము నారాధించుచుందురు పురాణములను వినుచుందురు. భజనలు తిరునాళ్లు జరుపుదురు.

అది యెట్లు తటస్థించినగాని, తెలుగుదేశములో ఉపనిషన్మతమును వేదాంతమును అష్టాదశవర్ణముల వారిలో వ్యాపించియున్నది. దీనికి ముఖ్యముగా వేమన్న, సిద్ధేంద్రులు బ్రహ్మంగారు మొదలగు వేదాంతులేయని చెప్పవచ్చును గొల్లసుద్దులును గొల్లకలాపమును విన్నవారికీ సంగతి తెలియగలదు.

తెలుగుదేశములో అష్టాదశవర్ణములవారిలో పుట్టుక మొదలు చనిపోవువరకును ఆచరించు మతధర్మములును కులాచారములును కొన్నికొన్ని భేదములతో కూడియున్నను మొత్తముమీద ధర్మార్థకామమోక్షములను సాధించుటకు తోడ్పడునట్టివిగానే యున్నవి. తెలుగువారి మతా

చారములు మొత్తముమీద సాత్త్వికవిధానమునకు చెందినవని చెప్పవచ్చును.

శివుని దైవముగా భావించుచు వేదశాస్త్రపురాణముల ప్రమాణము నంగీకరింపక, సర్వశైవసమభావమును ప్రతిపాదించిన భక్తిమతము వీరశైవము. వీరశైవులు జందెమునకు బదులు లింగమునుగట్టుకొందురు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుడు రచించిన బసవపురాణము వీరి వేదము. జంగాలు వీరి గురువులు. జంగము దేవరలు నడచునట్టి దేవతలని విశ్వసింతురు. వర్ణాశ్రమధర్మమును విడనక శైవమతమునవలంబించిన బ్రాహ్మణులు ఆరాధ్యులు. వీరు జందెములుంచుకొని లింగము కట్టుకొందురు. పూర్వము 64 బ్రాహ్మణకుటుంబములవారు మొదట జంగములై, యజ్ఞోపవీతమును బ్రాహ్మణ్యమును విడిచిపెట్టియుండిరి. తెలుగుదేశములో ఆరాధ్యులుగాక నాకకులను లింగధారి బ్రాహ్మణులున్నారు.

ఆంధ్రదేశములో వైష్ణవము విరివిగా వ్యాపించుటకు అద్దంకిపీఠము ముఖ్యకారణము. కర్మకంటె భక్తి యెక్కువ యని వాదించు తెంగలశాఖకు చెందినది. మతమును బోధించు అధికారము బ్రాహ్మణులకేగాక, అన్నికులములవారికి నీయబడినది. శూద్రశాఖకు చెందిన వైష్ణవులందరకును హవ్యకవ్యములలోను, మతగోష్ఠులలోను అధ్యక్షతవహించువారు సాతానివైష్ణవులు. వీరుగాక, మరియొకరకపు శూద్రదాసులు, మాలదాసరులును మాదిగదాసరులును తమతమ కులములవారికి మతమును బోధించుటకును, హవ్యకవ్యములను నిర్వహించుటకు నేర్పాటుచేయబడిరి.

మొత్తముమీద వర్ణాశ్రమధర్మప్రయుక్తమైన వైదిక మతము తెలుగుదేశములో స్థిరపడియున్నది. వర్ణవైషమ్యములు భారతదేశములోని ఇతరప్రాంతములందున్నంతగా మన తెలుగుదేశములో లేవు. అయితే, మతాచారములందు విశాలభావములును లేవు. అనులోమ ప్రతిలోమ వివాహములుగాని, గాంధర్వవివాహములుగాని లేవు. అన్నికులము లందును బ్రాహ్మవివాహమే ఆదర్శప్రాయమైయున్నది. నాలుగుజాతులమధ్యకూడా అస్పృశ్యత, దృష్టిదోషమును ఆచరణలోనికివచ్చినవి. శాస్త్రములనుబట్టి జాతులు నాలుగే యైనను, అష్టాదశవర్ణములను, ఇంకను శాఖోపశాఖలైన చిల్లరకులములు నందిలకొలది ఏర్పడినవి. వీరిలో భోజన ప్రతిభోజనములుగాని, పరస్పరవివాహములుగాని లేవు. శూద్రులలో వృత్తులనుబట్టికూడా కులములేర్పడినవి. వీరిలో హెచ్చుతగ్గులు, పట్టింపులు బయలుదేరి, నుంత్రిమహానాటి కట్టడు లేర్పడినవి.

కృషి వాణిజ్యము పశుపాలనము వైశ్యవృత్తులు. అయితే, వైశ్యులు కృషిని, పశుపాలనమును వదలి ఎక్కువ లాభకారియైన వాణిజ్యవృత్తిని అవలంబించుటప్రారంభించిరి. అంతట కృషి పశుపాలనము నితరకులములవారికి చిక్కినవి. కమ్మ, రెడ్డి, వెలమ, తెలగ మొదలగు శాఖలవారీ రెండు వైశ్యవృత్తులను అవలంబించిరి. వీరికిజాతాశౌచ మృతాశౌచములు శూద్రులకువలె 30 దినములుగాక, వైశ్యులకువలె 15 దినములే నిర్ధారణచేయబడినవి. ఇదిగాక, దక్షిణదేశమున క్షత్రియసంఘము తక్కువగానున్నందువలన, అవకాశము

కలిగినప్పుడెల్ల వీరు క్షత్రియవృత్తి నవలంబించి, క్షత్రియ వేషభాషల నలవరచుకొని, రాజ్యములను స్థాపించి క్షత్రియులుగా మారిపోయిరి అందుచేతనే వీరిలో కొందరికి వైదికగోత్రములును, సూర్యచంద్రవంశములును సిద్ధించినవి. చాళుక్య ప్రభువులు మొదట తాము శూద్రులమని శాసనములందుదాహరించుకొనిరిగాని, కొన్నితరములు గడచినతరువాత 11వ శతాబ్దములోని నందంపూడి శాసనకాలమునుండి తాము చంద్రవంశక్షత్రియులమని వ్రాసికొనిరి.

వైశ్యవృత్తి నవలంబించుచు పలిక సాలెకులస్థులు వైశ్యాచారములనవలంబించి యజ్ఞోపవీతధారణ మొనర్చుకొనిరి. భావనఋషి సాలెకులోద్ధారకుడు.

తెలుగుదేశములో క్రొత్త క్షత్రియజాతులేర్పడిన దినములలో ఉత్తరదేశమునుండి మహమ్మదీయులు దక్షిణమునకు చొచ్చుకొనివచ్చుచున్న కాలములో సనాతనధర్మమునుద్ధరించుటకు కొందరు బ్రాహ్మణులు లౌకికులై, దేశపరిపాలనమునందు తోడ్పడుటకు ప్రభువులకొలువున జేరి నియోగులైరి.

ఆంధ్రదేశమున అచలబోధయనుపేరుతో అద్వైతము జనసామాన్యములో వ్యాపించినది. దీనిని నెలకొల్పి వ్యాపింపజేసినవారు పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారు, దూదేకుల సిద్దయ్యగారు, వేమన్నగారు, సాలెకులజులు, యాగంటివారు, బొందిలి వీరయ్యగారు, కుమళ్ళ, కాల్వ కోటయ్యగారు, బెల్లంకొండ మస్తానుగారు, భాగవతుల శివరామదీక్షితులుగారు, వున్నవ నందయ్యగారు, పాకల శేషాచలనాయుడు

గారు మొదలైనవారు. బ్రహ్మ సత్యము జగన్మిథ్యయనునది వీరిమతమునందలి ప్రధానధర్మము. భక్తియందును వైదిక కర్మలందును వీరికి ఆదరము తక్కువ. హఠయోగమునందు వీరి కాదర మెక్కువ. గురువుదగ్గర నుపదేశము పొందుటను కారణమగుట యని చెప్పుదురు. కారణమును పొందిన యీ శాఖకుచెందిన స్త్రీపురుషులు కొందరైనను లేని గ్రామము తెలుగుదేశములో అరుదు. పిచ్చుగాళ్ళనేవారలు వీరి తత్త్వములను వీధులలోను రైళ్ళలోను పాడుచుందురు. *

శైవ వైష్ణవక్షేత్రములుగ మారిన జైన బౌద్ధక్షేత్రములు

భారతదేశచరిత్రలో జైన బౌద్ధమతములు వైదిక మతమును త్రోసిరాజనుటయు, జైన బౌద్ధ మతములను వైదిక మతము అణగద్రొక్కుటయు, వైదిక మతము నందే శైవ వైష్ణవశాఖలు ఒంటొంటితో పోరాడుటయు, ఇంకను శాఖోపశాఖలు బయలుదేరుటయు కనబడుచున్నది. ఈ మార్పులనుబట్టి, జైనఆలయములును బౌద్ధారామములును విష్ణు, శివక్షేత్రములుగా మారుటకూడా జరిగినది. ద్రాక్షారామ దేవాలయములోని గర్భగుడిలో బౌద్ధస్తూపము యొక్క గురుతులు స్పష్టముగా కనబడుచున్నవని విజ్ఞులను చున్నారు. భీమేశ్వరుడు జైనదేవునివలె పైకి పెరిగిపోవు చుండగా నెత్తిపైన చీలనుకొట్టిరనియు నొకగాథ యున్నది.

* ఆధారము: ఆంధ్రసర్వస్వమునందు మతములుగూర్చి శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు రచించినవ్యాసము.

(7)

అందువలన జైన బౌద్ధాలయమే భీమేశ్వరాలయముగ మారి నట్లు తోచుచున్నది. ఇట్లే అమరావతికూడా బౌద్ధక్షేత్రమై యుండి, తరువాత శివక్షేత్రముగా మారినది. పంచారామము లన్నియు నిట్లు మారినవేయని పరిశోధకు లనుచున్నారు. ఆరామమనునది బౌద్ధారామమగుటలో నాశ్చర్యములేదు.

మన పురాణములలోని జైన బౌద్ధ శైవ వైష్ణవగాథ లును, ఆచారవ్యవహారములును విడదీయ వీలులేనంతగా కలిసిపోయినవి. జైనుల తీర్థంకరులలో ఋషభుడు ఆదితీర్థం కరుడు. భాగవతమున విష్ణ్వంశమున జన్మించిన ఋషభచక్ర వర్తిగాథ యొకటి యున్నది. భాగవతమునందు పేర్కొన బడిన పాషండమతము జైనమో బౌద్ధమో అయియుండు ననుటకు సందేహములేదు. జైనఋషభునికిని భాగవతఋష భునికి సంబంధమున్నట్లు తోచుచున్నది. జైనులకు కేవల జ్ఞానులందఱును పూజ్యులే. వీరశైవులు విష్ణుని అల్పముగా చూచినట్లు జైనులు అల్పముగా చూడరు. వైష్ణవులు ఋష భునియందు విష్ణువుఅంశను, జైనులు తీర్థంకరలక్షణములను గమనించియుందురు. వైష్ణవులు పేర్కొను ఏకవింశత్యవతా రములలో ఋషభుని నొకటి. ఈ యూహకు తిరుపతిక్షేత్రము యొక్క స్థలపురాణమును ఆచారములును ఉపబలముగా నున్నవి.

తిరుపతి వేంకటాచలమునకు కృతయుగమునందు ఋషభాచలమనుపేరుండెనని శ్రీనివాసకల్యాణమున చెప్ప బడియున్నది. ఋషభచరిత్రమునుగూర్చి జైన వైష్ణవకథాం శములలో భేదములు కనబడుచున్నను, వేంకటాచలము

క్రింద బలరామక్షేత్ర ముండుటయు, పద్మావతీదేవి యుండు టయు, కొండపైన క్షేత్రస్వామియైన శ్రీ భూవరాహమూర్తి యుండుటయు, అందులో శ్రీనివాసమూర్తి తరువాత వాసము చేయుటయు, క్రమేణ వృషభాచలము, అంజనాద్రి మొదలైన వగుటయు, నేటికిని మ్రొక్కులు చెల్లించు భక్తులు కాషా యాంబరములు ధరించి కొండ నెక్కుటయు, కేశఖండనము చేసికొనుటయు, కొండపైన తీర్థప్రసాదములు జాతికుల భేద ములు లేకుండా అందఱును ఆరగించుచుండుటయు, మహాం తులు ధర్మకర్తలుగనుండుటయు, వారు సమాధిని పొందు టయు, జైనతీర్థక్షేత్రసంప్రదాయమును తెలుపుటయుగాక వైష్ణవదైవసంబంధములనుకూడా తెలుపుచున్నవి.

వైష్ణవదైవము యొక్క ఏకవింశత్యవతారపురుషులలో ఒకడైన కపిలమహాముని యొక్క తీర్థముకూడా అక్కడనే కొండక్రింద నున్నది. వృషభాసురుని జంపి, శ్రీమన్నారా యణుడు అక్కడ వెలసినాడను పురాణోక్తులవలన ఆ స్థలము జైన వైష్ణవకలహములలో వైష్ణవక్షేత్రముగా మారినదని యూహించవచ్చును.

నిజమునకు జైనులకును శైవులకును మూల మత సిద్ధాంతములలో భేదములేదు. అహింసనే పరమధర్మముగా గ్రహించి, వేదప్రమాణములను నిరసించినందువలననే జైనము పాషండమతమనిపించుకొనినదిగాని, జైనులు ద్వైతా

ద్వేషులవలెనే త్రిమూర్తులను పూజింతురు. వైష్ణవవైరము వలన శైవము జైనమతమును నిరసించినది.

శ్రీనివాసమూర్తి శివనారాయణచిహ్నములు కలిగి యున్నాడని భక్తులోక్తి. తిరుపతిలో శైవసంబంధములైన అర్చనలు కొన్ని జరుగుచున్నవని అందరు ఎరుగుదురు. శైవులకును ఋషభుడున్నాడు. ఈ వృషభునికి గణపతి స్థానము విధింపబడినది. ఇతనిని గురువుగ గైకొనినవారు వీరశైవులు. వీరు వైష్ణవులవలె శివనారాయణుల సామ్యము గాని అభేదమునుగాని అంగీకరింపరు, సహింపరు. వీర శైవులు వెంకటాద్రికి పోవకపోవుట యుండుటవల్లనే. ఇప్పటికీ వెంకటాచలము కేవలము వైష్ణవక్షేత్రముగానుండి వైష్ణవుల వలన భూవైకుంఠముగా పరిగణింపబడుచున్నది. *

తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని విగ్రహము మొదట వీరభద్ర విగ్రహమనియు, దానిని వైష్ణవవిగ్రహముగా చేసిరనియు కాకతీయులకాలమునాటి శ్రీపతిపండితులు తమ శ్రీకరభాష్యమున వ్రాసిరి. ఇది రామానుజాచార్యులవారే చేసిరని వారనిరి ♦

---

* ఆధారము: ప్రజోత్పత్తి సం॥ చైత్రమాస భారతిలో శ్రీ కురుగనూరి నరసింగరావుగారు కన్నడిగలు తెలుగలు అను శీర్షికతో వ్రాసిన వ్యాసము.

♦ (ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్ర. సురవరము ప్రతాపరెడ్డి గారు. పుట 43)

బెజవాడలోని కనకదుర్గ ఒకప్పుడు మంజుశ్రీయను బోధిసత్వుడుగా పూజింపబడిన విగ్రహమని, ఇక్కడ తపస్సు చేసినట్లు చెప్పబడు అర్జునుడు నాగార్జునుడని, నేటి మంగళగిరి మరియొక తాంత్రికశక్తికి ఆవాసమైనదని, బౌద్ధతాంత్రికులే భ్రామరశక్తిని శ్రీశైలమున నెలకొల్పిరని, తిరుపతిలో సర్వ మంగళను కొండక్రిందను బాలయని పిలునబడు మంజుశ్రీని కొండమీదను వజ్రయానికులు ప్రతిష్ఠించిరని శ్రీ పోలవరపు కోటేశ్వరరావు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. *

---

* ఆంధ్రదార్శనికులు : ఆంధ్రప్రదేశ అవతరణసంచిక వెంకట్రామ అండ్ కో ప్రచురణ.

7. విద్యాబోధనము, విద్యాభ్యాసము

శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి విద్యార్థిదశలో తెలుగుదేశంలో విద్యాభ్యాసపద్ధతి యేలాగుండేదో, నేను కటి సందేహాలు అను శీర్షికతో వ్రాసియున్నారు.

"గురువులు యే సామాన్యులో తప్ప సుప్రసిద్ధులు భృతకోపాధ్యాయులుగా వుండడానికి యిష్టపడేవారుకారు.

"పంచమేఽహని షష్ఠే వా శాకం పచతి స్వే గృహే" గా జీవసంసాగిస్తూ, పరమార్థబుద్ధితో శిష్యులను సుతనిర్విశేషంగా ఆదరించి విద్యచెప్పడమే వారి నిత్యకృత్యం. పైగా కడుపునిండా అన్నంతినడానికి తగ్గంత వసతి వాలు సంపాదిస్తే సుఖంమువాళ్ళు చదువుకోక చెడిపోతారని వారికి పెద్ద భయంఉండేది. శిష్యులుచేసే ముఖ్యశుశ్రూష (ఉపచారమన్నమాట) గురువుగారి నీర్కావిబట్టలు వుతకడం, విస్తళ్ళకు ఆకులుకోసి పట్టుకురావడం (అదేనా అనధ్యాయాలల్లోనే) యింతమాత్రంమట్టుకే. శిష్యులుకొందరు వారాలు చేసుకొనిన్నీ, మరికొందరు మాధుకరంచేసుకొనిన్నీ కున్ని వృత్తికావించుకుంటూ చదువుకునేవారు. మా గురువుగారు (చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు) కడియెద్ద మిక్కిలి కుగ్రామం కావడంచేత, శిష్యులపోషణాన్ని గురువుగారే భరించేవారు. మా గురువులకు పూర్వకాలంలో మాట చెప్పలేను గాని, ఆకాలంలోమాత్రం అన్నంకూడా పెట్టి, విద్యాదానం చేసిన గురువులు మా పరమగురువులుమాత్రమే. అయితే, వీరు అగ్రహారికులుగాని, నసద్దాములుగాని కారు...

మా గురువుగారికి కుటుంబంకంటేకూడా శిష్యవర్గ పోషణబాధ్యతే హెచ్చు.

తెల్లవారుజామున పాఠాలకు ప్రారంభంచేసేవారు. తక్కువపాఠంవాళ్ళకి ముందు ప్రారంభం. ఆ పాఠాన్ని పై తరగతివాళ్ళంతా వినడం అవశ్యకం. ఈ నియమం శాస్త్రపాఠాలకిమాత్రమే. కావ్యపాఠాలవాళ్ళకి గురువుగారు చెప్పడం లేదు. విద్యార్థులలో పెద్దతరగతివాళ్ళే చెప్పేవారు. గురువుగారివద్ద చెప్పుకొన్న శాస్త్రపాఠాన్ని క్రిందితరగతి వాళ్ళకి పై గ్రంథాలు చదువుకునే విద్యార్థులు చింతన చెప్పేవాళ్ళు. ఈ రూవిధంగా కష్టిస్తేనేగాని శాస్త్రంస్వాధీనంకాదు. యీవిధంగా అభ్యసించినప్పటికీ యేకొందరికోతప్ప సర్వే సర్వత్ర శాస్త్రం స్వాధీనంకాదు. తర్కపాఠాలకూడా విధానం అంతా యిలాగే వుంటుంది.

వెనకటిపండితులు చాలా అసిధారావ్రతంగా జీవయాత్ర గడుపుతున్నారని గురువుగారు చెపుతూవుంటే, వినడమేకాదు, కొందరిని నా బాల్యంలో ప్రత్యక్షంగా చూచికూడావున్నాను. కాలాన్ని వెళ్ళదామనేగాని, స్వేష్ట కృషిగా ఉదరాన్ని పూరించుకుందామనే వాంఛ వీరిలో యేకొందరికోకాని ఉండేదికాదు. యెంతసేపూ శిష్యులూ, వాళ్ళపాఠాలూ యేలోపమూలేకుండా జరగడమే వీరికి కావలసింది.”

ఇంగ్లీషుపరిపాలనకాలమున రైళ్లులేనప్పుడుకూడా మన తెలుగువారు కష్టపడి కాశికి వెళ్ళి, శాస్త్రములు చదివి వచ్చి, మనదేశములో నా విద్యలను వ్యాపింపజేసిరి. బ్రహ్మశ్రీ

శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిలవారు తమ కాశీ యాత్రలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు :—

"పలువురు రా క్షేత్రమునకు విద్యాభ్యాసానికి వచ్చి, కొందఱు పూర్వపుణ్యవశంచేత చిరకాలానికిమహాపండితులై దేశానికివచ్చి, అనేకులను శిష్యులను పండితులనుజేయుటా కలదు. కొందఱు అక్కడనే సత్రాలలో పొట్టపోసుకుంటూ, యావత్కాలమున్నూ గడుపుటా కలదు. అందుచేతనే ఆ కాలంలోనేమి, అంతకుపూర్వకాలంలోనేమి, రైలుసాయం లేకుండినా, యెట్లో కష్టపడి పలువురు కాశీకి చదువుకని వెళ్ళిన వారిలో ప్రజ్ఞావంతులైవచ్చినవారిపేళ్లు పరిమితంగానే మనకు కనపడతాయి... ఇందులో కొందఱు నలుబదియేండ్లు ముప్పదియేండ్లుకూడా కాశీలో నివశించినవారు; ఒకశాస్త్రమే కాక, చతుశ్శాస్త్రములున్నూ నచ్చినవారు; ఒకశాస్త్రమే చిరకాలం వకసారిచదివి, తెలియక మళ్ళా తిరుగకోడి, అంతా చదివి గొప్పవారైనవారు కొందఱు. కొందఱు చిరకాలం చదివి, పండితులై దేశానికివస్తూ, ఏసంస్థానంలోనో వాదంలో నోడిపోయి మళ్ళా కాశీకి వెళ్ళినవారు...

"కాశీ గమనమాత్రేణ నాన్నంభట్టాయతే ద్విజః. ఏమైనా వ్యాకరణానికి కాశీ, తర్కానికి నవద్వీపము, మీమాంసకు దక్షిణము, వేదానికి కృష్ణాగోదావరితీరాలు అనాదిగా ప్రసిద్ధి. ఇలావున్నను వేదశ్రౌతాలు తప్ప తక్కిన వన్నీ కాశీలో మనదేశంకన్న నెక్కువగా నున్నవనుటలో నతిశయోక్తిమాత్రం లేదు" అని తమకాలమునాటి చదువులనుగూర్చి అనేకవిశేషములను వ్రాసియున్నారు.

విద్యాభివృద్ధి

శాతవాహనులు మొదలుకొని వివిధ కాలములందు ఆంధ్ర దేశము నేలిన చక్రవర్తులు మహారాజులు, తుదకు చిన్న చిన్న రాజులును సామంత మండలేశ్వరులునుకూడా సనాతనమత ధర్మములను వేదశాస్త్రములనేగాక, బౌద్ధ జైనమతవిద్యలను లౌకికవిద్యలను చతుష్షష్టికళలను పోషించుట కనేకాగ్రహారములిచ్చినట్లు దానశాసనములవలన తెలియుచున్నది. ఆనాటి దేవదాయములు బ్రహ్మదాయములు ధర్మదాయములు మహమ్మదీయపరిపాలన కాలమున కొన్ని నశించినను కొన్ని మిగిలినవి.

ఆంధ్రదేశములోనుండిన బౌద్ధవిహారములన్నియు విద్యాపీఠములుగ నుండెను. నాగార్జునాచార్యుడు, ఆర్యదేవుడు మొదలగు మహావిద్వాంసులు వారిశిష్యపరంపర ప్రపంచములో నలుగడలను ప్రఖ్యాతినడసి విద్యార్థుల నాకర్షించుచుండిరి. ధాన్యకటకము, వేంగి, కాంచీపురము, శ్రీశైలము, గొప్ప విద్యాపీఠములుగానుండినట్లు శాసనముల వలనను విదేశములందలి గ్రంథములవలనను కనబడుచున్నది.

తెలుగుదేశములోని ఘటికాస్థానములు, అగ్రహారములు, దేవాలయములు, మఠములు గొప్ప విద్యాకేంద్రములై యుండెను. వేదశాస్త్రపారంగతులైన మహావిద్వాంసులు నిగమాగమముల నభ్యసించిన మహాపండితులు మత ధర్మములనేగాక, లౌకికవిద్యలనుకూడా బోధించుచుండిరి. వైద్యవిద్యతోపాటు చికిత్సాలయములును స్థాపింపబడెను.

భారత దేశములోని కాశీ, నవద్వీపము, ఉజ్జయిని, తక్షశిల, నాలంద విద్యాపీఠములం దాంధ్రవిద్వాంసులు మంచి పేరు సంపాదించిరి.

క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవశతాబ్దమునాటికికూడా జైనులబస్తీలలో మహాపండితు లుండిరి. బెజవాడలోని నడుంబివసతి అట్టిబస్తీలలో నొకటి. కాంచీపురమున వారి ప్రధానకార్యస్థాన ముండెను. భాగీరథీ నర్మదానదులమధ్య గల డాహాలదేశమునందు పాశుపతశాఖకు చెందిన శైవులు స్థాపించిన గోళకిమఠము పదునొకండవశతాబ్దిలో దక్షిణా పథమున గొప్ప విద్యాసంస్థగా నుండెను. దానిశాఖ లాంధ్ర దేశమున, కర్ణాటక ద్రావిడ దేశములందును స్థాపింపబడెను. కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తికి చిన్మయదీక్షనొసగిన రాజగురు వగు విశ్వేశ్వరశివముని గుంటూరుమండలమున మంద డములో విశ్వేశ్వరగోళకిమఠమును నెలకొల్పెను. గణపతి దేవచక్రవర్తి కొమార్తె శాలివాహనశకము 1183 దుర్మతి సంవత్సరమున నా శివమునికి వెలగపూడిసహితముగ మందర గ్రామమును దానముచేసెను. ఆ శాసనమువలన నచ్చట నొక విశ్వేశ్వరాలయమును, మఠమును, బ్రాహ్మణుని మొదలు చండాలునివరకు వర్ణవివక్షత లేకుండా నిరతాన్నప్రదానము చేయు నొకసత్రమును కట్టించి, బ్రాహ్మణులకు వృత్తులు నివేశనములు నిప్పించి, విశ్వేశ్వరగోళకియని పేరుపెట్టెను. విద్యార్థులకు, ప్రసూత్యారోగ్యశాలకును, ఋగ్యజుస్సామవేద ములు చెప్ప అధ్యాపకులకును, ఆగమములు శాస్త్రములు

బోధించు అధ్యాపకులకును, వైద్యులకును, ఇతరసేవకులకును తగిన వృత్తు లేర్పాటుచేయబడెను.

హైదరాబాదురాజ్యములోని వాడికైలుస్టేషనుసమీపమున నాగాయిఅని వ్యవహరింపబడు గ్రామమునకు పూర్వము నాగవాపి అని పేరు క్రీ. శ. 1100 ప్రాంతమునందచ్చట గొప్ప కళాశాలయుండెనని అందు శైవాగమములు, తర్క న్యాయములు, వేదశాస్త్రములు మొదలగు విద్యలు బోధించుచుండిరనియు, విద్యార్థులకు ఆచార్యులకు వసతు లేర్పరచి కొంత భూమియొసగబడెననియు, అక్కడ నొక గ్రంథాలయముకూడా ఉండెననియు అగ్నశాఖవారు ప్రకటించినశాసనములవలన తెలియుచున్నది. (శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రులసాంఘికచరిత్ర పుట 25)

పూర్వపాంధ్రవిద్యార్థులు కాశి, నవద్వీపము, ఉజ్జయిని మొదలగు విద్యాకేంద్రములకు పోయి, శాస్త్రముల నభ్యసించి, మహాపండితులై భారతదేశములో సంచారము చేయుచు పండిత సభలందు జయించి వచ్చుచుండిరి. ఆంధ్రుడైన అన్నంభట్టుగారు గొప్ప తార్కికుడేగాక, న్యాయ వ్యాకరణ మీమాంస వేదాంతశాస్త్రములందు మహాపండితుడై, ఆయా శాస్త్రములందు గొప్ప గ్రంథములు రచించి, ఆసేతుహిమాచల పర్యంతము కీర్తిని గడించినాడు. “ కాశీగమనమాత్రేణ నాన్నంభట్టాయతే ద్విజః ” అను నానుడి ఈయననుగూర్చి మనదేశములో వ్యాపించియున్నది. ఇటువంటి గొప్పపండితులు కవులు గాయకులు దేశాంతరములకేగి ఆంధ్రులకు పేరుతెచ్చుచుండిరి.

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యకాలమునందు ప్రధానముంత్రిగనుండి, దేశమును పాలించు పేష్వా పునహానగరమునందు పండితపరిషత్తులను జరిపి, దేశములో నలుప్రక్కలనుండి వచ్చిన విద్వాంసులను సత్కారములుజరిపి సమ్మానించుచుండెను. ఆ కాలమున నక్కడను ఆంధ్రవిద్వాంసులనేకులు వెళ్లి గొప్ప సమ్మానములు పొందుచుండిరి.

ఆంధ్రుల వేదోచ్చారము భారతదేశమునందు చాలా ప్రసిద్ధి చెందినది. శ్రీ రాజా రామమోహనరాయలవారు 1828లో స్థాపించిన బ్రహ్మసభలో వేదములను ఉపనిషత్తులను అధ్యయనముచేయుటకు తెలుగుబ్రాహ్మణులను నియమించెను.

భారతదేశమును మహమ్మదీయులేలిన కాలమునను, మొగలుసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమై అరాజకము వ్యాపించిన కాలముననుకూడ మన తెలుగువారు విద్యాభ్యాసముగాని దేశసంచారముగాని మానలేదు. వేదశాస్త్రవిద్యలను కాపాడుకొనుచుండిరి.

దక్షిణదేశమునందు చరకసుశ్రుతములు అష్టాంగహృదయమునననుసరించిన వైద్యసంప్రదాయమును అగస్త్యసంప్రదాయము నను రెండుపద్ధతుల ఆయుర్వేదము వర్ధిల్లినది. ఆంధ్రదేశమునందలి ఆనువంశిక వైద్యులీ రెండుసంప్రదాయములనేగాక సిద్ధనాగార్జునుని రసవైద్యసంప్రదాయమును, అనుభవ చికిత్స మూలికాయోగములనుకూడా కలిపి ఒక ప్రత్యేక వైద్యవిధానము నవలంబించిరి.

సిద్ధనాగార్జునుడు శ్రీశైలమున నుండి అక్కడి మహారణ్యమునందు తిరిగి రసవిషగంధకములందు ఓషధులందు పరిశోధనము గావించెను. ఆయన తరువాత నవనాథసిద్ధుడను వైద్యభిక్షువు అక్కడ నివసించి వైద్యశాస్త్రపరిశోధనము చేసి నవనాథసిద్ధీయమను రసాయనతంత్రమును రచించెను. తెలుగువైద్యులు రసమును వాడునంత ధైర్యముగా భరత ఖండములోని ఏప్రాంతపువైద్యులును వాడరని విజ్ఞులందురు. తెలుగువైద్యులు రచించిన వైద్యగ్రంథములందనేక అపూర్వయోగములు కనబడుచున్నవని వైద్యశాస్త్రప్రవీణులు చెప్పుచున్నారు.

8. వర్తకవ్యాపారములు, వలసలు

తూర్పుసముద్రతీరమున గంజాము మండలములో మహేంద్రగిరి మొదలుకొని గోదావరినదీతీరమువరకునుగల ఆంధ్రదేశభాగము క్రీస్తుకుపూర్వము చాలాకాలమునుండియు క్రీస్తుశకము పదునారవశతాబ్దమువరకునుకూడా కళింగమని వ్యవహరింపబడుచువచ్చినది. ఇక్కడనుండి బర్మాదేశమను బ్రహ్మదేశమునకును, తూర్పుసముద్రములోని ద్వీపకల్పములకును ద్వీపములకును వర్తకముచేయుటకు పోయిన వారిని ఆ దేశములవారు కాళింగులనియె వ్యవహరించుచుండిరి.

పురాతనకాలమునుండియు ఆంధ్రదేశాంతర్భాగముగ నుండిన కళింగదేశము, కళింగకములనుపేరుగల సన్నని మలుసెల్లాలకును, శ్రేష్ఠములగు ఏనుగులకును, దంతపు లకును ప్రసిద్ధిచెందినట్లు తమిళ సంస్కృతవాఙ్మయములవలన తెలియుచున్నది.

మన తూర్పుసముద్రతీరమునుండి బర్మాయను బ్రహ్మదేశమునకును, మలయద్వీపకల్పమునకును, దానికావలనున్న ద్వీపములకును పోయి, వ్యాపారమునుచేయు భారతీయులను చీనావారు చూచినట్లు క్రీస్తుశకారంభమునాటి చీనాదేశ వృత్తాంతములవలన తెలియుచున్నది. వారినందరిని చీనావారు క్లింగు లనిరి. ఆ శబ్దము కాళింగు లనుమాటకు రూపాంతరమగుటవలన నానాటికే ఆంధ్రులు సముద్రవ్యాపారముచేయుచుండిరని స్పష్టపడుచున్నది.

క్రీస్తుపూర్వము 270 నుండి క్రీస్తుశకము మూడవ శతాబ్దియారంభమువరకును ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించిన సాతవాహనచక్రవర్తుల నాణెములపైన రెండు తెరచాప కొయ్యలుగల చిత్రములున్నవి. వారిపరిపాలనకాలమున ఆంధ్రులు తూర్పుసముద్రతీరమునుండి దూరస్థద్వీపములకు పోయి, వ్యాపారముచేయుచు, వలసలుకూడా స్థాపించినందుల కాధారములు కనబడుచున్నవి. వారికాలమున మచిలీ బందరుదగ్గరనున్న గూడూరును, కృష్ణానదీద్వారమునగల ఘంటసాలయును ముఖ్యమైన రేవుపట్టణములుగ నుండెను. ఇటీవల ఘంటసాలలో కనబడిన క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్ది నాటి ప్రాకృతశాసనమునం దానాటి మహానావికుడొకడు పేర్కొనబడియున్నాడు. పూర్వ మా రేవుపట్టణమునుండి ఆంధ్రులు ఓడలెక్కి దేశాంతరములకేగుచుండిరనుటకు సందేహము లేదు.

తెలుగుదేశములో కృష్ణాజిల్లాలో విజయవాడదగ్గరను, శ్రీకాకుళముజిల్లాలోని సాలిహుండముదగ్గరను, గుంటూరు జిల్లాలో వినుకొండలోను, నెల్లూరులోను, కడపజిల్లాలోను కూడా క్రీ. శ. 14 నుండి 217 వరకు రోమసామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తుల నాణెములు కనబడినందున ఆనాడు పాశ్చాత్యదేశములతో వ్యాపారముజరుగుచుండెనని తెలియుచున్నది. ఆకాలమున పెక్కురకములైన నేతబట్టలు, సామాన్యవస్త్రములు, అన్నిరకముల రవసెల్లాలు, రంగు బట్టలు తూర్పుసముద్రతీరప్రాంతమునుండి నేటి పైఠాన్ అను ప్రతిష్ఠానపురమునకును, అక్కడనుండి తగరమునకును,

అక్కడనుండి పడమరసముద్రతీరమునగలభరుకచ్ఛమునకును తెచ్చి అక్కడనుండి పాశ్చాత్యదేశములకు నెగుమతి చేయుచుండిరని పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్ సీ అను ప్రాచీనగ్రంథకర్త వ్రాసియున్నాడు.

సాతవాహనవంశమువారితరువాత ఆంధ్రదేశము నేలిన ఇక్ష్వాకులు, బృహత్ఫలాయనులు, శాలంకాయనులు, పల్లవులు, విష్ణుకుండినులకాలమునాటి వర్తకవ్యాపారములను గూర్చిన చరిత్ర తెలియుటలేదుగాని, ఆకాలమున ఆంధ్రదేశము ప్రపంచములో బౌద్ధులందరికిని పుణ్యభూమిగనుండి సింహళమునుండియెగాక, దూరదేశములనుండికూడా తీర్థయాత్రలకు ఇక్కడికి వచ్చుచుండిరని కాశ్మీర, గాంధార, చీని, చిలాత, అపరాంత, వంగ, యవనాదిదేశములలో బౌద్ధమతమును వ్యాపింపజేసినవా రాంధ్రబౌద్ధులేయని, నాగార్జునకొండలో దొరికిన శాసనములవలనను, ఇతరదేశములలో లభించిన చరిత్రాధారములవలనను తెలియుచున్నందువలన, ఆకాలమున ఆంధ్రులు సముద్రముదాటి ప్రయాణములు చేయుచు, దేశాంతరముల కేగుచుండిరనియు చెప్పుటకు వీలగుచున్నది.

ప్రాగాంధ్రదేశములో కానవచ్చిన క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమునాటి బ్రాహ్మీలిపి, ఇండోచీనా దేశములోని వోకన్ అను నగరమున కనబడిన శాసనములలిపికి సరిపోవుచున్నందువలన ఆకాలమునాటి యాంధ్రులా దేశప్రాంతములకు పోవుచుండిరనుట నిస్సంశయము. ఆంధ్రదేశములోని కళింగము, శ్రీకాకుళము, అమరావతి, కొత్తూరు, విజయపురి,

సింహపురి, శ్రీక్షేత్రము మొదలైన చరిత్రప్రసిద్ధములైన నామములే తూర్పుసముద్రతీరములోని వివిధదేశములందు ద్వీపములందు కనబడుచున్నవి. దానికితోడు ఆయాదేశములందు లభించిన పురాతన శాసనములు, ఆంధ్రదేశమును పాలించిన పల్లవ, సాలంకాయన, విష్ణుకుండి, వేంగి, చాళుక్య రాజుల శాసనలిపులలో చెక్కబడియుండుటవలనను ఆంధ్రదేశమునందువలెనే ఆ దేశములందును శాలివాహనశకమే వ్యాప్తిలోనుండినందువలనను, అక్కడి రాజులు వర్మయను మాటను తమ నామములందు వాడినందువలనను, ఆంధ్రదేశములోని అమరావతి శిల్పసంప్రదాయములును, బౌద్ధ వాస్తువురీతులును, దానినిబట్టి ఏర్పడిన మహాబలిపుర పల్లవ వాస్తుసంప్రదాయములును ఆయాదేశములందు కనబడుచున్నందున నక్కడ ఆంధ్రులు చాలాకాలముక్రిందట వలసలు స్థాపించినట్లును, ఆంధ్రులసంస్కృతి యక్కడ నెలకొల్పబడినట్లును స్పష్టపడుచున్నది.

బర్మాలోని ఆరకాన్ రాష్ట్రముయొక్క రాజధాని పేరు త్రైలింగము. పెగు దేశమును పూర్వము స్వర్ణభూమి యనుచుండిరి. దాని నేలినవారు తైలింగురాజులు. పూర్వము బర్మాలో నొకభాగమును కళింగమనియు, నొకభాగమును ఉత్కలమనియు వ్యవహరించుచుండిరి.

బర్మాదేశచరిత్రకారుడైన ఫేయిరు హిందూదేశీయులు చాలాకాలముక్రిందటనే గోదావరి కృష్ణానదీముఖద్వారప్రాంతములనుండియు బంగాళాఖాతమునకు ఉత్తర

ప్రాంతమునుండియు వెళ్ళి, ఐరావతీనది ప్రవహించు పల్లపు ప్రదేశములలోను, తత్పరిసర ప్రదేశములందును వలసలేర్పరచుకొనినట్లు వ్రాసినాడు.

బర్మాలోని ప్రాచీనజాతియగు తలెంగులు తెలుగు దేశమునుండి పోయినవారే. వారు రామణ్యదేశమను రాజ్యమును స్థాపించిరి. దానిరాజధాని హంసవతీనగరము. అది క్రీ. శ. 573 నుండి కొన్ని శతాబ్దములపాటు వర్ధిల్లినది. ఆ రాజ్యమునకు చేరియుండిన కోస్తాకు కళింగమనుపేరుండెను. రామణ్యదేశమునకు త్తరమున వనవాసియను నొక రాజ్యముండెను. దానిరాజధాని శ్రీక్షేత్రనగరము. నేటి పెగూ దేశములోని ప్రోముపట్టణమునకు పూర్వపుపేరు శ్రీక్షేత్రము.

బర్మాలో దొరికిన శాసనములు వేంగీలిపిలో వ్రాయబడినవి. ఇక్కడ బంగారపు, రాగిరేకులపైన వ్రాయబడిన పాళీ బౌద్ధగ్రంథము క్రీ. శ. 5-6 శతాబ్దులనాటి తెలుగు లిపిలో నున్నది. ప్రోముజిల్లాలో బయల్పడిన స్తూపములోని బౌద్ధావశేషముల నుంచు పేటికలోని వెండిపూతగల చిన్న స్తూపము ఆంధ్రదేశములోని స్తూపములందు కనబడినవానిని పోలియున్నది. దీనిమీంద ఆంధ్రదేశపు తెలుగు కన్నడ లిపిలో చెక్కబడిన శాసనమున్నది.

దక్షిణబర్మాదేశమును క్రీ. శ. 7-8 శతాబ్దములలో పాలించిన రాజులు తమపేళ్ళలో వర్మయనుపదము నుపయోగించుచుండిరి. పూర్వచాళుక్యులలో చాళుక్యచంద్రుడను బిరుదుగల శక్తివర్మయొక్కయు, ఆయనతమ్మునికుమారుడైన రాజరాజనరేంద్రునియొక్కయు బంగారునాణెములు

కొన్ని బర్మాదేశపు పశ్చిమసముద్రతీరమునను్న ఆరకానుకు సమీపమునందుండిన రామ్రిద్వీపమున కనబడినవి.

మలయద్వీపకల్పమునందు పెయాల్ జిల్లాలో వేంగీ లిపిలో చెక్కబడిన సంస్కృతశాసనములు దొరికినవి. ఇక్కడి లిగోర్ ప్రాంతమునందు చాలా దేవాలయము లున్నవి. వీని వాస్తుశిల్పము ఆంధ్రబౌద్ధయుగమునాటి పద్ధతు లకును, పల్లవుల మహాబలిపురవాస్తువులకును అనుకరణములు. ఈదేశములో స్వర్గలోకమనుచోట దొరికిన కంచువిగ్రహములు ఆంధ్రదేశములోని బుద్ధాంలో దొరికినవానికి ప్రతి కృతులే.

సయాములోని ప్రాచీన బౌద్ధనిర్మాణములు సింహళములోని అనూరాధపురమునందును, ఆంధ్రదేశమునందు అమరావతియందును గల స్తూపముల కనుకరణములుగ నున్నవి. సయాములో ప్రాఫతోన్ అనుచోట గల బౌద్ధాలయమునగల శిల్పము లాంధ్రదేశములోని, శంకరము అను బౌద్ధక్షేత్రమునగల గుహాశిల్పములను పోలియున్నవి. ఇక్కడ దొరికిన విగ్రహములలో అమరావతి మహాబలిపుర శిల్ప సంప్రదాయములసమ్మేళనము కనబడుచున్నది.

సయామునుచేరి పూర్వము ఫ్యూనాన్ అను హిందూ రాజ్యముండెను. నేటి కాంబోడియాకొచ్చీను చీనాదేశములు దానిలోని భాగములు. పూర్వకాలమునాటి కంబుజరాజ్యమునే పాశ్చాత్యులు కాంబోడియా యనుచున్నారు. ఆ రాజ్యము క్రీ. శ. మొదటిశతాబ్దమునుండి వర్ధిల్లెను. ఆరాజ్యము నేలినవారు భారతదేశమునుండి వెళ్ళిన కౌండిన్య

డను బ్రాహ్మణునకు సోమాయను రాజకుమార్తెను వివాహమాడగా, ఉద్భవించిన రాజవంశమువారని అక్కడి పూర్వగాథలందున్నది. ఇక్కడ క్రీ. శ. 4-5-6 శతాబ్దములనాటి ఆంధ్రలిపి శాసనములు చాలా కనబడినవి. ఇక్కడి ప్రజలారాధించిన అనంతశయనవిగ్రహము ఉండవల్లిగుహలో నున్న విగ్రహమువలె నున్నది.

చంపరాజ్యము నేటి సయాము దేశములో చేరిన అన్నాంరాజ్యము. దాని నేలిన రాజులుకూడా పైన చెప్పిన కౌండిన్య సోమ దంపతులవంశమువారే. ఇక్కడ అమరావతి, కథార, విజయ అను తెలుగుపేరులుగల రాష్ట్రములుండెను. ఇక్కడ వోకన్ అను నగరమున దొరికిన ప్రాచీనశాసనము ఆంధ్ర సాతవాహనరాజైన నాలుగవ శాతకర్ణి కన్హేరి శాసన లిపిలో చెక్కబడియున్నది. ఇక్కడ దొరికిన బౌద్ధవిగ్రహములును, అమరావతీశిల్పసంప్రదాయమునకు చెందినవే.

కాంబోడియా అనబడు కంబుజదేశము మొట్టమొదట నాగులరాజ్యముగనుండెను. అక్కడి యిసుకయెడారులలోను పర్వతములలోను కంబుస్వయంభువనురాజు భార్యావియోగ దుఃఖమున తిరుగుచుండగా నాగములు వచ్చి, తమకుమార్తె నిచ్చి వివాహముచేసి, ఆ దేశమును సస్యశ్యామలముగచేసి, దాని కాయనను రాజుగాచేసెనని పూర్వగాథయున్నది. ఆ రాజుసంతతివారిని ఖ్మేరులని వ్యవహరించిరి. క్రీస్తుశకారంభమున ఖ్మేరువంశీయులను జావాయను యవద్వీపము వారు జయించి, ఆ రాజ్యమును ఫ్యూనానురాజ్యములో నొకభాగముగాచేసిరి. అటుపిమ్మట కౌండిన్యుడు క్రీ. శ. 400

ప్రాంతమున సోమనాణి సెల్లెమిగాడగా క్రొత్త రాజవంశ మేర్పడెను.

అంకోరునగరము కాంబోడియాలో నున్నది. అంకోర్ థామ్ ఆంకోర్ వాట్ అను భాగములందును ఖ్మేరుశిల్పము లందును మహానాగములు వింతరూపముల రాక్షసుల బొమ్మలు చిత్రింపబడి యున్నవి. వీరి శాసనములన్నియు సంస్కృతముననే యున్నవి. (చూడు: ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వమున శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి వ్యాసములు. The Pageant of India's History, Gertrude Emerson Sen. 1949. ప్రమాది సం॥ భారతిలో శ్రీ పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు గారు శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు వ్రాసిన వ్యాసములు. ఆంధ్రరాష్ట్ర అవతరణసంచికలో శ్రీ మారేమండ రామారావుగారి మహాంధ్రము అను వ్యాసము.)

9. ఆంధ్రసంస్కృతి దిగ్విజయము

తెలుగుభాషయు ఆంధ్రసంస్కృతియు తెలుగువారికే గాక, ఇతరభాషలవారికి ఇతరజాతులవారికికూడా ప్రీతికరమై యుండుట యీనాటిమాట కాదు. క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దినుండి 12వ శతాబ్దివఱకును వేంగిదేశము నేలిన తూర్పుచాళుక్య వంశమువారు, కర్ణాటకము నేలిన పశ్చిమచాళుక్యవంశీయులు. అందువలన నీ రెండుదేశముల ప్రజలకు సన్నిహితసంబంధము లుండెను. 10వ శతాబ్దమున కర్ణాటక కవిత్రయములోనివారిలో ప్రసిద్ధికెక్కిన పంపకవియు, పొన్నకవియు. వేంగిదేశమునుండి వెళ్ళిన ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు. రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థానమున నుండిన నన్నయభట్టును, నారాయణభట్టును తెలుగులోను సంస్కృతములోను కన్నడములోను పండితులు. రాజరాజనరేంద్రుడు భారతకథను బహుభాషలలో వినినప్పటికి, తెలుగులో వినగోరెను. ఆనాటికవులు కన్నడములోను తెలుగులోను కృతులను రచించుచుండినప్పటికి, తెలుగునే హెచ్చుగా నభిమానించినట్లు నిదర్శనములున్నవి. వేములవాడ భీమకవి, పాలకురికి సోమనాథుడు నీ రెండుభాషలందు కృతులు రచించినారు.

పోతనామాత్యుని భాగవతమునందు తెలుగుదనముట్టిపడు ఘట్టములెన్నో కలవు. రుక్మిణీకల్యాణము, కుచేలోపాఖ్యానము, శ్రీకృష్ణుని బాల్యవర్ణనము మొదలైనవి ఆంధ్రవ్యక్తిత్వము ప్రదర్శించునట్టివిగ నున్నవి.

బహుభాషాకోవిదుడగు శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముడు "జనని సంస్కృతంబు సకలభాషలకును దేశభాషలందు

తెలుగు లెస్స" యనినాడు. తనభాష కర్నాటభాష యనినాడు. ఆంధ్రదేశమెల్ల సంచరించిన శ్రీనాథునిరచన లందు తెలుగుదేశములోని వివిధప్రాంతములందలి ప్రకృతి సౌందర్యము, నదీనగములు, పుణ్యక్షేత్రములు, ప్రజల యాచారవ్యవహారములు, ఆహారవిహారములు, స్త్రీపురుషుల వేషభాషలు, చిత్తవృత్తులు కన్నులకుకట్టినట్లు వర్ణింపబడినవి. స్త్రీపురుషుల నాగరికత సంగీత సాహిత్య నృత్య శిల్పకళల యొక్క రసానుభూతియు వివరింపబడినవి. శ్రీనాథు డాంధ్ర సంస్కృతిని దేశదేశములందు ప్రఖ్యాతపరచిన మహాను భావుడు.

15??-15?0 మధ్య ఆంధ్ర కర్ణాటక ద్రవిడదేశముల నేకచ్ఛత్రముగాపరిపాలించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారుఆంధ్ర ద్రవిడ తమిళ ప్రజలందరిని సమానముగా ఆదరించినను, తెలుగుభాషను, తెలుగుదనమును ముఖ్యముగా అభిమా నించినట్లు ఆయనకాలమున మనదేశమును చూచి వర్ణించిన విదేశీయుల గ్రంథములవలననే తెలియుచున్నది. తెలుగువారి వేషభాషలు, ఆచారవ్యవహారములు, చిత్తవృత్తులు నీవిదేశీ యులు తమగ్రంథములందు వర్ణించి ఆంధ్రత్వము యొక్క ప్రాశస్త్యమును గడించి మెచ్చుకొనినారు. రాయలవారి ఆస్థానమునందలి కవులు తమ రచనలందు తెలుగుదనమును చూపినారు. రాయలవారి ఆముక్తమాల్యద తెలుగుదనము నకు లక్ష్యగ్రంథముగా నున్నది. రాయలవారే "తెలుంగ దేల యన్న దేశంబు తెలుఁగేను దెలుగువల్లభుండఁ దెలుఁ

గొంకండ యెల్ల నృపులు గొలువ నెఱుగవే బాసాడి దేశభాష లందు తెలుగు లెస్స"యని వచించిరి.

కృష్ణదేవరాయలవారు మహావీరుడు, విద్వాంసుడు, రసికుడు. ఆయనఆస్థానమొక విద్వత్సభ. ఆ సభను రజించు కవులు, గాయకులు, శిల్పులు, నటులు చరిత్రప్రసిద్ధులై యున్నారు. కొంతమంది తెలుగు గాయకులకు నటులకు నొసగబడిన "విద్వత్సభారాయరంజక" యను బిరుదువల్లనే తెలుగుసంస్కృతియొక్క ప్రాశస్త్యము వెల్లడియగుచున్నది. తెలుగుసంస్కృతి అరవవారికికూడా ప్రీతికరమై కన్యాకుమారి వరకును వ్యాపించినది.

తంజావూరు మధుర రాజ్యములు విజయనగరసామ్రాజ్యాంతర్భాగములై తెలుగునాయక రాజులచే పరిపాలింపబడుచుండెను. ఆ రాజ్యములందు తెలుగే రాజభాష. ఆ యాస్థానములందు తెలుగు సంస్కృతి సంప్రదాయములకే హెచ్చుగౌరవముండెను. తంజావూరు మధురరాజ్యములందే గాక, అరవదేశములోని అనేక చిన్నరాజ్యములందును జింజి పుదుకోట మొదలగు సంస్థానములందును తెలుగుభాషకు తెలుగుసంస్కృతికి గౌరవము కలిగెను.

దక్షిణార్కాడుజిల్లాలోని అడయపాళెమున నొక విద్వత్కుటుంబమున జన్మించి, మహాపండితుడై ఆదిశంకరులవారి తరువాత అంతవాడని ప్రఖ్యాతిగాంచిన అప్పయ్యదీక్షితుల వారు 1550 ప్రాంతమున వేలూరు నేలిన తెలుగునాయక రాజగు చిన్నబొమ్మనాయకునివలన కనకాభిషేకమును పొంది సంస్కృతమునందనేక గ్రంథములు రచించియుండెను.

ఆయనకు తెలుగుభాషపైన తెలుగుసంస్కృతిపైన చాలా గౌరవము. ఎంతో తపస్సుచేసినగాని, తెలుగువాడై పుట్టుట తెలుగుభాష నభ్యసించుట కలుగదను అర్థముగల ఒక శ్లోకము నాయన చెప్పిరని ప్రతీతి.

ఆంధ్రత్వమాంధ్రభాషాచ ప్రాభాకరపవిత్రమః
తత్రాపియాజుషీశాఖాఽనల్పస్యతపసః ఫలమ్.

రాజకీయకారణములవలననేగాక తెలుగుభాషయు తెలుగుసంస్కృతియు అరవదేశములోని జనసామాన్యమునకు ప్రీతికరములైనందువలననే అవి అంత విరివిగా వ్యాపించినవనుటకు సందేహము లేదు. త్యాగరాజకృతులును, క్షేత్రయ్య రచించిన మువ్వగోపాలపదములును అరవవారు నేటికిని ప్రీతితో పాడుచుందురు. తెలుగుసంతతివారేగాక అరవము మాతృభాషగాగల వాగ్గేయకారులలో సుప్రసిద్ధులైనవా రందరును తెలుగుభాషను ప్రత్యేకముగా నెన్నుకొని, తెలుగులోనే గీతములు వర్ణములు పదములు జావళీలు కీర్తనలు తిల్లానములు కృతులు రచింపసాగిరి. భరతనాట్యము నభ్యసించిన అరవవిద్వాంసులును, ఆ శాస్త్రమునకు గావలసిన సాహిత్యమునుకూడా తెలుగులోనే రచించిరి. త్యాగరాజు దీక్షితులవారు శ్యామాశాస్త్రి కర్ణాటకసంగీతమున త్రిమూర్తులని ప్రసిద్ధిచెందిరి. దీక్షితులవారి మనుమడు సుబ్బరామదీక్షితులవారు కూర్చిన సంగీతసంప్రదాయప్రదర్శిని యను ఉద్గ్రంథము ఎట్టియాపురముసంస్థానమువారు అచ్చువేయించిరి. అందులోని వాగ్గేయకారులజీవితములను చదివినచో, తెలుగు

భాష, తెలుగుసంస్కృతి దక్షిణమున నెట్లు వ్యాపించెంది నదో తెలియగలదు. అరవము మాతృభాషగాగలవారే గాక, కన్నడము మలయాళము మాతృభాషగాగలవారు కూడా తెలుగులో కృతులు రచించుట గొప్పగా నెంచిరి. తిరువాంకూరు ప్రభువైన స్వాతితిరునాళ్ గారు సంస్కృతము లోనేగాక, తెలుగులోకూడా కృతులు రచించెను. అవి యిప్పటికిని విద్వాంసులు పాడుచున్నారు. ఇటీవల మైసూరు వాసుదేవాచార్యులుగారు తెలుగులో రచించిన కృతులు సుప్రసిద్ధములై సంగీతవిద్వాంసుల మన్ననలనందినవి.

ఎన్నటో కొంతకాలము ఎవరో కొందరు జనులకు మాత్రమేగాక, వివిధ కాలములలో వివిధ భాషలవారికి వివిధ జాతులవారికిని తెలుగుభాష తెలుగుసంస్కృతి అభిమాన పాత్రములైనవి.

విజయనగర సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనపిమ్మట ఆంధ్రదేశమునేలిన గోలకొండ సుల్తానులు ఆంధ్రుల వేష భాషలను, ఆచారవ్యవహారములను, మతధర్మములను ఆద రించిరి. 1550 - 1580 మధ్య గోలకొండరాజ్యమును పరి పాలించిన ఇబ్రహీము కుతుబ్ షా ఆంధ్రభాషను సంగీత సాహిత్య శిల్పకళలను పోషించెను. ఇతడు అద్దంకి గంగాధర కవివలన తపతీసంవరణోపాఖ్యానము కృతినందెను. ఈయన గారిని మన కవులు ఇభరాముడని తమ పద్యములందు పేర్కొనిరి. ఈయననుగూర్చిన చాటువు లనేకములు కలవు.

1580 లో గోలకొండసుల్తానైన మహమ్మదు కులీ కుతుబ్ షా ఉర్దూభాషలో గొప్పకవి. ఈయనకు తెలుగు

భాషయన్న ప్రీతి. తెలుగులో కవిత్వము చెప్పెనని ప్రతీతి గాని, ఈయన తెలుగురచన లభ్యముకాలేదు. అయితే, ఈయన రచించిన ఉర్దూపద్యములందు తెలుగుమాటలు కలిపి రచించుటవలన ఆయనకు తెలుగుపైన గల అభిమానము తెలియుచున్నది. 1672 మొదలు 1704 వరకును మైసూరురాజ్యమును పాలించిన చిక్కదేవరాయ ఒడయరు ఆస్థానములో తెలుగుకవు లనేకులుండిరి. ఆకాలమున నా రాజు గారికొలువులోనున్న ఉద్యోగులలో కళువె వీరరాజు తెలుగువచనమునందు మహాభారతమును రచించెను.

1761 మొదలు మైసూరురాజ్యము నేలిన హైదరాలీ బహద్దరుకు ఏభాషయు చదువను వ్రాయను రాదు గాని, అతడు హిందుస్థానీ, కన్నడము, అరవము, తెలుగు, మహారాష్ట్రభాషలు అనర్గళముగా మాటలాడగలడు. ఆయనకు తెలుగు భట్రాజుల కైవారములన్నను, వారు చదువు తెలుగు పద్యములన్నను చాలా ప్రీతి. అత డేయుద్ధమునకు తరలి వెళ్ళినను వీరి నా సైన్యముఖమునందుంచి వీరిచే వీరగీతములు పాడించి, తనసైన్యమున కుత్సాహావేశము కలిగించుచుండెనని మైసూరుచరిత్ర రచించిన కర్నల్ మార్కు విల్కు్స 1810 లో వ్రాసినాడు. మైసూరుగెజటీరును రచించిన లూయీ రైస్ 1873 నాటికి మైసూరులో 1200 భట్రాజులకుటుంబము లుండెనని వ్రాసినాడు. కోలారుజిల్లాయును బెంగుళూరును కేవలము తెలుగుప్రాంతములే. మైసూరులోని వివిధమతములవారిలో తెలుగు తెగవారని కన్నడ తెగవారని విభేదములున్నవని వ్రాసినాడు.

మద్రాసురాజధానిలో ఇంగ్లీషుకంపెనీప్రభుత్వము వారి కొలువులో నొకయుద్యోగిగ నుండి, చాలాకాలము ఉత్తరసర్కారుజిల్లాలలో పనిచేసిన విలియం బ్రౌన్ అను నతడు 'జెంటూ' భాషావ్యాకరణము అనుపేరుతో రచించిన తెలుగువ్యాకరణముయొక్క పీఠికలో నిట్లు వ్రాసినాడు:

"చెన్నపట్టణమున కుత్తరమునను వాయవ్యదిశను నివసించు జనులు జెంటూ లేక తెలుగుభాషను మాటలాడు దురు. ఈ భాష చాలా నాజూకైనదనియు, శ్రావ్యమైన దనియు అందరును అంగీకరించుచున్నారు. ఈ దేశీయులలో హీనకులజులనోట వినవచ్చు తెలుగుభాషతో శిష్టులు మాట లాడు అరవభాషను పోల్చిచూచినచో తెలుగు చెవి కెంత యింపుగానుండునో స్పష్టముగా తెలియగలదు. తెలుగు మాటలు నాలుకనుండి మృదువుగా ప్రవహించునట్లుండి, మనోహరముగ నుండును. అరవము కటువుగా నుండును.

ఉత్తరసర్కారులలో నున్నతకులములవారు, ముఖ్య ముగా విశాఖపట్టణమండలములోని విద్యావంతులగు రాచ వారు మాటలాడు తెలుగు ఇప్పుడు దేశములో వాడుకలో నున్న నుడికారములో చాలా సొగసైనదని నా యభిప్రా యము. ఈ రాచవారు ఆత్మగౌరవముకలవారు. వీరి మర్యాదలు చాలా హుందాగా నుండును. శిష్టవ్యవహారమందున్న తెలు గులో సంస్కృతపదములు పారశీమాటలు పలుకుబళ్ళు హెచ్చుపాలుగ నుండుననుమాట నిజమే. * అని వ్రాసినాడు. ఈ గ్రంథము 1817 లో ప్రకటింపబడినది.

---

* A Grammer of the Gentoo language- William Brown (1817).

1820-1854 మధ్య తెలుగుజిల్లాలలో మేజస్ట్రేటుగను, జిల్లాజడ్జిగను పనిచేసిన చార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌనుదొరగారు తెలుగుభాష నభ్యసించి తన స్వంతధనమును చాలా వ్యయముచేసి పురాతన తెలుగుగ్రంథములను సేకరించి, వానికి శుద్ధప్రతులు వ్రాయించి, కొన్నిటిని ముద్రించి, తెలుగులో అకారాదినిఘంటువును రచించి మనభాషకు మహోపకారముచేసినాడు. తెలుగుభాషపైన ఆయనకు గొప్ప అభిమానముండుటవలననే ఇంతపనిచేసినాడు. తెలుగులోను ఇంగ్లీషులోను కొన్ని గ్రంథములను రచించిన హెన్రీ మారిస్ దొరగారు 1874 లో ప్రకటించిన గోదావరిజిల్లా మాన్యువలులో తెలుగుభాషనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసినారు:

"ద్రావిడభాషలన్నిటిలోను తెలుగు చాలా మధురమైనట్టిది; సంగీతమునకై శ్రావ్యమైనట్టిది. పాములనోట వినవచ్చు తెలుగునుడికారముకూడా మంచినీటిప్రవాహమువలె మధురమై, శ్రావ్యమై యుండును. దీనిని "తూర్పుదేశపు ఇటాలియన్" అనుట చాలా సమంజసముగనున్నది. తమిళము గొప్పభాషయె కావచ్చునుగాని తెలుగుభాషయె మనకు హెచ్చు ప్రీతికరముగనుండును." *

ఆంధ్రప్రదేశము వింధ్యకు దక్షిణమున, ఉత్తరదక్షిణ భారతదేశమధ్యమున నున్నందువలన ప్రాచీన సంస్కృత ప్రాకృతభాషలందలి మంచిగుణముల నేగాక, ఉత్తర దక్షిణ రాష్ట్రభాషలలోని మంచిగుణములనుకూడా ఆత్మీకరించు

* Descriptive and Historical Account of the Godavari District—Henry Morris (1814)

కొన్నది. అందువలననే మనభాషలో గాంభీర్యము, లాలిత్యము, మాధుర్యము మొదలగు గొప్పలక్షణము లున్నవి. అన్నిటికన్నను గొప్ప విశేషమేమనగా, ఫ్రెంచి ఇంగ్లీషు మొదలగు పాశ్చాత్యభాషలలోని పదములనుకూడా ఆత్మీకరించుకొనగలిగినది. స్వభావమునుబట్టి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య భాషలలోని యేపదమునైనను తనలో లీనమొనర్చుకొనగల శక్తిమంతమైన భాష యగుటవలన, అనుక్షణము నభివృద్ధి చెందుచున్న శాస్త్రవిజ్ఞానమును ప్రకటనము చేయుట కిది తగినభాషయని సుప్రసిద్ధ విజ్ఞానశాస్త్రవేత్తయగు ప్రొఫెసర్ జె. బి. ఎస్. హాల్డేన్‌గారు 1958 లో చెప్పియున్నారు.

తెలుగుదేశములో చాలాకాలము పనిచేసి ఇంగ్లాండుకు వెళ్ళిన, డాక్టర్ జి. హార్ంఫీల్డు మెక్లియాడ్. పి. హెచ్. డి. గారు 16.7.58 తేదీన మద్రాసు హిందూపత్రికలో ప్రకటించిన లేఖలో హాల్డేన్‌గారు చెప్పిన మాటలు నిజమనియు, తెలుగుభాష వ్యాకరణమునుబట్టి సులభమైనదనియు, శబ్ద మాధుర్యమున అద్వితీయమైనదనియు, అన్యభాషీయపదముల నైనను సులభముగా లీనముచేసికొనగలట్టిదనియు, ఏపరిస్థితికైన సరిపుచ్చు వీలుకలట్టిదనియు, ప్రాంతీయాభిమానముల వలని సంకుచితభావములు లేనట్టిదనియు, ఇదిశక్తిమంతమైన జీవ భాషయనియు వ్రాసి, సైన్సు, ఇంజనీరింగు, వైద్యము మొదలైన యాధునిక శాస్త్రవిజ్ఞానమును ప్రచారముచేయుటకు తెలుగుభాషలో ఎంతయైన యవకాశమున్నదనియు, పాశ్చాత్యదేశములందలి యేభాషతోనైనను తెలుగు సరితూగగలదనియు, ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వనిర్వాహకులు ఈ

యవకాశమును వినియోగించుకొనినచో దేశభాషలలో శాస్త్రవిజ్ఞానప్రకటనసమస్య సులభముగా పరిష్కారమగు ననియు వ్రాసియున్నారు.

కలకత్తావిశ్వవిద్యాలయమున 'ఫైలాలజీ' లేక భాషా విజ్ఞానశాస్త్రమున ఆచార్యులుగ పనిచేయుచున్న శ్రీ సుకుమారసేనుగారు చారుచంద్రకాలేజిలో ఆంధ్రేతరులకొరకేర్పడిన తెలుగుతరగతులకు ప్రారంభోత్సవముచేయుచు 6-11-1960 తేదీన ఇట్లు చెప్పిరి:

"తెలుగుభాషయొక్క మాధుర్యమును వంగదేశీయులకు మొట్టమొదట రుచిచూపించిన సాహితీవేత్త మధుసూదనదత్తుగారు. * భారతీయభాషలలో తెలుగుకు ప్రత్యేక స్థానమున్నది. ప్రొఫెసర్ హాల్డేన్‌గారు చెప్పినట్లు తెలుగు తక్కిన భారతీయభాషలలో ప్రతిదానికి అతిచేరువగనుండును. దీనికి ప్రధానకారణము దీనిలోని ఆర్యద్రవిడభాషాలక్షణములు. ప్రాచీనచరిత్రను పరిశోధించినచో, వంగ, కళింగ త్రిలింగదేశముల అవినాభావసంబంధములు, సాహిత్యములోని దగ్గరసంబంధము కనబడును. ఈ మూడు దేశభాషలలో చాలా పోలికలున్నవి. వైష్ణవమతప్రాబల్యము హెచ్చుగానుండినకాలమున ఆంధ్రదేశ సాంస్కృతిక సాహిత్య సంప్రదాయములయొక్క ప్రభావము తక్కిన దేశములపైన వ్యాపించినది. ముఖ్యముగా చైతన్యప్రభువు తెలుగుదేశమును దర్శించి రాగానే, తెలుగులప్రభావము వంగీయులపైనను వంగసాహిత్యముపైనను విశేషముగా ప్రతిబింబించినది. ఈ

---

* ఈయన చెన్నపట్టణమున కొన్నిసంవత్సరము లుద్యోగముచేసి తెలుగు నేర్చుకొనెను.

రెండుభాషలును సంస్కృతభూయిష్ఠములగుట నవి మఱింత సన్నిహితములుగనుండుటకు కారణమైనది. భారతదేశమున నడిబొడ్డుననున్న ఆంధ్రప్రదేశము ఉత్తర దక్షిణదేశముల సాహిత్యసంస్కృతిసంప్రదాయములను రెంటిని తనలో లీనముచేసికొని ఈ రెండుప్రాంతములమధ్యను వారధివలె నిలిచియున్నది. తెలుగుభాషకుగల మఱియొక ప్రత్యేకలక్షణము – అది మఱి యేయితరభాషనైనను సాదరముగా తనలో నిముడ్చుకొనగలుగు స్వభావము.

తెలుగుఉచ్చారము సొంపుగానుండి, వినుట కెంతో యింపుగనుండును. సంస్కృతసారస్వతములోని విశేషముల నన్నిటిని మొట్టమొదట బయటకుతీసినది తెలుగుభాషయే. ముఖ్యముగా పద్యరచనను అనువదించుటలో తెలుగుభాషయె తక్కినభాషలకు మార్గదర్శకమైనది.

వివిధభాషలకు, విభిన్నసంస్కృతులకు నిలయమైన మనదేశములో ఐక్యతను పెంపొందింపవలసిన యవసరమెంతయైన కలదు. అది భాషాసాహిత్యములద్వారముననే కలుగును. సంకుచితభావములను వర్జించి, వివిధరాష్ట్రముల ప్రజలు ఇతరభాషల నభ్యసించి, ఆ సాహిత్యములను చదివి, ఆయాప్రజలను అర్థముచేసికొనుటకు ప్రయత్నింపవలెను. ముఖ్యముగా మృదుమధురమైన తెలుగుభాషలోని రుచులను అందఱును ఆస్వాదించవలెను" అని సేన్‌గారు ఉచ్చరించిరి.

శ్రీ కాంచీ కామకోటిపీఠాధిపతులైన శ్రీ చంద్రశేఖర భారతీస్వాములవారు కొంతకాలముక్రిందట చెన్నపట్టణ

ములో వేదశాస్త్రములనుగూర్చియు, సంస్కృతభాషను గూర్చియు దేశభాషలనుగూర్చియు నుపన్యసించు సందర్భమున తెలుగుభాష చాలా మధురమైనదని తెలుగుఅక్షరములు ఆణిముత్యములవలె గుండ్రనైయుండుట గొప్పవిశేషమని పేర్కొనియున్నారు.

దక్షిణహిందూదేశములో చర్చిమిషనరీ సొసైటీవారు స్థాపించిన క్రైస్తవమతప్రచారక కేంద్రములను చూచుటకై దేశములో తిరిగిన ఎస్. టక్కర్ అను మిషనరీ "సౌత్ ఇండియన్ స్కెచెస్" అను పేరుతో 1862లో ప్రకటించిన గ్రంథమునందు తిరునల్వేలి, మధురజిల్లాలలో చూచిన దాక్షిణాత్యాంధ్రులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసినాడు:

"తమ పూర్వులు హిందూదేశములో పశ్చిమోత్తర భాగమునుండి ఇక్కడికి వచ్చినారని ఈదేశపు బ్రాహ్మణులు చెప్పుకొందురు. తిరునల్వేలిజిల్లా బ్రాహ్మణులందరును తమ యిండ్ల బయట వ్యవహారములందు అరవము మాట్లాడుచున్నను, తమయిండ్లలోను ఒకరితోనొకరు మాటలాడు కొనునప్పుడును తెలుగే మాటలాడుదురు. తంజావూరులో కూడా ఇట్లే జరుగుచున్నదని వింటిని. తెలుగువారిదేశము చెన్నపట్టణమునకు ఉత్తరమున పులికాటు మొదలుకొని, గంజామువరకును, దేశములో బళ్ళారి, హైదరాబాదు వద్దరా ప్రదేశమువఱకును వ్యాపించియున్నది. అరవదేశములో సంతతనుకూడా ఈ తెలుగువారు కొలకొండలవ్యాయముగా వెదజల్లినట్లున్నారు. తెలుగువారి గ్రామములుకూడా

చాలా ఉన్నవి. ఇండ్లలో పనులుచేయు నౌకరులలో కొంత మంది తెలుగువారు. పల్లకులుమోయు బోయీలందరును తెలుగువారే.

వీరు మాటాడు తెలుగుభాషకును దేశములోని తక్కినవారు మాటలాడు అరవభాషకును చాలా తారతమ్యమున్నది. వీరొక ప్రత్యేకమైనజాతివారైనట్లుగా కనబడుచున్నారు. అరవలకన్న వీరు ఎక్కువ పిండపుష్టికలవారుగను, బుద్ధిబలముకలవారుగను ఉన్నారు. అరవలవలెనే వీరును బంధుప్రేమకలవారును, స్నేహపాత్రులును. అయితే వారికన్న వీరు ఎక్కువ పౌరుషవంతులును, నిష్కపటులును, విశ్వాసపాత్రులును.''

10. హిందుస్తానీ నాగరికత

హిందూదేశముపైన దండయాత్రలు చేసిన వివిధ దేశములకు చెందిన మహమ్మదీయులలో కొందరు అరబ్బీ పారశీక తురుష్క నాగరకతలకు చెందినవారునై యుండిరి. వారు మొదట మతావేశపరులై కొన్ని దౌర్జన్యములను చేసినను, మన దేశీయులను బలవంతముగా తమ మతమున కలుపుకొన్నను, తరువాత వారీ దేశములో స్థిరపడి శాంతముగా జీవించుచు వివిధవృత్తులను చేసికొనుచు, ఈ దేశములోని ముసల్మానులతో సంబంధబాంధవ్యములను చేయుచు, ఈ దేశ ప్రజలలో కలిసిపోయి, ఈ దేశమునే తమ మాతృదేశముగా నెంచిరి. వారు జీవించుచున్న భారతదేశ నైసర్గికపరిస్థితులును వారిచుట్టునుండు ప్రకృతియు, దేశీయుల ఆచారవ్యవహారములును వారియందు గొప్ప మార్పుకలిగించెను. వారి క్రూరస్వభావమెల్ల అణగిపోయెను. ఈ మహమ్మదీయుల చిత్తవృత్తులయందు, ఆచారవ్యవహారములందు సంస్కృతి సంప్రదాయములందు గొప్ప మార్పుకలిగెను.

అనేకభాషలందపార పాండిత్యమును సంపాదించి అరబ్బీనాగరకతనుగూర్చి ఫ్రెంచిభాషలో వ్రాయబడిన గ్రంథమును ఉర్దూభాషలోనికనువదించి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమున సంస్కృతమున పరీక్షాధికారిగా నియమింపబడి, 1910లో దివంగతుడైన సయద్ ఆలీ బిల్‌గ్రామీగారు సికిందరాబాదులో నుపన్యసించుచు నిట్లు చెప్పిరి:

“హిందూదేశపు ముసల్మానులమైన మనము తురుష్క దేశమందును ఇతర మహమ్మదీయరాజ్యములందును గల

ముసల్మానులందరును నానలను ముసల్మానులనక "హిందీ"లని వ్యవహరించునంతగా భారతీయసభ్యతలో లీనమైనాము. 'హిందీ'లనగా హిందువులనియె అర్థము."

హిందూమహమ్మదీయు లిట్లు చిరకాల మొకచోట జీవించినందున హిందువులు మహమ్మదీయులు నను భేదము లేకుండా సర్వజనులకును ప్రీతికరములైన వేషభాషలును ఆచారవ్యవహారములును, సంగీత సాహిత్యములును, శిల్ప సంప్రదాయములును బయలుదేరినవి. అవియన్నియు కలిసి యొకవిధమైన నూతనసంస్కృతి యేర్పడినది. దీనికి ఉత్తర హిందుస్థాన సంస్కృతియని చరిత్రకారులు నామకరణము చేసియున్నారు.

కేవలము సనాతనమతధర్మములకు సంబంధించిన దేవాలయములును, కేవలము ఇస్లాముమతమునకు సంబంధించిన మసీదులునుగాక, ఉత్తరహిందుస్థానములోని మొగలాయి రాజధానినగరములందేగాక దేశములోని ఏభాగమున నున్న మహానగరములకు పోయి చూచినను నేడకు రాజపుత్రస్థానము, మధ్యరాష్ట్రములు, అయోధ్య ఆగ్రాపరగణాలయందును, బిజాపూరు, హైదరాబాదు రాజ్యములందును రాజనగరులును వీథులలోనికి కట్టబడియున్న ఇండ్లు వాకిండ్లను, బాటసారులకొరకు నిర్మింపబడిన సరాయిలు సత్రములు, స్నానఘట్టములు మొదలైన లౌకికప్రజాజీవనమునకు సంబంధించిన కట్టడములను పరిశీలించినచో అందలి శిల్పము నందు హిందూమహమ్మదీయప్రజలందఱి యొక్క రుచులును

కనబడుచున్న వేగాని. కేవలం ఒక్క ప్రజాసంఘమునకు ఒకమతసంప్రదాయమునకు చెందినట్టివిగా కనబడుటలేదు.

హిందువులకట్టడములపైన గల గాలిగుమ్మటములును వికసించిన పుష్పములవంటి స్వరూపములును అష్టభుజముల కట్టడములును, సూర్‍ఖీలు, బురుజులు, గోడలపైన కిటికీలపైన చెక్కిన శిల్పమును హిందువులశిల్పమని అనుకొనుట పొరపాటు. అది మహమ్మదీయుల సంప్రదాయమునకు చెందిన శిల్పమే. ఇట్లే మహమ్మదీయుల కట్టడములలో అందముగా చెక్కిన రాతిపోటీపలకల స్తంభములును, ముందునుండొచ్చుకొనివచ్చు మండపములును, ఎలుపలకల స్తంభములును అడ్డముగా వేయబడిన తనాఖీలు, బల్లపరుపుగానుండు కప్పులు, అతిసున్నితముగాను చిత్రవిచిత్రముగాను చెక్కిన నగిషీలును మహమ్మదీయుల శిల్పసంప్రదాయమునకు చెందిన వనుకొనుటయు గొప్ప పొరబాటే. అవి కేవలము హిందువులశిల్పమే యని శాస్త్రజ్ఞులందరును అంగీకరించుచున్నారు.

ఇట్లు నగర భవన నిర్మాణములందలి శిల్పమునందు వలెనే ప్రజల వేషభాషలందును, రుచులందును, సంగీత సాహిత్యములందును ఆటపాటలందును ప్రజాజీవనమునందును హిందూమహమ్మదీయ సంప్రదాయములు ఏది ఎవరిదో తెలిసికొనవీలులేనంతగా కలిసిపోయి, ఒక అపూర్వమైన హిందుస్థానీ నాగరకతయు సంస్కృతియు ఏర్పడి దినదినాభివృద్ధిగాంచినవి. ఇది తెలియనివారు ఉత్తరహిందుస్థానమునందును దానికిప్రతిరూపమైన బిజాపూరు, హైదరాబాదు నగరములందును కనబడు శిల్పము, సంగీత సాహిత్యములు,

వేషభాషలు చూచి, ఇవి కేవలము మహమ్మదీయసంప్రదాయమునకు చెందిన నాగరకతయు సంస్కృతియు ననుకొని పొరబాటు అభిప్రాయపడుచుందురు. *

ఉత్తరహిందుస్థానమునందువలెనే దక్షిణాపథమున హిందూమహమ్మదీయుల చిరకాల సాహచర్యమువలన నుభయమతముల ప్రజలకును ప్రీతికరమైన యొక 'దక్కనీ నాగరకత'యు సంస్కృతియు నేర్పడినవి. హైదరాబాదులోని హిందువులు మహమ్మదీయులు నివసించు గృహములును, వారు ధరించు దుస్తులును ఉత్తరహిందుస్థానమునందువలెనే ఒకేమాదిరిగా నుండును. హిందువులైనను మహమ్మదీయులైనను బయటకు పోవునప్పుడు పాయిజామాలను ప[illegible]లను ధరించి, కాళ్ళకు ఛడావుచెప్పులు ధరింతురు. ఇండ్లలో ముఖ్యముగా గ్రామసీమలందు నీ యుభయమతముల వారును ఎట్టిభేదము లేకుండా ధోవతియు, ఉత్తరీయమును ధరింతురు.

చాలాప్రాంతములందీ రెండుమతములవారి స్త్రీజనము అంగియాయును, [illegible] వేసికొను జలతారుఅంచు ఓణియును, కుచ్చిళ్ళుపోసి కట్టుకొను కుమిటిపావడాయును, రవికలును ఎట్టిభేదమును లేకుండా ధరింతురు. ఇట్లే కండ్లకు కాటుకపెట్టుకొని, చేతులకు గాజులు నగలు ధరింతురు.

ఉత్తరహిందుస్థానమునందు హిందూ మహమ్మదీయుల ఇండ్లలో జరుగు శుభకార్యములలోను పండుగల

---

* **The Hindu-Moslem Civilisation of India, Rabindra Narayan Ghosh. Dawn Society's Magazine 1911.**

లోను బాలబాలికల పుట్టినరోజులపండుగలలోను పెండ్లిండ్ల లోను స్త్రీలందఱును ఒకేవిధమునైన పాటలు పాడుదురు. పిండివిసరునప్పుడు, దంపునప్పుడు, బరువు మోయునప్పుడు పడవలులాగునప్పుడు, ఇండ్లడాబాలపైన సున్నమునకు జిగి వచ్చుటకు కొట్టునప్పుడు, ఇంకను పలుగురుకలిసి కాయకష్టము చేయు అన్ని సందర్భములలోకూడా దంపుళ్ళపాటలు, రోకంటి పాటలు పడవపాటలు నొకేవిధమైనవానిని పాడుదురు. ఇందులో హిందూమహమ్మదీయభేదము లేదు. ఉత్తర హిందూస్థానమున మహమ్మదీయులఇండ్లలో పాడు లాలి పాటలు బాలకృష్ణునిగూర్చిన లాలిపాటలే.

మొగలాయిసామ్రాజ్యకాలమున పారశీభాషను నాగరకతను ఆ చక్రవర్తులు, వారి సామంతులు నాదరించి గౌరవించిరి. ఇట్లే బహామనీసుల్తానులును దక్షిణాపథమునందును వానిని నాదరించిరి. గోలకొండరాజ్యమునను ఇట్లే జరిగెను. పారశీ రాజభాషగా నుండెను. వ్రజభాషలోను హిందీభాషలోను పారశీకపదము లనేకములు వచ్చిచేరెను. అంతేగాక మనదేశములోని సైనికశిబిరములందును బజారులందును దర్బారులందును ఉర్దూ అను నాజూకైన వాడుకభాష యొకటి ఉద్భవించి, ప్రజాదరణమును పొందెను. ఇందులోని పదములు వివిధభాషలకు చెందినను, దీని వ్యాకరణము మన దేశభాషయైన హిందీభాషసంప్రదాయమునకు చెందినదే. ఆ కాలమున చాలామంది మహమ్మదీయులు హిందీభాషలోను, హిందువులు ఉర్దూభాషలోను కవిత్వముచెప్పుచు, రాజసమ్మానమునుపొంది ప్రజలచే మన్ననలందుచుండిరి.

హిందువులైనను మహమ్మదీయులైనను హైదరాబాద్‌లో పారశీభాషలోను ఉర్దూభాషలోను విద్వాంసులై సాహిత్యవ్యాసంగము చేయుటయు, కవిత్వము చెప్పుటయు గౌరవముగ నెంచుచుండిరి.

గోలకొండ, హైదరాబాదు రాజ్యముల స్థితిగతులు

ఉత్తరహిందుస్థానమున మొగలాయిచక్రవర్తి దర్బారులోవలెనే హైదరాబాదు నేలిన గోలకొండసుల్తానుల యాస్థానమునగూడా అరబ్బీ పారశీక తురుష్కదేశముల విజాతీయసంప్రదాయముల ననుకరించు ప్రభువులును, దేశీయమైన దక్కనీసంప్రదాయముల నవలంబించిన ప్రభువులు నుండిరి హిందువులైనను మహమ్మదీయులైనను 'ఫెజ్' రూమీ కుచ్చుటోపీలను తలపాగాలను ధరించి. పాయిజామాలను షేర్వాణీలను ధరించి. పారశీ ఉర్దూభాషలను మాటలాడుచు, వంగివంగి సలాములు చేసికొనుచు ఒకరి నొకరు ఆలింగనములు చేయుట ఆచారమయ్యెను. ఒకరిండ్ల కొకరు పోవునప్పుడు అత్తరు తాంబూలముల నిచ్చి, ఆదరించుట సుబక్కలనందించుట మర్యాదయని యెంచిరి. హిందూ మహమ్మదీయ స్త్రీజనము ఘోషాపద్ధతినవలంబించి పరపురుషులకంటబడకుండ ఇండ్లలో పరదాలు కట్టించి బయటకువచ్చినప్పుడు బురఖాలు వేసికొని పల్లకీలతలుపులు మూసికొనుచుండిరి. బాలికలను నవాబులయొక్కయు ప్రభువులయొక్కయు కంటబడినచో కన్యలుదక్కరని యెంచి, హిందువులును మహమ్మదీయులును గూడా వయసురానిపిల్లలకు పెండిండ్లుచేయసాగిరి. ఇది హిందువులలో మితిమీరెను.

మహమ్మదీయ పీరులకును దర్గాలకును హిందువులు మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుటయు, హిందువుల గ్రామదేవతలకు మహమ్మదీయులు మ్రొక్కుబళ్ళు చెల్లించుటయు జరుగుచుండెను. హిందువులతో పాటు మహమ్మదీయులును వారము వర్జ్యము శకునము చూచుకొనుటయు, అన్ని పనులకు మంచి ముహూర్తములు పెట్టించుకొనుటయు జాతకములు చెప్పించుకొనుటయు ఆచారమయ్యెను.

కచ్చేరీలలోను న్యాయస్థానములలోను బజారులలోను పారశీ అరబ్బీ ఉర్దూమాటలను విరివిగా నుపయోగించుచుండిరి. ప్రజల జీవనవిధానమునకు సంబంధించిన విజాతీయ పదములు వాడుకలోనికి వచ్చినవి. హిందువుల పాఠశాలలందు పారశీభాషను నేర్చుకొని తెలుగు మాటలాడుట పరిపాటియయ్యెను.

తెలుగు దేశములోని మహమ్మదీయులు ఇండ్లలో చేసికొను జాతకర్మలందు వివాహాది శుభకార్యములందు పండుగలయందు హిందువుల ఆచారములనెకములు స్వీకరించిరి. పెండ్లిండ్లలో పెండ్లికొమార్తెకు పసుపు నలుగు పెట్టుట మొదలు, పెండ్లికుమారుని గుఱ్ఱముపైన కూర్చుండబెట్టి కత్తి చేతికిచ్చి ఊరేగించుటవఱకును, వివాహమహోత్సవములోను ఇతర ఆచారములందును మహమ్మదీయులు మన క్షత్రియాచారములను స్వీకరించిరి.

బహమనీరాజుల కాలమునను గోలకొండ సుల్తానుల రాజ్యకాలమునను, తరువాత మొగలాయి ప్రభుత్వకాలము

వను దర్బారు మర్యాదలను హిందువులు మహమ్మదీయులను భేదములేకుండా అవలంబించిరి. హైదరాబాదులోనే గాక, రాయలసీమలోను ఉత్తరసర్కారుజిల్లాలలోను కచ్చేరీలయందు బజారులందు జనసామాన్యము నేటికిని వందలకొలది ఉర్దూ పారశీ అరబ్బీమాటల నుపయోగించుచున్నారు. పాదుషా, నవాబు, సర్దారు, జమీన్ దారు, అర్జీలు, ఫిర్యాదులు, ముద్దాయి, శిస్తు, దస్తులు, ఇజారా, జప్తు, అమలు, మునసబు, గుమాస్తా మొదలైన మాటలు, జిలేబి, లడ్డు, అత్తరుదాను, అగరువత్తి, పాన్సుపారీ, సుర్మా, పాంజేబు, బాజుబందు, కంఠి, నత్తు, బులాకీ, జిగినీ మొదలగు మాటలు కచ్చేరీలలోను, బజారులలోనేగాక, ఇండ్లలో స్త్రీపురుషులనోట వినబడుచుండును. కవుల రచనలందును కనబడును. హిందువులు మహమ్మదీయులు వరుసలుపెట్టి పిలుచుకొనుట, ఒకరిండ్లకొకరు పోయి, శుభకార్యములందు మర్యాదలుపొందుటయేగాక, పీర్ల పండుగలలో హిందువులు పాల్గొనుటయు, పులివేషములను హిందువులు మహమ్మదీయులు వేయుటయు, దీపావళిలో మహమ్మదీయులు బాణసంచా. కాల్చుటయు అందఱు నెఱిగినవిషయమే.

11. పాశ్చాత్య నాగరికత

ఫ్రెంచి నాగరికత

ఐరోపాఖండమునుండి మన దేశమున వ్యాపారము చేయుటకు వచ్చిన వివిధ పాశ్చాత్యజాతులవారందరిలో ఫ్రెంచివారు చాలానాగరికులుగా నుండిరి. ఆకాలమున ఫ్రెంచి వారి వేషభాషలు, సంస్కృతి సంప్రదాయములు, ఆచార వ్యవహారములు ఐరోపాలోని ఇతరజాతులవారికి మేలు బంతిగా నుండెను. ఇంగ్లాండులోని స్త్రీపురుషులుకూడా ఫ్రాన్సుదేశము ముఖ్యపట్టణమైన ప్యారిసునగరములోని నాజూకుతనము ననుకరించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారి గృహాలంకరణవిధానము, దుస్తులు, జుట్టు కత్తిరింపులు, వంటలు, ఆటపాటలు, సైనికకవాతులు ఫ్రెంచివారి అనుకరణములే. ఇంగ్లాండులోని శ్రీమంతులయిండ్లలో జరుగు విందులందు స్త్రీపురుషులు ఫ్రెంచిభాషలో మాటాడుచుండురు. తుదకు ఫ్రెంచి సామెతలనైన ఉపయోగింపనివారిని విద్యావంతులుగా పరిగణింపకుండిరి. ఆనాటి గ్రంథములయందు ఫ్రెంచి మాటలు, పద్యములు విరివిగా నుపయోగించుచుండిరి.

మనదేశమునకు వచ్చిన ఫ్రెంచివారు దేశీయులతో కలిసిమెలసి ప్రవర్తించుచుండిరి. వారు దక్కను సుబాదారుడగు హైదరాబాదు నిజాము దర్బారులో పలుకుబడి సంపాదించిరి. ఉత్తరసర్కారుల నెనిమిదేండ్లు పాలించిరి. ఆకాలమున నిజాముదర్బారులోనేగాక, ఆ రాజ్యమునందంతటను ఉద్యోగులును, గొప్పవారును ఫ్రెంచివారి మర్యాదలను గౌరవించి, వాని ననుకరించుటలో నాశ్చర్యములేదు.

ఇంగ్లీషువారు ఫ్రెంచివారిని త్రోసిరాజని మన దేశమును పాలింపసాగిరి. అయితే ఫ్రెంచి సంస్కృతి సంప్రదాయములుమాత్రము మిగిలినవి.

తెలుగువారు ధరించు దుస్తులలో "కమీజు" అను చొక్కా, విలువగల సకలాతు ముఖమల్ వస్త్రములు, గృహోపకరణములలో అల్మారు, బీరువా, చీట్లపేకయాటలో జాకీ మదాములు, నదేలు బేస్తులు, సైనిక వ్యవహారములందు కెప్తాను, జెండ్రాలు, సోల్దారు, మయూరు, గరండీలు, కుమంద్రము అను మాటలు తెలుగుకవుల గ్రంథముల కెక్కినవి. దొరలనంతవారిని మనవారిప్పటికిని కుసినీవాడని యందురు. టీ అను మాటకు బదులుగా తేనీరను పదము ఫ్రెంచివారివల్ల వచ్చినదే.

బొబ్బిలియుద్ధమునుగూర్చి మన తెలుగులో వ్యాప్తిలోనున్న పాటలలో బుస్సీదొరగారు గొప్పగా వర్ణింపబడియున్నారు. బొబ్బిలియుద్ధము ఇతివృత్తముగా కైకొని, దిట్టకవి నారాయణకవి రచించిన రంగరాయచరిత్రమందును బుస్సీగారిని, ఫ్రెంచివారినిగూర్చిన ప్రశంసలున్నవి. పుదుచేరి గవర్నరైన డూప్లేగారి దుబాషి ఆనందరంగపిళ్ళగారి యాస్థానకవి కస్తూరి రంగకవి తన ఆనందరంగరాట్ఛందము నందు ఫ్రెంచినాగరికతను వర్ణించినాడు. పాండుచేరి ప్రభుత్వమువారి యుత్తరువులు ఫ్రెంచిభాషలోను అరవములోను మహారాష్ట్రములో మాత్రమే గాక తెలుగుభాషలోకూడా ప్రకటింపబడుచుండెను.

ఆంగ్లేయనాగరికత ప్రభావము

ఆంగ్లేయనాగరికతా ప్రభావమున మన వేషభాషలలో వచ్చిన మార్పును శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారిట్లు వర్ణించినారు:

"ఈ నూరేండ్లలో మనము గుర్తుపట్టరాని విధముగా మారిపోయినాము. మన జుట్లు ఎగిరిపోయినవి. కొంత కాలము ఇంగ్లీషు క్రాపులను జుట్లను సమానాదరముతో ఎక్కువగా నుత్తరసర్కారులవారు పోషించిరి. ఇతరులజుట్లు సన్నగిలసాగెను. తుదకు నిర్భయముగా నెగురగొట్టబడెను. బొందులయంగీలు 1900 వరకు నుండెను. అవి క్రమముగా పోయెను. ఇప్పుడవి కానరావు. అందరును నానావిధములగు అంగీలను షర్టులను తొడిగికొందురు. కోట్లు ఇంగ్లీషు వారినుండి మనకు వచ్చినవి. అంతకుపూర్వము పార్సీ షేర్వానీలను జమీందారులు, పెద్దయుద్యోగులు, నౌకరులును వేయుచుండిరి. ఇంగ్లీషు సంపర్కమునల్ల షేర్వానీలరూపము మారి, యప్పటి హైదరాబాదీ హిందుస్తానీ షేర్వానీలుగా నేర్పడెను ఫెల్టుటోపీలు విరివియయ్యెను. తుదకు పూర్తిగా ఇంగ్లీషువేషమే పసందనియు, మర్యాదహేతువనియు పలువురు ఇంగ్లీషువిద్యావంతులు సూటుకాలరులను ధరించిరి. స్త్రీల యాభరణములలో కూడా మార్పులువచ్చెను. వత్తు, ముక్కర, వంకి, పగడాలదండలు, కాలికడెములు, చెంపబిళ్ళలు, నత్తి కొప్పుబిళ్ళలు, జడకుచ్చులు, బులాకులు, బావిలీలు, బొబ్బిలి కాయలు మోటయ్యెను. అవి యించుమించుగా నంతరించి పోయినవి. గొలుసు (చెయిన్-చీనాగొలుసు) పతకము,

బంగారుగాజులు మున్నగునవి ప్రచారములోనికి వచ్చినవి. రవికలలో చిల్లరమార్పులు, చీరకట్టులో నాజూకుతనము వ్యాపించినవి. *

ఆంధ్రుల భోజనవిధానము కొన్ని శతాబ్దములపాటు మారలేదు. అన్నము, నెయ్యి, పప్పుకూరలు, పచ్చళ్ళు, దప్పళము, పెరుగు ప్రధానాహారపదార్థములుగా నున్నవి.

శ్రీనాథుడు తెలుగువారి భోజనమును చిత్రవిచిత్రముగా వర్ణించినాడు. ఆముక్తమాల్యదలో కూడా తెలుగు వారి భోజన వర్ణనము లున్నవి. తరువాత కవులును మన భోజనపద్ధతిని వర్ణించినారు. ఆంగ్లేయప్రభుత్వకాలమునందు ప్రయాణసౌకర్యమువలన దక్షిణదేశములో నితరప్రాంతము లందుగల బంగాళాదుంపలకూర, మైసూరురసము, సాంబారు, కోశంబు మొదలగు వంటకములేగాక, ఇడ్లీ, సాంబారులు, ఉపమావు, కాఫీ, ఫలహారములు, నానరొట్టె, బిస్కెట్లు, చోకలెట్లు తెలుగుదేశములో వ్యాపించినవి. ఇటీవల సోడాలు, లెమొజూసు మొదలైన పానీయములు, ఐస్‌క్రీములును వచ్చి చేరినవి.

పూర్వము రాకపోకలకు సరియైన రాజబాటలుగాని, రోడ్లుగాని లేకుండినకాలమున పల్లకియు, ఎడ్లబండ్లను మనకు ప్రయాణసాధనములుగ నుండెను. ఇంగ్లీషుయుగమున గుఱ్ఱపుసాట్టుబండ్లును రైళ్ళును మోటారులును వచ్చినవి.

పూర్వము గొప్పనగరములందుమాత్రమే పూట

* తెలుగుసంస్కృతి-విజ్ఞానసర్వస్వము, 3 వ సంపుటము పుటలు 1140-41.

కూటికొట్లుండెగా నిప్పుడు చిన్న పట్టణములందు పల్లెలందు కాఫీహోటళ్ళు వెలసినవి. పూర్వకాలమునాటి గురుకులములు వేదశాస్త్రపండితులు శిష్యులకు తమతమ ఇండ్లలో చదువు చెప్పుపద్ధతికి బదులుగా వీధిబడులు, ఎలిమెంటరీ స్కూలులు, హైస్కూలులు, కాలేజీచదువులు వచ్చినవి. పూర్వపు తాటియాకుల పుస్తకములకు బదులు కలము, కాగితములు సిరా వ్రాతపుస్తకములు, అచ్చుపుస్తకములు వెలసినవి.

వినోదములందు పూర్వకాలమునాటి చెడుగుడు, ఉప్పన్నల గోటీబిళ్ళ మొదలగు ఆటలకు బదులుగా ఫుట్‌బాలు, క్రికెట్టు, బ్యాడ్‌మింటన్ ఆటలు వచ్చినవి. పూర్వకాలపు పిన్నభాగవతములు, యక్షగానములు, బుర్రకథలు, తోలుబొమ్మలు మొదలైనవానికి బదులుగా తెరల స్టేజినాటకములు, సినిమా టాకీలును వచ్చినవి. తంతి తపాలాసౌకర్యములు వానిద్వారా వార్తాప్రచారములు వచ్చినవి. రేడియోకూడా గ్రామములందు వెలసినది.

పూర్వపు గ్రామములందలి గృహవైద్యము అనువంశిక ఆయుర్వేద వైద్యులు, మంగలివాండ్రు చేయు చికిత్సకు బదులుగా అపాతికరీలు, డ్రెసరులు, డాక్టర్లు, సర్జనులు వచ్చిరి. ఆసుపత్రులు, చికిత్సాలయములు స్థాపింపబడినవి. పూర్వకాలమునాటి కుప్పికట్టులు మాత్రలు, కషాయములు, ఇతరౌషధములకు బదులుగా టేబ్లెట్లు, పౌడర్లు, ఇంజెక్షనులు, సల్ఫాడ్రగ్గులు, ఆంటీబయాటిక్కు ఔషధములు వచ్చినవి.

పూర్వకాలమునాటి పంచాయితీ తీర్పులకును, రాజసభ సహాబుదర్బారు న్యాయవిచారణలకును బదులుగా

ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వము సివిలు క్రిమినలు న్యాయవిచారణ పద్ధతులు వచ్చినవి.

సుప్రసిద్ధ చరిత్రపరిశోధకులగు శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు ఆంధ్రులచరిత్రలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు:

"ఉత్కలదేశ ప్రాంతములవా రొకరీతిగను, ద్రావిడదేశప్రాంతములవారు వేఱొకరీతిగను, కర్ణాటకదేశ ప్రాంతములవారు మఱొకరీతిగను, మహారాష్ట్రదేశ ప్రాంతములవారింకొకరీతిగను వేషభాషలయందు వేఱుపడి, ఆయా దేశ సంప్రదాయములను విశేషముగాఁ గలిగియుండి భిన్నజాతులట్లు గన్పడెదరుగాని, నిక్కమాలోచింప వీరెల్లరు నాంధ్రులే గాన వేఱుగ భావింపరాదు.

నదుల కానకట్టలుగట్టఁబడి కాలువలు త్రవ్వఁబడి దేశమునందంతట నదీజలములు ప్రవహింపజేయబడి యూషర క్షేత్రములు సహితము వరిపండునట్టి దివ్యక్షేత్రములుగ మార్చఁబడి, నానావిధములైన పంటలు పండింపబడుచున్నవి. ఇట్లు దేశము జలపూరితమై, సర్వసస్యఫలప్రదం బగుటం జేసి, జనాభివృద్ధిగలిగి, వానితోఁ బాటు పట్టణములు, పల్లెలు ద్విగుణముగా త్రిగుణముగా నధికముకాఁగా వాణిజ్యము హెచ్చినది. వాణిజ్యము హెచ్చినకొలఁది సౌకర్యము లెక్కువ సమకూర్పబడినవి. మహానదులకు వంతెనలు గట్టబడి, పర్వతములు తొలువబడి, అయోమార్గములు నిర్మింపబడి పొగబండ్లు నడుపబడుచున్నవి. ప్రతి పెద్ద పల్లెయందును లేఖావహన కార్యస్థానములు నెలకొల్పబడినవి ప్రతి పట్ట

ణమునందును తంత్రులమూలముగా వార్తలను బంపు కార్య
స్థానములు నెలకొల్పబడినవి.

బ్రిటీషు పాలనమున నాంధ్రులు విద్యాపరిజ్ఞానసంపన్నులైనా నాటి నాగరికతాభివృద్ధులను గాంచి వర్ధిల్లుచున్నారు. అభివృద్ధిబడయుట కుపయుక్తములగు సుగుణముల ననేకములు కలిగియుండి యాత్మస్వాతంత్ర్యమునందభిలాష గలిగియుండియు, స్వదేశులుగాక ధైర్యమునూపవలసిన సత్కార్యసమయముల వెనుకంజవేయక శాంతమతులై, నాగరికతయందు హిందూదేశమునందలి ఏజాతి వారికిని దీసిపోక సదా సంస్కరణాభిరతులయి మెలంగుచున్నారు. బ్రిటీషుపరిపాలనమునం దింకను సమున్నతస్థితి కాంధ్రులు వత్తురని విశ్వసించుటకు ప్రబల హేతువు లనేకములు కలవు" * అని వ్రాసిరి.

నిజమునకు ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలమున ఆంధ్రులు వారు చెప్పినంత యభివృద్ధిచెందలేదు. ఆ కాలమున భారతదేశ స్వాతంత్ర్యముకొరకు బ్రిటిషువారితో జరిగిన పోరాటములందు ఆంధ్రు లఖండత్యాగము చేయుచుండినందువలన ఇంగ్లీషువారు ఆంధ్రుల ఆర్థికాభివృద్ధికి తోడ్పడక వారిని మద్రాసురాజధానిలోని వివిధభాషలకు సంబంధించిన తగవులందును, జాతి మత కుల వర్గ వివాదములందును ముంచి

* ఆంధ్రులచరిత్ర. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు ప్రథమ భాగము 1910. పుటలు 4-5.

బాధించిరి. భారత దేశమునకు స్వాతంత్ర్యముసిద్ధించిన చాలా కాలమునకుగాని ఆంధ్రరాష్ట్రము సిద్ధింపలేదు.

ఆంగ్లేయులీదేశమును పరిపాలింపనారంభించిన కొలది కాలములోనే భారత దేశములో రాజకీయ సాంఘిక మతాచార వ్యవహారములందు గొప్పమార్పుకలిగినది. ఈమార్పు యొక్క నిజస్వభావమును గ్రహింపవలెనన్నచో నిది కలుగుటకు కారణములన్నిటిని గ్రహింపవలెను. ఇంగ్లీషు కుంపిణీ ప్రభుత్వమువలన రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక మతవిషయములందు వచ్చిన మార్పులు, పాశ్చాత్యనాగరకత, పరిపాలక జాతియొక్క జీవితవిధానము, క్రైస్తవ మతప్రచారము, ఇంగ్లీషుసారస్వతము, ప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానము లోనగువాని వలన కలిగిన భావపరివర్తనల చరిత్రను చర్చించవలసియుండును. అనగా బ్రిటీషుయుగారంభమునాటి దేశపరిస్థితుల చరిత్రనే చర్చింపవలెను.

ఇంగ్లీషువారితోడి పరిచయము, స్నేహము, ప్రజలందు వారిరుచులందు మర్యాదలందు పెక్కుమార్పుల కలిగించుచుండెను. ఇంగ్లీషువారివలె బంగాళాలను మేడలను కట్టుకొని దానిలో కుర్చీలు బల్లలువేసి అలంకరించుట చక్కని గుఱ్ఱపుబండ్లనెక్కి షికారుకుపోయి పిల్లలకు ఇంగ్లీషు లాగులు చొక్కాలు వేయుట,టోపీలను బూట్సులుధరించుట కులాచారములు సడలించి చరించుట మెల్లగా ప్రారంభమయ్యెనని, ఒకటి రెండు వార్తాపత్రికలుకూడా బయలుదేరి రాజకీయములను చర్చించుచుండెనని1823డిశంబరులో బిషప్ హెబరుగారువ్రాసినారు.

ఇంగ్లీషుభోగద్రవ్యముల నుపయోగించుట ప్రారంభ మొనదని విలియం బెంటింకు 30-5-1829 తేదీన వ్రాసెను. సీమసారాయములనుపయోగించుట వాచీలు గడియారములు గుఱ్ఱపుబండ్ల నుపయోగించుటనుగూర్చి హోల్టు మెకంజీ కామన్సుసభలో 23-2-1832 తేదీన చెప్పినాడు.

ఐరోపాదేశపు సారస్వతము పాశ్చాత్య ప్రకృతివిజ్ఞానమును కలకత్తాలోని నేటివు యువజనసంఘమునందు నూతన భావములను వికారములను కలిగించెను. వారు పూర్వము నుండి అలవాటుపడిన పాతపంథలనువీడి ప్రాతసిద్ధాంతములను విసర్జించి క్రొత్తఆలోచనలతో విపరీతబుద్ధులతో ప్రవర్తింపసాగిరి. శాస్త్రప్రమాణములు ప్రయోగములును అనుశ్రుతములైన విశ్వాసములను పోగొట్టి, మతధర్మములందును పూర్వాచారములందును అపనమ్మకము కలిగించి, సంఘమర్యాదలందు నీతిధర్మములందు గౌరవమును పోగొట్టి ఇంగ్లీషుచదివినవారి నొకక్రొత్తప్రచారము చేయించుచుండెను.

కలకత్తాలో ఇంగ్లీషుచదువుచెప్పు హిందూకాలేజిలో చదువు విద్యార్థులు విజృంభించి దేశీయులలోమతధర్మములను సంఘాచారములను తీవ్రముగా విమర్శింపసాగిరి. వర్ణాశ్రమ ధర్మములను భక్ష్యాభక్ష్య ఆహారనియమములను తృణీకరించి మతాచారములను బహిరంగముగా విమర్శింపసాగిరి. క్రొత్తగా ఆంగ్లేయవిద్య నేర్చినవారెల్లరు నీ పాశ్చాత్య విద్యావిధానమును భారతదేశములో నింకను బాగా వ్యాపింప చేయవలెనని ప్రచారముచేయుచుండిరి.

ఈ దేశప్రజల కింగ్లీషువిద్యయం దభిరుచికలుగుట కనిపెట్టి క్రైస్తవమిషనరీలు అనేక ఇంగ్లీషుపాఠశాలలు కాలేజీలు స్థాపించి మెల్లగా బాలురకు తమమతాచారము లందు శ్రేయభావముకలిగించి వారిమనస్సులందు క్రైస్తవ భావముల నెక్కించుచుండిరి. దీనిఫలితముగా బాలురు క్రైస్తవ మతమవలంబించినను అవలంబింపకపోయినను ముందుగా హిందూమతాచారములందు నమ్మకము గోల్పోవుదురని వారియాశయము. ఇది నిజమేయయ్యెను. చాలామంది యువకు లలో నాస్తికభావములుదయించెను. యువకులు మతధర్మము లతోపాటు పుణ్యపాపములనుగూడ విడనాడి స్వేచ్ఛా విహారులైరి. పైనచెప్పిన పరిస్థితులనుగూర్చి బ్రహ్మసమాజ నాయకుడగు కేశవచంద్రసేను జీవితచరిత్రనురచించిన మజుం దారుగారును బంగాలీశాస్త్రజ్ఞుని జీవితము అనుభవములు అను స్వీయచరిత్రను రచించిన ప్రఫుల్లచంద్రరాయిగారును వ్రాసియున్నారు. ఇంక ననేక గ్రంథములందు దీనినిగూర్చి వ్రాయబడియున్నది.

భారతదేశము రాజకీయముగా స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయి ఇంగ్లీషువారి అధికారమునకు లోబడిపోవుటయె గాక ఆర్థికముగను, వైజ్ఞానికముగనుగూడా వారికిలోబడినది. దేశము నింత సులభముగా చేజిక్కించుకొని పరిపాలించు చున్న ఈ ఆంగ్లేయుల ఆధిక్యతముందు భారతీయులు తేజో విహీనులై బలహీనులై పడియుండిరి. ఆంగ్లేయులముందు మన నాగరికత పనికిమాలినదైనది. వారిముందుమనవా రల్పజ్ఞులుగ నుండిరి. ఇంగ్లీషుబడులలో చదివినవారి కింగ్లీషువారి భావ

ములు అలవడి మన వేదభాషపైన మతధర్మములపైన గౌరవము పోవుటలో నాశ్చర్యములేదు. నిజముగా మన లోక ప్రాచీన నాగరికతయనునట్టిదే లేదని, మన పూర్వులు తెలివితక్కువవారని మూఢవిశ్వాసములందు పడియుండిరని మన దేశమును ప్రజలును బాగుపడవలెనన్నచో పాతదానులు కట్టిపెట్టి పాశ్చాత్యనాగరికత చూపుమార్గముల ననుసరింప వలెనని ఆంగ్ల విద్యాధికులు తలంపసాగిరి.

క్రైస్తవమిషనరీలు మనదైవములను మతధర్మములను నిందించి అపహాస్యముచేయసాగిరి. ఇంగ్లీషువిద్య నేర్చిన వారిలో మన మతధర్మములపైనను నాగరికతపైనను అసహ్యముకూడా కలుగుచుండెను. కొందరు శుష్కవేదాంతులైరి. కొందరు నాస్తికులైరి. చాలామంది స్వేచ్ఛావిహారులైరి.

వంగరాష్ట్రమునందు రాజా రామమోహనరాయలవారు స్థాపించిన బ్రహ్మసభ, దేవేంద్రనాథఠాకూరుగారు స్థాపించిన బ్రహ్మసమాజమును తాత్కాలికముగా క్రైస్తవ మతబోధకుల ప్రచారము నరికట్టెనుగాని దేశములో జరుగుచున్న మార్పు నరికట్టలేకపోయెను.

వంగరాష్ట్రమునందు బయలుదేరిన బ్రహ్మసమాజ సంఘసంస్కరణోద్యమము క్రమక్రమముగా సనాతనధర్మమును పూర్వాచారములను తృణీకరించి క్రైస్తవ మతధర్మములకు సరిపోలిన పద్ధతులతో మన మతధర్మములను సంఘాచారములను సంస్కరించుటకు ప్రయత్నించెను.

ఇంగ్లీషు గ్రంథములను గ్రుడ్డిగా చదివి కొంత భాషాజ్ఞానమును పొందుటయే పాండిత్య సంపాదన మనుకొనిరి.

ఎవ్వరైన నేదైననొకపత్రికలో నొకవ్యాసమును వ్రాసినచో నతడొక ప్రతిభాశాలియని మెచ్చుకొనిరి. ఎవ్వరైన నింటిలో నొక యుపన్యాసమును తయారుచేసికొనివచ్చి సభలో మాటలాడినచో నతడు మహావక్తయని సంతోషించిరి.

వంగదేశములో జరిగిన మార్పులే భారతదేశములోని ఇతర ప్రాంతములందును క్రమక్రమముగా వ్యాపించుచుండెను.

వంగరాష్ట్రములోని బ్రహ్మసమాజనాయకులలోనే అభిప్రాయభేదములు కలిగెను. ఆ సమాజము సాధారణ బ్రహ్మసమాజము నవవిధాన బ్రహ్మసమాజము అని రెండుగా చీలిపోయెను.

"భారతీయ మహాత్ముల మహోపదేశములకంటె పాశ్చాత్య తత్వశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయములు ఊహాలే దేశీయులలోని ఆంగ్ల విద్యావంతులకు విశేష ప్రామాణికముగా తోచుచుండెను. యోగమును భోగములో జతపరుప బూనిన విద్యావంతుల విచిత్రమైన కలగలుపు భావములను తొలగించుట రామకృష్ణపరమహంసకు కష్టసాధ్యముగాఁ దోచెను" అని శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితమును రచించిన శ్రీచిరంతనానందస్వామివారు బ్రాహ్మసామాజిక సంసర్గము అను ప్రకరణమున వ్రాసిరి.

బ్రహ్మసమాజ నాయకులైన శ్రీ కేశవచంద్రసేనుగారు 1864లో చెన్నపట్టణము వచ్చి యుపన్యసించిరి. అటు తరువాత ఇతర బ్రహ్మసమాజ నాయకులును మద్రాసులోను ఆంధ్రదేశములోని ఇతరపట్టణములలోనుఉపన్యాసములిచ్చిరి.

ఆకాలమునాటి బ్రహ్మసమాజనాయకులు ఆంగ్ల ప్రభుభక్తులు, ఆంగ్లేయవిద్యావంతులు ఆంగ్లేయనాగరికతను సారస్వతమును ఆంగ్లేయాచారములను ప్రేమించువారుగ నుండిరి. అందువలన వారి మత సంఘసంస్కరణవిధానములు పాశ్చాత్యసిద్ధాంతములపై నాధారపడుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

ఒకవంక పాశ్చాత్య మతబోధకులు నింకొకవంక బ్రాహ్మ సామాజికులును సనాతన ధర్మమును తృణీకరించు చుండగా కొంతకాలమువరకు వేదశాస్త్రములను ఆచారములను సంస్కృతిని సమర్థింపగలవారే లేకపోయిరి. కొందరు పాశ్చాత్యులు సంస్కృతము నభ్యసించి వేదశాస్త్రములను సంస్కృత సాహిత్యమును పరిశీలించి భారతీయవిజ్ఞానము యొక్క ప్రాశస్త్యమును ప్రశంసింపగా క్రమక్రమముగా మన వారును కండ్లు తెరచిరి.

సనాతనధర్మమనగా దేశములో ప్రబలిన అవిద్యయు అనాచారములు కావని బోధించిన దయానందసరస్వతి 1824 లో జన్మించి 1883 లో దివంగతుడయ్యెను. మిషనరీలును బ్రాహ్మసామాజికులును తృణీకరించిన విగ్రహారాధనములో విశేషమున్నదనియు సనాతనధర్మమును విడనాడకుండగనే పాశ్చాత్య విజ్ఞానముయొక్క లాభము పొందవచ్చుననియు శ్రీరామకృష్ణపరమహంస ఆచరించిచూపెను. శ్రీరామకృష్ణపరమహంస 1836 లో జన్మించి 1886 లో స్వర్గస్థుడయ్యెను. అయితే ఈ పాశ్చాత్య విద్వాంసుల ప్రశంసలును దయానందుని బోధలును శ్రీరామకృష్ణుని చరిత్రమును

తెలుగు దేశములో వ్యాపింపకముందే బ్రాహ్మసామాజికుల
ప్రచారము విద్యాధికులతల కెక్కినది. ఆంధ్రులు భావోద్రే
కులు. అందువలన నీ బ్రాహ్మసమాజికుల విమర్శలును
బోధలును తెలుగువారిలో అతి త్వరితముగా వ్యాపించెను.
బ్రాహ్మసామాజమునందు చేరిన ఆంధ్రప్రముఖులలో
శ్రీ వీరేశలింగముగారును రఘుపతి వేంకటరత్నంనాయుడు
గారు నగ్రగణ్యులు.

ఆంధ్రదేశములోని ప్రజాసంఘమునందుగల లోపము
లను దురాచారములను తొలగించి సంఘసంస్కరణము
చేయవలెనని ఏకేశ్వరారాధనమును స్థాపించవలెనని కృత
నిశ్చయులైన కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు గొప్ప
వారిలో దుర్నీతిని మాన్పుటకు ఉద్యోగుల లంచములు
మాన్పుటకు వేశ్యాప్రియత్వము మాన్పుటకు అనేక ప్రహ
సనములు వ్రాసిరి. వ్యాసములు వ్రాసిరి. ఇట్లే అతి బాల్య
వివాహములను గూర్చి అతివృద్ధవివాహములను గూర్చి
కన్యాశుల్కములను గూర్చియు వ్రాసిరి. మతాచార్యుల
బాహ్యవేషములను విమర్శించిరి. పూర్వాచారములను
ఖండించిరి. ఆంగ్లేయుల గుణశీలమును వారి మతధర్మముల
లోని ప్రాశస్త్యము నుగ్గడించిరి. స్త్రీవిద్య యావశ్యకతను
ప్రచారముచేసిరి. వితంతూద్వాహములను ప్రోత్సహించిరి.

వీరేశలింగముగారు సంఘమును సంస్కరింపవలెనన్న
యుత్సాహముతో ప్రజల లోపములను అవగుణములను
గోరంతలు కొండంతలుగ ప్రదర్శించి ఎగతాళిచేసి నవ్వు
పుట్టించి వానినిగూర్చి సిగ్గుపడునట్లుచేసిరి. వారికృషి

యింతటితో ఆగలేదు. మనపూర్వాచారములను విమర్శించు టలో పురాణేతిహాసములందలి కథలను స్త్రీ పురుషులను ఎగతాళిచేసిరి. మతధర్మములను వేదశాస్త్రములనుకూడా తూలనాడి వానిపట్ల గౌరవములేకుండచేసిరి. అంతేగాని మన వేదశాస్త్ర పురాణేతిహాసములందలి ఉత్తమ ధర్మము లను వివరించి మన ప్రజల పూర్వ నాగరికతలోని విశేషము లను వర్ణించి ఉత్తమాధర్మములను చిత్రించి పూర్వులవలె సాహసౌదార్యాది సద్గుణముల నలవరచికొని అభివృద్ధిచెంద వలెనను భావము కలిగింపలేదు. వారి విమర్శలు మన మత ధర్మములను ఆచారవ్యవహారములను విధ్వంసమొనర్చుటకే తోడ్పడినవి.

ప్రజలలో పూర్వాచారములపై నభిమానము నశించి నదేగాని నూతన సత్సంప్రదాయములు వ్యాపింపలేదు. వీరేశలింగముగారి విమర్శలు సంఘసంస్కరణోద్యమము తలకెక్కిన నవనాగరికులు కన్యాశుల్కములోని గిరీశమువలె పూర్వాచారములను లెక్కచేయని అవిసితిపనులై పనికి మాలినవారైపోయిరేగాని ఉత్తమగుణములు గలిగిన ప్రజా సేవకులు కాలేదు. వీరేశలింగముగారి విమర్శలవలన తెలుగు వారు తమలోని లోపములను చూచుకొని కృంగిపోయిరే గాని లోపములను సవరించికొని నూతనోత్సాహము కలిగి అభివృద్ధిచెందలేదు.

మహారాష్ట్ర వంగ దేశములందలి నాయకులు భండా ర్కరు, రానడె, లోకమాన్య తిలకు మొదలగువారును, వంగ

దేశములో బంకించంద్ర చటర్జీ మొదలగువారును వీరేశ లింగంగారివలె గాక, మన వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసములందలి ఉత్తమ సంప్రదాయములను ప్రజలలో ప్రచారముచేసిరి. పురాణేతిహాసములందు ప్రసిద్ధులైన స్త్రీపురుషులయొక్కయు, చరిత్ర ప్రసిద్ధులైన మహావీరులయొక్కయు సాహసౌదార్యాది సద్గుణములను వర్ణించు హరికథలు; జంగముకథలు నాటకములు ఉపన్యాసములు ప్రదర్శనములు ప్రోత్సహించిరి. గణపతినవరాత్రులు దుర్గాపూజలు మొదలగు పండుగలను ఉత్సవములను ఆటపాటలను దేశకాలపాత్రానుసారముగా నుపయోగించి వానికి క్రొత్తరూపమిచ్చి, ప్రజలలో ఉన్నతాదర్శములను కలిగించి, దేశాభిమానము కార్యశూరత్వమును కలిగించిరి. మహారాష్ట్రదేశమున తిలకుమహాశయుడు ప్రారంభించిన గణపతియుత్సవములు శివాజీయుత్సవములు ప్రజలలో నూతనోత్సాహము కలిగించినవి.

వంగరాష్ట్రమునందును మహారాష్ట్రమునందును తెలుగుదేశమునందువలె దురాచారములులేకపోలేదు. అక్కడను వేశ్యాలోలత్వముండెను. అక్కడను అతి బాల్యవివాహములు అతివృద్ధవివాహములు కన్యాశుల్కము నుండెను. అక్కడను లంచగొండితనము అవినీతి యుండెను. అక్కడను వామాచారము మంత్రతంత్రములు మూఢవిశ్వాసములు ప్రబలియుండెను. అయితే అక్కడి సంఘసంస్కర్తలు గ్రంథకర్తలు దేశనాయకులు ఈ దురాచారములను ఖండించిరే గాని, వీనితోపాటు దేశప్రజల మతధర్మములను పూర్వాచారములను అపహాస్యముచేయలేదు, దేశీయుల నాగరికతను

సంప్రదాయములను ఎగతాళిచేయలేను. పైగా మత వేద శాస్త్రపురాణేతిహాసములను ప్రశంసించి అందలిఉపనిషన్మత మును పునరుద్ధరించుటకు కృషిచేసిరి. మనపూర్వనాగరికతను సత్సంప్రదాయములను వివరించి, ప్రజలలో మతభక్తిని దేశ భక్తిని ఆత్మగౌరవమును కార్యదీక్షను కలిగించిరి. పూర్వా చారములను నిరసించి పాశ్చాత్యసంప్రదాయములను ప్రచా రము చేయుటకు ప్రయత్నించిన బ్రహ్మసమాజనాయకుల దృక్పథమును రామకృష్ణపరమహంస మార్చివేయగలిగెను.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దిలో పాశ్చాత్యుల తాకిడివలన నాగరికులు తామమార్గెపోవుచుండగా సనాతనధర్మ మీాగ కయె పాశ్చాత్యసభ్యతను జీర్ణించుకొనగల శక్తిని శ్రీరామ కృష్ణుడు అనుగ్రహించెనని శ్రీ శతావధాని వేలూరి శివ రామశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఆంధ్రదేశమునం దీ పరిణామము కలుగలేదు.

"ఆంధ్రదేశములో బ్రాహ్మసామాజికులు సంఘ బహిష్కారమునకు వెఱవక యోధులై నిలిచి ప్రతికూల శక్తుల హింసలకోర్చి, తమ నైతికబలముతో ఉద్యమములను నడిపించి నేటి సంఘసంస్కరణలకు పునాదులువేసిరి.

బాల్యవివాహములకు ఎరయై దుస్సహ వితంతుజీవిత మున కుమిలి కృశించిన నిరాశాజీవులకు సుమంగలీత్వ భాగ్య మును ప్రసాదించి సంఘములో ఆనందమయజీవనమును గల్పించిరి. తరతరములనుండి పరంపరగా వచ్చు సాంఘికా చారమువలన గడపు అపవిత్రజీవితమే తమ కులవృత్తిగా భ్రమించి సంఘమునకు చేటుకలిగించు వేశ్యలను పడపు

వృత్తినుండి మరల్చి యెన్నియో కుటుంబములకు గౌరవ పవిత్రజీవితమును గడపు భాగ్యమును ప్రసాదించిరి. జాతీయ జీవనమునకు భంగకారియైన కులతత్వమును ఖండించి జందెమును విసర్జించు ధైర్యమును కులముల కట్టుబాట్ల నెదిరించు సాహసమును ఎందరికోనో పురికొల్పిరి; ఆగతికులకు అనాథులకు శరణాలయములను నెలకొల్పిరి; అస్పృశ్యతను రూపుమాపి, నిమ్నజాతుల యభ్యున్నతికి పాటుపడిరి. పరమేశ్వరునికి మానవునికి మధ్య నేయంతరములేనివిధమున ఆధ్యాత్మిక సాంఘికోపాసనజరిపి నిత్యజీవితమునందు ఈశ్వరభక్తిభానము పెంపొందించుటకు పాటుపడిరి" అని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు విజ్ఞానసర్వస్వమున మతసంప్రదాయములు అను వ్యాసమున వ్రాసినారు. (పుట 575-6.)

దేశములో కలిగిన మార్పునకంతకు బ్రాహ్మసామాజికులే మూలకారకులనుకొనుట సరికాదు. దీనికి ముఖ్యమైన కారణము ఆంగ్లనాగరికతా ప్రభావమే. వీరేశలింగముగారు తాము దురాచారములని అనుకొనినవానిని సంస్కరించుటకై సభలలో నుపన్యాసములిచ్చి పత్రికలలో వ్యాసములు వ్రాసి ప్రహసనములను నాటకములనురచించి గ్రంథములలోని కెక్కించి, సంఘసంస్కారసంఘములను స్థాపించి చాలాకృషిచేసిరి. ఆకాలమునాటికి నీకాలమునాటికిని కొన్ని మార్పులు కలిగినమాట నిజము. అప్పటి కుల కట్టుబాటులు కొన్ని సడలినవి. ప్రజల అభిప్రాయములోను దృక్పథములోను కొంతమార్పుజరిగినది, కొన్ని సంస్కరణములుజరిగినవి. వానికి వీరేశలింగం ప్రభృతుల కృషి కొంతతోడ్పడినమాట

నిజము. అయితే ఈమార్పునకు గల అసలు కారణము కాల మహిమ; పాశ్చాత్యనాగరికతయొక్క ప్రభావము.

దేనివల్ల కలిగినను కొంత మార్పుకలిగినమాట నిజమే కాని ఆకాలమున దురాచారములనుకొనినవానిలో కొన్ని యిప్పటికిని కొన్నిరూపములలో నిలిచియేయున్నవి. అధికారులును గొప్పవారును ఏమిచేసినను ఇప్పుడు అది చలామణియగుచున్నది. ఆకార్యమే ఒక బీదవాడు చేసినచో నలుగురు విమర్శింతురు. అధికారముగాని ధనముగాని ఉన్నచో ఒకరిప్రమేయములేకుండా జీవింపవచ్చును. ఇష్టము వచ్చినవారితో భోజనముచేయనచ్చును. రజస్వలనుగాని వితంతువునుగాని బోగముపిల్లనుగాని పెండ్లియాడవచ్చును. అడుగువారుండరు. ఇప్పటికిని ప్రభుత్వోద్యోగులలో లంచగొండితనము ఎక్కువగనేయున్నది. అక్రమములు జరుగుచునే యున్నవి. ఇప్పటికిని దేశములో అతి బాల్యవివాహములు అతి వృద్ధవివాహములు కన్యాశుల్కములు వరవిక్రయములు జరుగుచునేయున్నవి. రజస్వలా వివాహములు హెచ్చినను స్త్రీ పునర్వివాహములు హెచ్చలేదు. స్త్రీ విద్య పూర్వముకన్న అభివృద్ధియైనను జనసంఖ్యకు తగినట్టులేదు. రైలుప్రయాణములవల్లను, నాగరికజీవనమువల్లను భోజనములందు కులవిచక్షణ తగ్గినది గాని సంఘములోను, కులములలోను తగ్గలేదు. వేశ్యలనుంచుకొనుట గౌరవముగా నుండురోజులు పోయినను బోగముమేళములవారికి కట్నములిచ్చుట లేకున్నను అది యింకొకరూపములో ప్రత్యక్షమగుచున్నది. మద్యపానముగాని, వ్యభిచారముగాని తగ్గకపోవుట

యట్టులుండగా నవి హెచ్చిపోయినవి. సినీమాలవల్లను, బూతు కథలవల్లను, క్లబ్బులవల్లను నాగరికజీవనమువల్లను స్త్రీ పురుషుల వేషభాషలందు ఆహారవిహారములందు క్రొత్త రుచులు క్రొత్తభోగములు కేకెత్తినవి. చిన్నపిల్లలందుకూడా అవినీతి వ్యాపించినది. అజ్ఞానము దారిద్ర్యము జనులను పీల్చి పిప్పిచేయుచున్నవి. మతాచారములందు క్రొత్త పద్ధతులు బయలుదేరినవి, క్రొత్త మూఢ విశ్వాసములు బయలుదేరినవి. ధనవంతులను జూచి బీదవారు దురాచారములందు దిగుచున్నారు.

ఆంగ్లనాగరికత తెలుగువారి వేషభాషలందు ఆచార వ్యవహారములందు చిత్తవృత్తులందు చాలా మార్పులు కలిగించినది. గాంధిమహాత్ముని యుద్యమములు దేశములో వ్యాపించువరకు దానికి హద్దుపద్దులు లేవు. మహాత్ముని బోధలవలనను ఉదాహరణమువలనను పాశ్చాత్య నాగరకతా వ్యామోహము కొంత తగ్గినది. అయితే ఆయన చనిపోయిన పిమ్మట, ఆంగ్లేయులు మనదేశమును వదలి మనకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చినపిమ్మట భారతదేశమందు తక్కిన ప్రాంతములందువలెనే ప్రభుత్వమంత్రులు ప్రభుత్వోద్యోగులు మొదలు సామాన్య ప్రజలవరకును మఱల పాశ్చాత్య నాగరికతావ్యామోహము వృద్ధియగుట ప్రారంభమైనది. పూర్వమువలె ఆంగ్లేయ వేషభాషలను ఆచారములను సంప్రదాయములను అనుకరించుటమాత్రమేగాక ప్రపంచములోకెల్ల సంపన్నులగు అమెరికావారిని అనుకరించుట కూడా ప్రారంభమైనది. క్రొత్త నాగరికత ఢిల్లీలో దిన

దినాభివృద్ధిగాంచుచు దేశములో నలుగడల వ్యాపించు చున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ మేర్పడిన పిమ్మట హైదరాబాదులో నివసించు మన మంత్రులు ఉద్యోగులు క్రొత్త జీవనవిధాన మును, మర్యాదలను అవలంబించుచున్నారు. అక్కడి భోగ విలాసములను చూచి తెలుగుదేశములోని ఇతరప్రాంతముల వా రనుకరించుచున్నారు. దీనివలన మనలో మార్పులు కలుగుచున్నవి.

ఆంగ్లేయులు తెలుగుదేశము నాక్రమించునాటి కిక్కడి దేశీయులలో సంపన్నులు పారశీభాషను వ్రాయను చదువను నేర్చి మహమ్మదీయ ప్రభుత్వోద్యోగములుచేయుచుండిరి. సామాన్యులుకూడా బజారులలోను కచ్చేరీలలోను హిందు స్తానీ భాషలో వ్యవహారములు జరుపవలసివచ్చుచుండెను. తెలుగులో కొన్నివందల హిందుస్తానీపదములు వచ్చి చేరి వాడుకలోనుండెను.

1852 లో బ్రౌణ్యనిఘంటువును రచించిన సి. పి. బ్రౌను దొరగారు అప్పటికి తెలుగులో వాడుకలలోనుండిన పారశీ, అరబ్బీ, హిందుస్తానీ, ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు మాటలను ప్రయోగములనుచేర్చి 1854లో నొక మిశ్రనిఘంటువు అను అనుబంధమును ప్రకటించి దాని పీఠికలో నిట్లు వ్రాసిరి: "మహమ్మదీయు లీ దేశమును చాలాకాలము పరిపాలించుట వలన విజాతీయపదము లనేకములు దేశభాషలలోనికి వచ్చి చేరినవి. అందువలన నిప్పుడు వాడుకలోనున్న తెలుగు భాషలో అనేకవిధములైన పారసీ అరబ్బీ ప్రయోగము

లున్నవి. తరువాత కొన్ని ఇంగ్లీషుమాటలుకూడా వచ్చి చేరినవి. అందువలన ఆ పదజాలము తెలుగుభాషా నిఘంటువునకు అనుబంధముగా చేర్చవలసిన అవసరమున్నది.

ప్రస్తుతము దేశీయుల వాడుకలోనున్న నుడికారములు మాత్రమే ఇందులో చేర్చబడినవి గ్రాంథికభాషకు భిన్నముగ నున్నప్పటికిని ఈ పదములు ప్రయోగములు గల తెలుగుభాష వ్యవహారములం దుపయోగింపబడుచు దేశీయులందరికిని అర్థమగుచుండును" అని ఈక్రింది యుదాహరణము నిచ్చిరి.

"ఈ నంబరులో డిఫెండెంటు సమ్మను చూచి సైను (దస్కతు) చేసి వాయిదా చొప్పున కోర్టులో హాజరుఅయి అన్సరు యియ్యకపోయినందున ఇందులో యెక్సపార్టి దర్యాప్తు చేయవలెనని ప్లేంటిఫ్ ప్లీడరు మోషన్ చేసినాడు. గనుక ఆ మోషను రికార్డులో దాఖలుచేసి (ఫైలుచేసి) అందులో దరఖాసుచేసిన చొప్పున నడిపించేలాగున ప్రొసీడింగ్సులో ఆర్డరు యెంటరుచేయడం అయినది."

విజాతీయ పదములు తెలుగువారి నోళ్ళలో క్రొత్త రూపము దాల్చుచుండుటను కూడా బ్రౌన్ గా రుదాహరించినారు. ఇంగ్లీషులో కలెక్టర్ అనుమాట కల్కటరు అనియు అసిస్టెంట్ అను మాట అసిస్టాంటుఅనియు దేశీయు లుచ్చరించుచున్నారనిరి.

సంస్కృతాంధ్రములందు పాండిత్యముకలిగి 1819 మొదలు 18౫౫ వరకు మద్రాసులోని సుప్రీముకోర్టు అను ఉన్నత న్యాయస్థానమునందు తెలుగు ఇంగ్లీషు తర్జుమాలను

చేయు ఇంటర్ ప్రిటర్ అను నుద్యోగముచేసిన ఏనుగుల
వీరాస్వామయ్యగారు రచించిన కాశీయాత్ర చరిత్ర 1838లో
అచ్చు పడినది. అందులో కొన్నినందల ఇంగ్లీషు పదముల
నాయన వాడుటవలన నవి యానాటికే వాడుకలోనికివచ్చిన
టుంచవచ్చును.

అటుతరువాత నీ నూటపాతిక సంవత్సరములలో
ఇంగ్లీషువారు మనదేశము నేలినకాలమున గ్రామపంచా
యితీ, పరపతి సంఘములు, మునిసిపాలిటీలు మొదలు శాసన
సభలవరకును గల క్రొత్త రాజ్యాంగ పరిపాలనాసంస్థల
సమావేశములందు మీటింగులందు ఇతరవ్యవహారములందు
వాడు మాటలుగాక రాజ్యాంగ సంస్కరణములవలనను
ఎన్నికలవలనను క్రొత్త క్రొత్త రాజకీయభావములవలనను
అనేక ఇంగ్లీషు పదములు వాడుకలోనికి వచ్చినవి. ఇక
ఇంగ్లీషు చదువులందు, రైళ్ళలో మోటారులలో ప్రయా
ణములందు, పోస్టాఫీసు టెలిగ్రాపు ఆఫీసులందు, బ్యాంకు
లందు, బీమా వ్యాపారమునందు, ఆసుపత్రులందు సర్కారు
కచ్చేరీలయందు, కోర్టు వ్యవహారములందు ముద్రణాలయము
లందు వార్తాపత్రికా నిర్వహణమునందు, వైర్లెసు రేడియో
లకు సంబంధించిన విషయములందు, ఫ్యాక్టరీలు యంత్రా
గారములు మొదలైనవానియందు, సినిమాటాకీ చిత్రకళలకు
సంబంధించిన వ్యవహారములందు, విమానయానమునకు
సంబంధించిన విషయములందు మనముపయోగించు ఇంగ్లీషు
పదములు లెక్కకు మీరియున్నవి. ఇక ఖగోళ భూగోళ

గణిత రసాయన పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రములకు వైద్యశాస్త్రములకు ఆధునిక నాగరికతకు సంబంధించిన ఇంగ్లీషు పదముల మాట చెప్పనక్కరయేలేదు.

ఈ పరిస్థితిలో 1914 మొదలు 1918 వరకును, 1939 మొదలు 1945 వరకును జరిగిన ప్రపంచ సంగ్రామముల సందర్భమున మనదేశీయులకు పాశ్చాత్యదేశములతోడి సంబంధములు పెరిగిపోయి ప్రపంచ విజ్ఞానమునకు సంబంధించిన అనేక క్రొత్తభావములను గూర్చిన ఇంగ్లీషు పదములు మనము నాడుకొనవలసివచ్చినది. ఆ సమయమున దేశరక్షణమునకును దేశక్షేమలాభములకొరకును దేశముయొక్క రాజకీయార్థికసాంఘిక ప్రజాజీవనమును కట్టుబాటులో నుంచవలసిన అవసరము కలిగి కంట్రోళ్ళేర్పడినవి. వానిని గూర్చిన నిబంధనల నేర్పరచుటలోను, వానిని అమలుపరచుటలోను క్రొత్త క్రొత్త పదము లుపయోగింపవలసి వచ్చెను. అందువలన నీ క్రొత్త ఇంగ్లీషు పదములను ప్రజలు వాడసాగిరి.

ప్రపంచ సంగ్రామానంతరము ప్రపంచములోని రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక పరిస్థితులందు మార్పుకలుగుటయే గాక, శాస్త్రవిజ్ఞానమునందు క్రొత్తపరిశోధనలు బయలు దేరినవి. దీని ఫలితముగా పాశ్చాత్యదేశీయులే క్రొత్త పదజాలమును వాడవలసివచ్చినది. ఆ సందర్భములో నింగ్లీషు భాషలో కొన్నివేల క్రొత్త పదములు వచ్చి చేరినవని

కన్సైజ్ ఆక్సుఫర్డు డిక్షనరీని సంపాదకులు సంపాదకులే వ్రాసిరి.

"కొంతకాలముక్రిందటనుండి ఇంగ్లీషువారి శబ్దజాలము చాలా అభివృద్ధిచెందినది. దీనికి కారణము, వారు ప్రపంచములో నలుప్రక్కలనుండి వచ్చు రేడియోప్రసారములను వినుటకు అలవాటుపడుట. ముఖ్యముగా రాజ్యతంత్రవ్యవహారములకు, రాజకీయములకు, తత్వశాస్త్రమునకు, ప్రకృతిశాస్త్రములకు, వైద్యశాస్త్రమునకు సంబంధించిన పదము లభివృద్ధిచెందినవి. మాటలాడు సినిమా వచ్చిన తరువాత అమెరికావారి నుడికారము అర్థమగుచున్నది. ఆంగ్ల రాజ్యవ్యవహారములను తెలిసికొనుటకు ఇంగ్లీషువారు హెచ్చు ఆసక్తినిచూపుచు పత్రికలను చదువుచుండుట వలన అదివరకు వారికి తెలియని హిందూదేశములోని దేశీయ ఆంగ్లోఇండియను పదము లనేకములు వారి కాపత్రికల ద్వారా తెలియుచున్నవి. అందువలన నీ విషయములను ముఖ్యముగ' మనస్సునందు ఉంచుకొని ఈ అనుబంధమును తయారుచేయడమైనదని ఆ నిఘంటు సంపాదకులు దాని పీఠికలో వ్రాసిరి.

ఇంగ్లీషులో వలెనే ఇటీవల కొంతకాలమునుండి మన తెలుగులోకూడా కొన్ని వేల ఇంగ్లీషుపదములు వాడుకలోనికి వచ్చినవి. అయితే ఈ పదములను, వీని నిర్వచనములను అర్థములను ఒక్కచో చేర్చి ప్రకటించిన తెలుగునిఘంటువు లింకను మనకు లేనందున సామాన్యులేగాక విద్యార్థులును విద్యాశిక్షులునుకూడా చిక్కులుపడుచున్నారు.

దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న నూతన పారిభాషిక పదములను అర్థముచేసికొనిన తప్ప పదిమందిలో మాటలాడుటకుగాని, ఒక యుపన్యాసము నిచ్చుటకుగాని విని అర్థముచేసికొనుటకుగాని, ఒక పత్రికను చదివి పట్టుమని పది పంక్తులు అర్థముచేసికొనుటకుగాని సాధ్యముకాదు.

ఈస్థితిలో భారతదేశము స్వతంత్రమై ఆంధ్రప్రదేశమవతరించినది. తెలుగువారికి బాగుగా ఉపయోగింపగల సరియైన విజ్ఞానసర్వస్వముగాని సమగ్రమైన నిఘంటువుగాని రచింపజేసి ప్రకటించుటకు మన ప్రజాప్రభుత్వాధికారులింకను పూనుకొనలేదు.

12. ఆంధ్రుల గుణశీలములు

దక్షిణాపథము నేలిన ప్రథమాంధ్రరాజవంశమగు సాతవాహనుల కాలమునుండి నేటివఱకును జరిగిన రెండు వేల సంవత్సరముల చరిత్రలో మనకు లభించిన శాసనముల వలనను, గాథాసప్తశతి మొదలగు గ్రంథములవలనను, దేశీయ విదేశీయ యాత్రికుల రచనలవలనను వివిధ కాలములనాటి కవుల గ్రంథములవలనను ఆంధ్రుల స్వభావమునందలి విశేషలక్షణములు తెలియుట కవకాశము కలిగినది.

ఆంధ్రులు సాహసౌదార్యాది సద్గుణములు కలవారు; శూరులు; ధర్మనిరతులు; రసజ్ఞులు. అట్లని, మనలో లోపములు లేకపోలేదు ఆంధ్రులు ధైర్యసాహసములు కలవారే గాని భావోద్రేకులు. పౌరుషవంతులేగాని కార్యశూరులు కారు. వారికి స్థైర్యగుణము తక్కువ. ఆంధ్రు లమాయకులు. సంఘీభావముకలవారుకారు. అందువలన వివిధకాలములందు వివిధ మతధర్మములు, సంస్కృతి సంప్రదాయములు వారి నుర్రూతలూగించినవి. వారిలో కొంత ధర్మచ్యుతి కలిగినది. వారు కొంత అధోగతిని పొందిరి.

ఆంధ్రులు నివసించు ప్రదేశములకును వారిచుట్టును గల ద్రావిడ కర్ణాటక మహారాష్ట్ర ఉత్కలదేశములకును, తుదకు గోండులు వసించు గోండ్వనమునకునుమధ్య దాట శక్యముగాని పర్వతపంక్తులుగాని మహానదులుగాని దుర్గమారణ్యములుగాని లేవు. ఆంగ్లేయులును హైదరాబాదు

నిజాముని కలిసి మనదేశమును మూడు ముక్కలుచేయు వఱకును దక్షిణాపథము నేలిన వివిధరాజవంశములవారి వివిధప్రాంతములందలి ప్రజలనందరిని కలిపి పాలించిరి. అందు వలన రాజకీయ సాంఘిక మతధర్మములందు, ఆచారవ్యవహారములందు, సంస్కృతి సంప్రదాయములందు నీ వివిధ ప్రాంత ప్రజలందరికిని సన్నిహితసంబంధము లుండెను.

ఆంధ్రులు సాత్వికస్వభావముకలవారును, ఉదారులునై యుందువలన ఇతరుల సంస్కృతి సంప్రదాయములను సహృదయత్వముతో స్వీకరించి తమలో లీనమొనర్చుకొనిరి. వివిధ మతధర్మములను ఆదరించినను అందలి పరమార్థమును పరతత్వమును విస్మరింపలేదు. అందువలననే ఆంధ్రులు దక్షిణాపథమునందలి ప్రజలందరికిని ప్రీతికరమును అపూర్వమునైన సంస్కృతిని కలిగియున్నారు.

భారతదేశమందంతటను పలుమారు సంచరించి వివిధ ప్రాంతములందు వసించుచు వివిధభాషలను మాటలాడు ప్రజల గుణశీలములను జాగ్రత్తగా పరిశీలించిన గాంధిమహాత్ముడు ఆంధ్రులస్వభావమునుగూర్చి వివరించియున్నాడు. గాంధిమహాత్ముడు 16-6-1927 తేది యంగ్ఇండియా పత్రికలో నిట్లు వ్రాసియున్నాడు:

"ఆంధ్రు లుత్తమగుణసంపన్నులు. గాఢమైన దేశాభిమానము కలవారు. అయితే ఆంధ్రదేశములోని దేశసేవకులు కొందఱు, తాము సేవకులమని చెప్పుచున్నను అక్కడివారందఱును నాయకులే. వీరిపద్ధతులు నా మనస్సునకు కొంత నొప్పి కలిగించుచుండుననుమాట నిజము. అందఱును నాయ

కత్వమువహింపదలచినచో ఒకరు చెప్పినమాట విను వారును, చెప్పినపని చేయువారు నుండరు. ఇటువంటి స్వతంత్ర ప్రవృత్తిలో సామాన్యప్రజలు నిస్సహాయులైపోవుదురు. నే నెవరి నుద్దేశించి యీమాటలు చెప్పుచున్నానో ఆ దేశసేవకులు ఈ లోపము ఆరాష్ట్రముననేగాక తక్కినరాష్ట్రములలో కూడా ఉన్నదని చెప్పి సరిపెట్టుకొనరాదు. భారతదేశములో శాసనోల్లంఘనఉద్యమమునం దొకప్పుడు ప్రథమశ్రేణిలో నుండగలరని యెంచబడిన ఆంధ్ర స్త్రీ పురుషులు, తక్కిన ప్రాంతములవారివలెనే మేమును వెనుకబడియున్నామని తృప్తిచెందియుండరాదు. శాసనోల్లంఘనమున ఇతరులతో పోటీచేయదలచినవారు విధేయతయందు, నిగ్రహమునందు, క్రమశిక్షణమునందును, తమ శక్తిసామర్థ్యములను ప్రదర్శింపవలెను. ఖద్దరువిషయమునను దానికిసంబంధించిన అన్ని శాఖలలోను, ప్రథమస్థానమువహింపతగిన ఆంధ్రదేశము, ఇంకను ఆ స్థానము నాక్రమింపలేదు. నా విమర్శనల నన్నింటిని యిప్పుడే ప్రకటింపను. నా ఆంధ్రదేశపర్యటనములో చెప్పెదను."

గాంధిమహాత్ముఁ డారంభించిన సహాయనిరాకరణోద్యమమునందు 1922 లో ఆంధ్రనాయకులు గుంటూరుజిల్లాలో సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును, పన్నులనిరాకరణమును ప్రారంభింపదలచిరి. ఆసందర్భమున గాంధిమహాత్ముఁడు 2-2-1922 తేది యంగ్ ఇండియా పత్రికలో నిట్లు వ్రాసెను:

"ఆంధ్రు లిదివరకే గొప్ప త్యాగ ధైర్యములను ప్రదర్శించియున్నారు...ఆంధ్రులు పౌరుషవంతులు. పరంపరా

గత మర్యాదలపైన గౌరవముగలవారు, ధర్మపరులు, త్యాగశీలురు. వా రెన్నో ఘనకార్యములను సాధింపగలరని మన దేశీయుల యాశయము. అయితే సంపూర్ణముగా సంసిద్ధులగు వరకును వారు యుద్ధము నారంభింపరాదు. వారు ఆగినందు వలన నష్టములేదు. తొందరపడినందువలన అన్నియు నష్టములే," అని అయన హెచ్చరించిరి.

సుప్రసిద్ధాంధ్రనాయకులును ప్రతిభాశాలియు నగు డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య పంతులుగారు 1943 లో ఆంధ్రసర్వస్వమున కాంగ్రెస్ ఉద్యమమును గూర్చి వ్రాయుచు ఆంధ్రుల స్వభావమునుగూర్చి యిట్లనిరి:

"ఆంధ్రులు ఎంతత్వరగా క్రొత్తభావములను స్వీకరింతురో అంతత్వరగా భావవిసర్జనచేయగలరు. బహిష్కారోద్యమమునందు వెంటనే రాజీనామాలు యిస్తారు. అందుకు సందేహము పొడసూపినదో, వెంటనే బహిష్కారమును మానుకుంటారు. వీరిస్వభావము గడ్డివామివంటిది. భగ్గున మండి చట్టున చల్లారుతుంది. సత్యాగ్రహమున ప్రవేశించుటయందుకూడా ఇట్టి స్వభావమునే చూపియున్నారు. (జైలుకు) వెళ్ళదలచుకొన్నవారంతా ఒక్కపట్టున వెళ్ళడము, తరువాత దేశము గొడ్డుపోయినట్లు ఎవరూ లేకపోవడమూ ఇంతవరకు సంభవించిన విషయమే"

ఆంధ్రుల సంస్కృతిసంప్రదాయములను చిత్తవృత్తులను వివరించు కథలను రచించుటలో సిద్ధహస్తులగు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు చాలాకాలముక్రిందట అనగా 1932-1933 సంవత్సరములలో భారతిలోని మీఁగడతఁకలు

అను శీర్షిక క్రింద ఆంధ్రుల పురోభివృద్ధినిగూర్చి "శాస్త్రి" అను మారుపేరుతో కొన్ని వ్యాసములు వ్రాయుచు అందులో ఆంధ్రులస్వభావమునుగూర్చి వివరించిరి:

"మనము భానోద్రిక్తులము. మనకు వర్తమానమే సజీవము, గతము గతమే. మరి భవిష్యత్తు అయోమయము. మనకు అలసత మెండు. ఉద్బుద్ధులమైతిమా - ఆరంభశూరులము. మనకు స్వయంనిర్ణయశక్తి లేదు. ఏ ప్రాంతమునుండి యైన యొక నవీనోద్యమము వచ్చినదా - ప్రవృత్తిలోనున్న కార్య మెక్కడిదక్కడ విడిచి, ఆ క్రొత్తదానిని స్వీకరింతుము. మఱల కొన్ని దినములు అందు మునిగిపోదుము.

మన మే యుద్యమమును సాంతముగా పరమావధిని చేర్చలేదు.

ఆంధ్రోద్యమము ప్రారంభమై యిరువదియేండ్లయినది. గాని ఆంధ్రరాష్ట్ర మేర్పడలేదు. తక్కిన ఆశలును ఫలింపలేదు; తుదకు ఆంధ్రోద్యమమే సన్నగిల్లిపోయినది. కారణము ?

అయితే జాతియంతయు నిట్టిదగుట సంభవమా? ఇది గొప్పప్రశ్న. నిజమే. కాని తత్త్వవిచారమునట్లుంచిన మన కగపడున దట్టిదే — మన జాతియంతయు నొక్కతీరునసే యున్నది. అటు బరంపురము మొదలు ఇటు బెంగుళూరి వరకును, మరియు నిటు మదరాసువరకును ఈ నిర్వచనమునకు పూర్వపక్షముచేయు సన్నివేశములేదు.

ఆంధ్రు డిప్పుడు తన్ను తా నెరుగడు. తనమాట తనకు

లెక్కలేదు. తనభాషమీద లక్ష్యములేదు; తన సంప్రదాయము నెడల నభిమానములేదు.

ఒకని వేషముతాల్చుట, ఒకనిభాషమాట్లాడుట, ఒకని యాజ్ఞలు చెల్లించుట, ఒకనిగులామైయుండుట, ఒకనిని మెప్పింపగోరి తనసర్వస్వమును భస్మముచేసికొనుట - ఇదీ నేటి ఆంధ్రుని దినచర్య."

"ఆంధ్రదేశము మేల్కొన్నది. ఆంధ్రజాతి ముందంజ వేసినది. ఆంధ్రుడు కటిబద్ధుడైనాడు - ఎక్కడ చూచినను ఇదియె కనబడునట్లు, ఎక్కడజూచిన నిదియె వినబడునట్లు, పత్రికలు పరవళ్ళుద్రొక్కును. కాని ప్రదర్శనములలో ఆంధ్రునకు స్థలమేదీ? అంగడులలో ఆంధ్రునిచేయి యేదీ? గృహములలో ఆంధ్రునిప్రతిభ యేదీ?" అని 1932లో వ్రాసిరి.

మద్రాసులో స్థిరపడియున్న ఆంధ్రులనుగూర్చి 1932 మే నెల భారతిలో వ్రాయుచు శ్రీ శాస్త్రిగారిట్లువ్రాసిరి:

ఆంధ్రునకు ఉత్సాహశక్తి యధికమేగాని అరవకుగల ఓపిక లేదు. ఆంధ్రునకు ప్రభుశక్తి మిక్కుటమేగాని అరవకు గల పురుషకారములేదు. ఆంధ్రునకు మంత్రశక్తియు హెచ్చే గాని అరవకుగల ప్రయోగకౌశలము లేదు.

ఆంధ్రునికి తెలివియున్నదిగాని శ్రద్ధలేదు. ప్రతిభ యున్నదిగాని దీక్షలేదు. ఆసక్తియున్నదిగాని, ఏకాగ్రత లేదు. ధైర్యమున్నదిగాని సాహసములేదు.

ఆంధ్రుల కలసభావ మధికము. నేటిపని రేపటికి నిలువ సేయును. అరవ రేపటిపనిగూడ నేడే ప్రారంభించును.

ఆంధ్రుడు ఖడ్గవాది; నిత్యశంకితుడు. అరవ కార్య వాది; పట్టినపట్టు విడునడు. ఆంధ్రుడు చొరుచుకొనిపోడు, పోయి కాలునిలునద్రొక్కుకొనడు. అరవ శరవేగమున పోవును; పోయి స్థిరపడును.

అరవ ఎస్కిమోలనడుమకుగూడ పోయి వ్యాపారము చేయును. ఆంధ్రుడు మదరాసునగూడ నుండలేడు. అరవ క్రియాసిద్ధికి చేయరానివియు చేయును. ఆంధ్రుడు కార్యము చెడుచున్నను చేయవలసినవి చేయడు. అరవ స్వస్థాన వేష భాషాభిమాని. ఆంధ్రుడు అనుకరణపరాయణుడు.

ఉభయులతత్వమున నింత వ్యత్యాసమున్నది. ఈ వ్యత్యాసము ప్రవృత్తిలో నంకితమై, పర్యవసానమునగూడ ప్రతిఫలించుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? ఇట్టిస్థితిలో ఆంధ్రుడు మద్రాసున తనసంఖ్యకు తగిన ప్రాజాపత్యమును తనయైశ్వర్యమునకు తగిన పలుకుబడిని తన ప్రతిభకు తగినపదవిని ఎట్లు పొందగలడు?"

13. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు అడ్డంకులు

"మన జాతి పునరున్నతిని పడయజాలకుండుటకు స్వాభావికములగు అసౌకర్యములు కొన్ని యున్నవి. ఇరుగు పొరుగుజాతుల ప్రవృత్తిని పరిశీలించిన మనకు అవి విశదము లగును.

మహారాష్ట్రులను చూతము: వారిసామ్రాజ్యము అస్తమించి యెంతో కాలముకాలేదు. శివాజీపదాంకములు వారి కింకను స్ఫుటముగనే కనిపించుచున్నవి. పీష్వాలయాస్థానమున రాజకార్యములు సనరించిన ముసద్దీలు వారి కిప్పటికిని అక్షరాభ్యాసము కావించుచునేయున్నారు.

ప్రతికుటుంబమువారును, మా నాయన మా తాత ఫలానాయుద్ధమున అంతపరాక్రమమును చూపినాడని చెప్పుకొని ఉప్పొంగు అదృష్టము వారి కింకను దూరముకాలేదు.

ఇట్లు, "నేను", "నాది", అను మమత విస్మృతము కాకపూర్వనే, ఆ దేశమున తిలకు ఆవిర్భవించి ఆ జాతికి నవశక్తి సంఘటించినాడు.

గుజరాతీలను చూడుడు : తురకలతోడి సంఘర్షణము వారికిని మాంద్యమురాకుండ జేసినది. పార్శీలతోడి సాహచర్యము, వారిని జాగ్రదవస్థలోనుంచినది. కరాచీ బొంబాయి రేవులు ఆంగ్లేయులతో ముందు వారికే పరిచయముకలిగించినవి సహజముగ వారు ధనవంతులు. వారు సోమరులుకారు. సంపాదనాచతురులు. ఇట్టిస్థితిలో నౌరోజీ, పటేలు, గాంధీగారు, వారికి తత్వదర్శనముగావించినారు.

బంగాళీలసంగతి : పరకలకు వారికి, తురకలకు ఆంగ్లేయులకు అక్కడ జరిగినంత సంఘర్షణము మరియెక్కడను జరుగలేదు. వారి ముఖ్యపట్టణము భారతదేశమునకంతకును ప్రధాననగరముగానుండినది. బ్రిటిషిండియాకంతకును పెద్దయుద్యోగి వారినడుమ కొలువుతీర్చినాడు. కోట్లకొలది పెట్టుబడులతో వ్యాపారముసాగించు విదేశీయవర్తకులక్కడ అంగడులుతెరచినారు. ఆంగ్లేయపండితులక్కడ తమ విజ్ఞానము వెదజల్లినారు. వివేకానందుడు, సురేంద్రనాధుడు, విపినచంద్రుడు, ఆశుతోషు, చిత్తరంజనుడు వారికి వెన్నముకగా నిలిచినారు.

అన్నిటికిని జీవగఱ్ఱగా కర్జనుప్రభువు కశాఘాతము వారిని ఉద్బుద్ధులను గావించినది. నేడు బంగాళము భారతదేశమునకు జ్యోతివలె నున్నది.

అరవలసంగతియు చూడతగినదే! మొన్న మొన్నటి వరకును నాయకరాజులు వారిని దిద్దినారు. అత్యద్భుత శిల్పచాతుర్యముగల అసంఖ్యాక దేవాలయములు, ప్రమోదులను చిగిరింపజేయు త్యాగరాయలవారి గానలహరి, వారిని కార్యవాదులను గావించినవి.

తురకలకు ఫ్రెంచివారికి, ఆంగ్లేయులకు, అక్కడ సంకులసమరములు సాగినవి.

సహజమగు ప్రగమనశీలత ఆంగ్లేయులతో వారికెక్కువ పరిచయముకలిగించినది.

ఇన్ని కారణములవలన ఇంతవరకు వారిలో నొక్క

మహాపురుషుడైన నవతరింపకపోయినను జాతియంతయు తన మేలు తాను గుర్తెరిగి సాధించుకొనగల స్థితిలోనున్నది.

ఇక మనసంగతి: మన భూత పూర్వచరిత్ర చాల గంభీరమైనదేగాని, దాని ప్రభావము ఇంతవరకును ప్రసరింప జాలదు. మన విజయనగరసామ్రాజ్యము స్తమించి అనేక శతాబ్దములైనది. మనపేరుగా నొక్క స్వతంత్రస్థానమున్ను లేదు. మనదేశమున లక్ష జనసంఖ్యగలదైన నొక్క నగరమును లేదు.

మహమ్మదీయులకాలమున ప్రభువు మననడుమ నివసింపలేదు. ఆంగ్లేయప్రభువుగూడ మనకు దూరమునందే ఉండిపోయెను.

దక్షిణులగు యూరపియనులతో మనకు పరిచయములేదు.

రాజధానిలో నివసించుటకు మనకు సాహసములేదు. ఇప్పటికిగూడ రాజధానిలో మన కేవిషయమునను పలుకుబడి లేదు.

మనలకు ఎంతసేపు గుడుగుడుగుంచములాడుకొన వలసిన పరిస్థితులే అవతరించినవి. వీటికన్నిటికిని సాయము మనకు అలసత మెండు. మాంద్యముహెచ్చు. అయితే, మనకు గొప్ప ఆశయములు, పెద్దఆశలు గలవు. గాని వాని నాచరణలోపెట్టుటకు అవకాశములులేవు. ఇక మనకు నవీనోన్నతి యెట్లుకలుగును! చూచినకొలది కన్నులు అశ్రుపూరితములగుచున్నవి. తలచినకొలది హృదయము విదారితమైపోవుచున్నది.

స్వాభావికములగు నిట్టి అసౌకర్యములను సరిపుచ్చు కొనలేని మనము, అరవల ప్రతిఘటనములను, ఉత్కలుల దురాక్రమణములను జయింపగలమా?" అని 1933 జూలై నెల భారతిలో మీగడతఱకలు అను శీర్షిక క్రింద "శాస్త్రి" అనుపేరుతో స్వాభావిక అసౌకర్యములు అను నొకవ్యాసము ప్రకటింపబడినది. దీనిని వ్రాసినది తామేయని శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు అనుభవాలూ-జ్ఞాపకాలూ అను తమ స్వీయచరిత్రమునందు వ్రాసినారు.

వారియూహాలు నిజమేయైనవి. మన బరంపురము పర్లా కిమిడి మనచెయిజారిపోయినవి. చెన్నపట్టణము మనకులేకుండ పోయినది. తుదకు బళ్ళారికూడా మనకు లేకుండపోయినది. ఇంగ్లీషువారిచే, అరవలచే ఉత్కలులచే కన్నడులచేతకూడా పరాభవించబడి తుదకు 1953లో కర్నూలు రాజధానిగా ఆంధ్రరాష్ట్రము నొకదానిని సంపాదించితిమి. అటుతరువాత హైదరాబాదురాజధానిగా నేర్పడినఆంధ్రప్రదేశ్ మనప్రయో జకత్వముచేగాక కేవలము మన అదృష్టవశమున నేర్పడినది.

మన ఆంధ్రత్వము

సవరణలు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
12	7	నునుజ్వల	సముజ్వల
12	13	ఉదయ	ఉఢయ
16	1	పులికొండ	పులికాటు
16	5	పఠాను	పైఠాను
17	6	సత్తు	సుత్తు
18	8	రూపు	రూప
20	13	,,	,,
44	16	వలఘు	నలఘు
75	13	ద్రవిడ తమిళ	తమిళ కర్నాటక
85	10	చూచిన	చూచి